

TERITORIJ I GRANICE LUČKE ŽUPANIJE U RANOM SREDNJEM VIJEKU*

FRANJO SMILJANIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 949.75"04/14" LUČKA ŽUPANIJA
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno: 1996-12-02
Received

Na temelju povijesno-topografske analize ninskih crkvenih posjeda i podataka iz Rajmundove ophodnje ninske biskupije iz prve polovice 16. stoljeća autor je izdvojio jedan dio teritorija ninske biskupije koji je na crkvenom saboru u Splitu 1185. godine definiran kao lučki arhiepzbiterijat. Na temelju izvorne građe autor dokazuje da teritorij spomenutoga arhiepzbiterijata jest teritorij Lučke županije. Budući da je u doba kralja Ludovika osnovana istoimena županija, označena u izvornoj građi kao Velika Luka, autor smatra da je i to dokaz da je morala postojati i Mala, ali ujedno i starija istoimena županija, odbacujući na taj način bilo kakve sumnje o postojanju te županije u vremenu koje je predmetom naših istraživanja.

Autor napose ističe da se ime Luka veže uz posjede hrvatskih plemena, što je *specificum* kada je u pitanju izučavanje njezina teritorija. Na temelju izvorne građe autor je rekonstruirao posjede hrvatskih plemena, ukazujući na to da je takva vlasnička struktura bila i razlogom zašto je taj teritorij organiziran kao zasebna županija. Autor ističe da zbog takve vlasničke strukture lučki teritorij nije postao nasljednim feudom, kao npr. Bribirski, Cetinski, Sidraški ili Kninski, već je cjelovit uključen u teritorij istoimene županije osnovane u doba kralja Ludovika.

Autor napose ističe da u upotrebi naziva Luka moramo biti oprezni, jer su od druge polovice 14. stoljeća dalje ovi nazivi oznaka za drugu vrst županijske organizacije, onu koja se veže uz osnivanje i djelovanje Ludovikove Luke ili Velike Luke. Autor dokazuje da teritorij Lučke županije nije bio organiziran kao zaseban distrikt, već da je naziv Lučki distrikt bio samo jedan od naziva koji rabi kraljevska kancelarija za Ludovikovu Luku.

1. Metodološki pristup

Proučavanje teritorija koji je zapremala Lučka županija u ranom srednjem vijeku u mnogome je specifično. Problem nije samo u činjenici što se ova županija ne spominje u popisu županija koji spominje *DAI* Konstantina Porfirogeneta, nego i napose zato što je postojala još jedna Luka, osnovana u doba kralja Ludovika. Međutim, o tome se jednostavno nije vodilo računa, pa su istraživači u lučki teritorij, koji je predmetom naših istraživanja, ubrajali sve ono za što se u izvornoj građi navodi da se nalazi u Luci ili Lučkome kneštvu.¹ S druge strane bilo je istraživača koji su negirali postojanje Luke kao integralnog dijela županijskog sustava, i to ne samo zato što se ova Luka ne spominje u *DAI*, nego i stoga što se nije priznavala autentičnost izvornoj građi u kojoj se spominju lučki župani.² Zato se je i ime Luka kod nekih istraživača tumačilo kao geografska,³ ali ne i kao teritorijalno-administrativna oznaka. S druge strane priznavalo se je postojanje Lučke županije, ali one koju je osnovao Ludovik. Međutim, ni ona nije bila predmetom sustavnijega istraživanja. To ističemo zato, jer se ova Luka u izvornoj građi ponekad označuje kao Velika Luka,⁴ što je nesumnjiv dokaz da je morala postojati onda i mala, ali i starija istoimena županija. Zato ćemo u našim istraživanjima ponekad upotrijebiti i naziv Mala Luka za županiju koja je predmetom naših istraživanja.

Ninskoj biskupiji je prema njezinu ustrojstvu iz 1185. godine pripao - osim arhiprezbiterijata grada Nina - cijeli lučki arhiprezbiterijat te polovica ličkoga.⁵ Da je lučki arhiprezbiterijat ujedno i prvi spomen Lučke županije, smatramo da nije sporno, što nam potvrđuje nešto kasniji podatak iz 1266. godine, kada je ninskom biskupu Sansonu potvrđeno pravo ubiranja crkvene desetine na teritoriju Lučkoga kneštva.⁶

Sporno je kako definirati teritorij spomenutoga arhiprezbiterijata. Problem nije samo u nedostatku izvorne građe, nego i u tome, što se u njoj od druge polovice 14. stoljeća spominju lučki arhiprezbiterijat i lučki arhiprezbiteri. Budući da o tome postoje pisani izvori, trebalo bi objasniti što je taj arhiprezbiterijat. Prvi nama poznati arhiprezbiter "Luke" je neki Butko iz 1383. godine.⁷ Godine 1454. nalazimo na toj funkciji Simona Perkovića iz Malinavasi,⁸ dok 1455. i 1459. tu funkciju obnaša Mihajlo Petrović, za koga 1459. godine nalazimo da je i ujedno i svećenik ... *vile Dasline de Luca dioc. Sibenici*.⁹ Godine 1494. nalazimo svećenika Jurja Radovanovića koji se naziva ... *arhiprezbiter de Lucha dioc. non ...*, a 1497. godine taj isti se titulira kao ... *arhiprezbiter Ruralis Luche dioc. non*. Godine 1504.¹⁰ spominje se neki Vito ... *arhiprezbitero de Bribirio alias de Lucha Scardonesis dioec.*¹¹ O arhiprezbiteru lučkom ninske dijeceze imamo još podataka iz 1556., odnosno 1557. godine kada se u toj funkciji spominje Juraj Matasović porijeklom iz Cerinca, koji se označuje kao ... *archipresbyter ruralis seu Luchae*.¹²

Već na temelju iznesenih podataka jasno je da su funkciju lučkih arhiprezbitera obnašali u pravilu svećenici ninske i skradinske biskupije. Kako je taj arhiprezbiterijat označen dvojako: kao lučki arhiprezbiterijat i kao Lučka županija, te kako se lučki arhiprezbiteri javljaju u pisanim izvorima tek od druge polovice 14. stoljeća, onda nema sumnje da se i ingerencija spomenutih arhiprezbitera pruža na onim dijelovima ninske i skradinske biskupije koji su bili uključeni u teritorij Ludovikove Luke ili Velike Luke.

Budući da se u njihovoj titulaciji katkada navodi da su oni i seoski, mišljenja smo da se je time samo željelo naglasiti kako oni nisu imali ingerenciju nad gradskim, dakle komunalnim teritorijem. Tu su ingerenciju nad ninskim komunalnim teritorijem ili ninskim distriktom imali ninski katedralni arhiepzbiteri,¹³ a nad skradinskim komunalnim teritorijem ili skradinskim distriktom skradinski katedralni arhiepzbiteri. Kada je 1455. godine ninski biskup Natalis dao zakupštinu crkvene desetine u selima Krbavaclug, Snojaci i Mundići Zadraniu Antoniju Ostojiću, izuzev župa i svećenika arhiepzbitera Luke i županije,¹⁴ to je bilo razumljivo budući da se ta sela nalaze na teritoriju ninskoga distrikta¹⁵ koji je bio pod crkvenom ingerencijom ninskih katedralnih arhiepzbitera.

Prema tome i onaj dio ninskoga crkvenoga teritorija u okviru teritorija Lučkoga arhiepzbiterijata, koji je bio pod ingerencijom lučkih arhiepzbitera, jest teritorij Lučkoga arhiepzbiterijata spomenutoga na crkvenom saboru 1185. godine, po kome je i ovaj drugi arhiepzbiterijat, osnovan za vrijeme Ludovika, zasigurno i dobio ime.

Dakle, da bismo odredili teritorij Lučke županije, trebalo bi prije svega odrediti posjed koji je u okviru teritorija Lučkoga arhiepzbiterijata bio pod ingerencijom lučkih arhiepzbitera ninske biskupije.

2. Teritorij i granice ninskoga dijela Lučkoga arhiepzbiterijata

Podatak iz 1455. godine - koji govori o izuzeću Krbavacluga, Mundića i Snojaca, nestalih sela razmještenih na današnjoj Radovinskoj kosi,¹⁶ za koje smo inače utvrdili da su granična sela ninske županije, odnosno ninskoga distrikta¹⁷ - premda u jednom dijelu utvrđuje granične točke između teritorija ninskoga distrikta i Lučkoga arhiepzbiterijata nije dovoljan, kao ni onaj o selima Čerinci i Malinavas, koja se spominju kao župe ninskoga dijela Lučkoga arhiepzbiterijata, da bi se mogle utvrditi granice lučkog županijskog teritorija.

2.1. Ninski crkveni posjedi na zadarskome komunalnome teritoriju

Da bismo utvrdili teritorij spomenutoga distrikta, odnosno definirali njegove granice, potrebno je izvršiti povijesno-topografsku analizu ninskih crkvenih posjeda, napose onih koji se nalaze izvan ninskoga distrikta. U izvornoj građi do početka 15. stoljeća nalazimo vrlo malo podataka o tim posjedima.¹⁸ Više izvornih podataka nalazimo tek od prve polovice 15. stoljeća. Za naša istraživanja napose su interesantni popisi ninskih crkvenih posjeda, i to iz 1421.,¹⁹ 1436.,²⁰ 1482.²¹ i onaj iz 1499.²² godine koji je sačuvan u originalnom prijepisu iz druge polovice 17. stoljeća. Budući da ti popisi sadrže podatke o najvećem broju ninskih crkvenih posjeda, zato su i korisni za naša istraživanja. Smatramo da je na temelju njihove povijesno-topografske analize, kao i usporedbe s podacima iz Rajmundova izvješća o teritorijalnoj strukturi ninske biskupije,²³ moguće odrediti spomenuti dio teritorija ninske biskupije.

Kako je najveći broj ninskih posjeda i sela zabilježen u popisu iz 1499. godine, koji je u prijepisu iz druge polovice 17. stoljeća označen kao *Sella i*

Banouine Kesy pod Nichoy darzaui, tada i taj prijepis popisa uzimamo kao osnovno polazište u našim istraživanjima. U prijepisu popisa nalazimo sljedeća sela i posjede: 1. *Prasquich - S. Maria*,²⁴ 2. *Bogische - S. Mateo, S. Petar*,²⁵ 3. *Benkouich*,²⁶ 4. *Corlatouich - S. Gerolimo*,²⁷ 5. *Oppatia od Obstiega*,²⁸ 6. *Vucouich - Sv. Vid*,²⁹ 7. *Bigliane*,³⁰ 8. *Herzanac*,³¹ 9. *Podiarice - Sv. Mihoil*,³² 10. *Polazza Domianouichia S. Cecelia*,³³ 11. *Peruschi - Sv. Maria*,³⁴ 12. *Benkouich*,³⁵ 13. *Turich*,³⁶ 14. *Milischia*,³⁷ 15. *Mokle*,³⁸ 16. *Velesouo*,³⁹ 17. *Vucouich*,⁴⁰ 18. *Cerane*,⁴¹ 19. *Podgradia S. Paulo - Fratri*,⁴² 20. *Obrouci gorgni*,⁴³ 21. *Obrouci dogni*,⁴⁴ 22. *Strupnich velli i Strupnich mali*,⁴⁵ 23. *Starosane*,⁴⁶ 24. *Drazce*,⁴⁷ 25. *Percos gorgni*,⁴⁸ 26. *Podkockiane*,⁴⁹ 27. *Podlemesane*,⁵⁰ 28. *Migliasca*,⁵¹ 29. *Hraskiauwich*,⁵² 30. *Podbargiane*,⁵³ 31. *Ternouica*,⁵⁴ 32. *Parochia od Novoga grada*,⁵⁵ 33. *Possedaria*,⁵⁶ 34. *Rosance*,⁵⁷ 35. *Vigneraz*,⁵⁸ 36. *Corbava*,⁵⁹ 37. *Lika*,⁶⁰ 38. *Bag*.⁶¹

Bez obzira na činjenicu što prijepis potječe iz druge polovice 17. stoljeća i što su u prijepisu navedeni neki od posjeda koji su u vrijeme kada je prijepis popisa nastao "pokrili" nekoć srednjovjekovne posjede, treba konstatirati da topografski razmještaj spomenutih posjeda i sela pokazuje da su tim prijepisom obuhvaćena sela i posjedi raspoređena na većem dijelu teritorija koji je zapremala ninska biskupija u drugoj polovici 15. stoljeća, i koji se poklapa s opisom teritorija ninske biskupije iz prve polovice 16. stoljeća, opisanim u Rajmundovom izvješću. Zato je i prijepis popisa označen sintagmom "ninska država", što je oznaka za crkveni posjed u vrijeme kada je popis nastao.

Povijesno-topografska analiza posjeda i sela pokazuje da je prijepis raden prema autentičnom izvorniku iz 1499. godine. Ako isključimo iz popisa Liku, Krbavu i Bag, te usporedimo preostali dio popisa s popisom sela ninskoga biskupa iz prve polovice 17. stoljeća pod nazivom *Descriptio Villarum et Animarum tam catholicorum quam Scizmaticorum Diaecesis nonensis*⁶² uz koji je priložena i topografska karta, onda za većinu sela navedenih u prijepisu popisa (osim Miljašića) nalazimo da su zabilježena na spomenutoj karti, ali su tada raspoređena na zadarskome crkvenom teritoriju.⁶³ Stoga pretpostavljamo da je tim prijepisom obuhvaćen samo onaj dio ninskoga crkvenoga posjeda koji se je u vrijeme kada je nastao prijepis popisa, ali i kada je izvršen popis, nalazio na zadarskome crkvenom teritoriju, dakako osim Miljašića, koji je vjerojatno kao granično selo ninskoga distrikta ušao u taj popis.

Usporedimo li popis ninskih sela priložen uz kartu ninskih posjeda u kojima se nalaze šizmatici iz druge polovice 17. stoljeća s popisom ninskih župa spomenutih u pismu ninskoga biskupa Blaža Mandevića iz 1638. godine,⁶⁴ vidimo da ti popisi ne samo nadopunjuju prijepis popisa iz 1499. godine, nego se svi ti posjedi nalaze na zadarskome crkvenom teritoriju. Topografski razmještaj ninskih posjeda iz prijepisa pokazuje da su prijepisom obuhvaćeni samo oni posjedi koji su se nekoć nalazili na dijelu ninskoga crkvenog teritorija, ali oslobođenoga od osmanlijske okupacije i kolonizacije u vrijeme nastanka prijepisa. Stoga smo mišljenja da nastanak prijepisa treba tumačiti i u kontekstu ponovnoga oživljavanja organiziranoga vjerskoga života na posjedima ninske crkve na spomenutim teritorijima od druge polovice 17. stoljeća dalje. Kako je prijepisom obuhvaćeno najviše posjeda zabilježenih dotada na zadarskome crkvenom teritoriju,

onda je i svrha nastanka prijepisa popisa bila njihov ponovljeni popis. Gledajući ga u tome kontekstu, ovaj se prijepis nadovezuje na prije spomenute. Prema tome, broj sela i posjeda spomenutih u samome popisu morao je biti puno veći, kako u vrijeme kada je nastao popis, tako i u vrijeme nastanka prijepisa. To se uostalom vidi iz samoga popisa, jer svakome tko poznaje zadarsku srednjovjekovnu topografiju jasno je da su prijepisom obuhvaćene grupe posjeda ili posjedi, uvijek u okviru jednoga teritorija. Prijepis naime počinje grupom posjeda (Praskvić, Bojišće, Benković, Korlatović, Opaća palača, Vuković sa crkvom Sv. Vida i Biljane) koja se nadovezuje na grupu posjeda kojom prijepis završava (Vinjerac, Režane, Posedarje, Novigrad i Tmovo).

Radi potpunijeg pregleda ninskih posjeda na zadarskome komunalnome teritoriju, prijepis ćemo dopuniti podacima o ninskim selima iz popisa koje smo već prije naveli. Zbog važnosti (ali i preglednosti) donijet ćemo njihove popise u cijelosti.

Tako 1421. nalazimo u Zadarskome katastru popis sela novigradskoga distrikta (*Dolaz*,⁶⁵ *Cerinci*,⁶⁶ *Chassichi*,⁶⁷ *Paprechiane*,⁶⁸ *Ternouo*,⁶⁹ *Domacovfci*,⁷⁰ *Stupich*,⁷¹ *Coruple*,⁷² *Priticevcich*,⁷³ i *Nadino*⁷⁴ i *Cognassice*⁷⁵) u kojima ninski *vicepiscopus* ubire desetinu.

Nadalje, 1435. godine nalazimo da ninski biskup Natalis traži od mletačke vlade da mu vrati nezakonito ubranu desetinu s posjeda u zadarskim selima: *Tercice*,⁷⁶ *Camignane*,⁷⁷ *Radobudichi*,⁷⁸ *Biglane*,⁷⁹ *Vciteglias*,⁸⁰ *Baschchiza*,⁸¹ *Snoiaci*,⁸² *Caznixe*⁸³ i *Podvršie*.⁸⁴

Iz 1482. imamo popis ninskih (*Cherbuauzluch*,⁸⁵ *Gorica*,⁸⁶ *Chernixa*,⁸⁷ *Iuba*,⁸⁸ *Rasanci*,⁸⁹ *Sliuiniza*,⁹⁰ *Possedaria*,⁹¹ *Podnuouie*,⁹² *Dolaz*,⁹³ *Ternovo*,⁹⁴ *Prasquichi*,⁹⁵ *Cerinci*,⁹⁶ *Vegliane*,⁹⁷ *Chobilleglauich*,⁹⁸ *Terscane*,⁹⁹ *Terzice*,¹⁰⁰ *Visozane*,¹⁰¹ *Mahurci*,¹⁰² *Iasenouo*,¹⁰³ *Sathon*,¹⁰⁴ *Podberyane*¹⁰⁵) ali i zadarskih župa (*Blachiane*,¹⁰⁶ *Rogovo*,¹⁰⁷ *Stomorinoselo*,¹⁰⁸ *Aurana*,¹⁰⁹ *Sablatha*,¹¹⁰ *Thino*,¹¹¹ *Tuclezane*,¹¹² *Sicovo*,¹¹³ *Bubgnane*,¹¹⁴ *Crasthiane*,¹¹⁵ *Goriza*,¹¹⁶ *Raziza*,¹¹⁷ *Sancto Cassino*,¹¹⁸ *Zuminico*,¹¹⁹ *Podi*,¹²⁰ *Bochagnac*,¹²¹ *Blatho*,¹²² *Berdo*,¹²³ *Cerno*,¹²⁴ *Muruiza*,¹²⁵ *Cernogonschina*¹²⁶) koje traže oprost od davanja desetine mletačkoj vladi zbog pretrpljenih šteta nastalih zbog turskih upada.¹²⁷

Topografski razmještaj spomenutih ninskih sela pokazuje da su popisima obuhvaćena i sela koja su se nalazila na ninskome teritoriju, i to Krbavaclug, Podvršje, Krneza, Ljuba, Visočane, Mahurci, Zaton i Jasenovo,¹²⁸ ali i ona razmještena na zadarskome teritoriju: Tršci, Kamenjani, Radobudići, Učiteljvas, Bašćica, Kačina gorica, Ražanac, Slivnica, Posedarje, Podnovje, Dolac, Tmovo, Praskvići, Kašići, Paprečane, Domakovci, Pritičevci, Stupići, Koruplje, Nadin, Konjašice, Čerinci, Veljane, Kobiljeglavić, Trščani, Biljane i Podbrišani.

Topografski razmještaj ninskih posjeda na zadarskome teritoriju pokazuje da oni nadopunjuju prijepis posjeda iz 1499. Zato smatramo da su, u vrijeme kada je popis nastao, ninski posjedi razmješteni na zadarskome komunalnome teritoriju (Radobudići, Učiteljvas, Bašćica, Kačina gorica, Ražanac, Slivnica, Podnovje, Dolac, Kašići, Paprečane, Pritičevci, Stupići, Koruplje, Nadin, Konjašice, Tršci, Veljane, Kobiljeglavić, Trščani, Biljane i Podbrišane) zasigurno morali biti obuhvaćeni popisom.

Kada je izvršen prijepis popisa spomenuta ninska sela i posjedi bili su pod zadarskom ingerencijom, ali 1499. godine, kada je popis napravljen, taj dio ninskoga crkvenoga posjeda bio je podijeljen između mletačke, odnosno zadarske ingerencije, te one hrvatsko-ugarskoga kralja. Prema podacima iz Rajmundova izvješća granica bi bila definirana kastrumima u Karinu,¹²⁹ Korlatoviću,¹³⁰ Benkoviću,¹³¹ Kličevići¹³² i Polači Mariani¹³³ za koje se izričito navodi da se nalaze uz granicu zadarsko-mletačkoga posjeda,¹³⁴ kao i kastrumom Račić Cerane, za koji Rajmund doduše veli da se nalazi dublje u Luci,¹³⁵ ali za koji je jasno - prema njegovu topografskom položaju - da se radi o graničnom kastrumu, smještenom uz jugoistočni dio zadarskoga komunalnoga teritorija. Prema tome, njihov topografski razmještaj ne definira samo južnu, nego i jugoistočnu granicu zadarskoga komunalnoga posjeda.

Na temelju takvoga razgraničenja, sela navedena u prijepisu (Praskvić, Biljane, Strupnić veliki i mali, Buković, Novigrad, Posedarje, Režani, Vinjerac, Starošane, Drače, Lemeševohrašće, Miljača, Miljašić, Pobrđani, Prkos gornji, Kokičane), kao i sela kojima smo nadopunili prijepis popisa (Dolac, Domakovci, Kačina gorica, Ražanac, Trščani, Učiteljavas, Koruplje, Veljani, Kobiljeglavić, Podnovje, Tršci, Radobudići, Slivnica, Konjašice, Kamenjani, Krbavaclug, Ljuba, Visočani, Mahurci, Jasenovo i Zaton), nalaze se na teritoriju pod zadarskom, odnosno mletačkom ingerencijom, dok se sela Bojišće, Korlatović, Opaća palača, Buković, Buković sa crkvom Sv. Vida, Kerzanac, Podiarice, Perušić, Mokle, Velešovo, Ceranje, Podgrađe, oba Obrovca, Raštević, oba Benkovića, Polača, Raštević i Podbrišani, nalaze na teritoriju hrvatsko-ugarskoga kralja.

Prema podacima iz ophodnje ninskoga vikara Rajmunda iz 1526. godine na zadarskome ili mletačkome teritoriju ninskom biskupu pripadala bi čitava kaštelanija utvrde Novigrad, veći dio sjeveroistočnoga kneštva distrikta grada Zadra te veći dio kastruma nadinskoga, dok je manji dio pripadao skradinskoj biskupiji. S jugozapadne strane graničio je ninski crkveni teritorij sa zadarskom biskupijom, za koju se tvrdi da se nalazi u zadarskome kneštvu i vranskome kaštelanatu.¹³⁶ Rajmund je, dakle, izvršio razdiobu ninskih, ali i zadarskih crkvenih posjeda na zadarskome komunalnome teritoriju prema zatečenoj mletačkoj teritorijalno-administrativnoj podjeli, koja je rezultat teritorijalno-upravnih razdioba nastalih nakon 1409. godine. Zato ćemo se napose osvrnuti na svaki od navedenih ninskih i zadarskih posjeda.

Povijesno-topografska analiza ninskih crkvenih posjeda i sela iz prijepisa popisa, kao i iz njegove nadopune, pokazuje da bi novigradskome distriktu pripadali: Novigrad, Dolac, Praskvić, Domakovci, Stupići, Biljane, Buković, Trnovo, Čerinci, Kašić, Papračani, Režani, Kačina gorica, Trščani, Učiteljavas, Koruplje, Veljani, Kobiljeglavić, Podnovje, Posedarje, Prličevići, Vinjerac, Slivnica i Konjašice.¹³⁷

Od spomenutih posjeda ostaje jedino spornim pitanje Nadina, budući da se u izvješću navodi da veći dio nadinskoga kastruma pripada ninskoj, a tek neznatni dio skradinskoj biskupiji. Da bismo to razriješili, trebalo bi prije svega utvrditi što je Rajmund podrazumjevao pod nadinskim kastrumom, tim više, što je i Rajmund u upotrebi toga naziva nedosljedan. Primjer današnjega Karlobaga to nam samo potvrđuje. On je u tom izvješću označen kao kastrum Vege, dakle imenom kojim

se u njegovo vrijeme označavao Karlobag, ali i kao *oppidum Scrisse*,¹³⁸ što je jedna od oznaka za Karlobag u srednjovjekovnim izvorima.¹³⁹

Što bi za Rajmunda mogao značiti naziv "nadinski kastrum" vidi se iz teksta samoga izvješća. Tako izrazi "... čitava kaštelanija grada Novigrada ..." ili "... kaštelanija kastra Vrane ...",¹⁴⁰ pokazuju da pod nadinskim kastrumom treba podrazumjevati njemu pripadajući teritorij, a to je njegov distrikt, što je uobičajni naziv za svaki kastrum toga vremena.

Sljedeće pitanje koje se nameće jest: koji je dio pripadao ninskoj, a koji skradinskoj biskupiji. Jednim dijelom rješenje nalazimo kod Farlatija, koji, između ostaloga navodi, da su Turci 1527. godine osvojili nadinsko utvrđenje (*oppidum Nedinum*), za koje izričito veli da pripada ninskoj biskupiji.¹⁴¹

Utvrdivši dakle da je nadinski kastrum pripadao ninskoj biskupiji, ipak time nije u cijelosti razriješeno pitanje crkvene jurisdikcije njegova teritorija. Prije svega i zbog toga što nije preciznije definiran njemu pripadajući teritorij. Prema nama dostupnim podacima, teritoriju koji se nalazio pod jurisdikcijom vojnoga naselja na Nadinskoj glavici pripadala bi sela Kokičani,¹⁴² Viktorići,¹⁴³ Kačići,¹⁴⁴ Bistrovina,¹⁴⁵ Podnadin,¹⁴⁶ Dupčani,¹⁴⁷ Grifna,¹⁴⁸ Uskipah,¹⁴⁹ i Butina.¹⁵⁰ Njihov topografski razmještaj ne samo da definira teritorij na kojem se proteže jurisdikcija spomenutoga kastruma¹⁵¹ nego nam pomaže razriješiti pitanje njegove crkvene jurisdikcije.

Kako od spomenutih nadinskih sela jedino za selo Podnadin nalazimo da je podložno skradinskoj biskupiji,¹⁵² razumljivo je da su ostala nadinska naselja spadala pod jurisdikciju ninske biskupije. Budući da je to zasada jedino nadinsko selo za koje znamo da pripada skradinskoj biskupiji, onda se i podatak o neznatnom dijelu nadinskoga kastruma koji pripada skradinskoj biskupiji odnosi na to selo. Kako se radi o selu skradinske biskupije, ono je pripadalo teritoriju Sidraške županije.

Prema tome i pod Nadinom, koji se spominje kao selo novigradskoga distrikta u popisu iz 1421., treba smatrati vojno naselje (*castrum*). Osim toga naselja teritoriju novigradskoga distrikta morali su pripadati dijelovi sjeveroistočnoga i jugoistočnoga nadinskoga teritorija (Bristena, Viktorići, Grifna, Kačić), dok bi sela Kokičani, Uskipah i Dupčani pripadala zadarskome distriktu,¹⁵³ dakle sjeverozapadni i jugozapadni dio nadinskoga teritorija.

Utvrdivši da utvrđeno naselje (*castrum*) na Nadinskoj glavici pripada ninskoj biskupiji, sada je jasno da pod Nadinom, za koji nalazimo 1486. godine da se zajedno s Jelšanima spominje u skradinskoj biskupiji,¹⁵⁴ treba podrazumjevati ne Nadinsko utvrđenje, nego Podnadin, selo skradinske biskupije.

Pretpostavljamo da se na Podnadin odnose i podaci iz početka 16. stoljeća, kada se Nadin spominje više puta u zemljišnim transakcijama zajedno sa župnom crkvom Sv. Marije.¹⁵⁵ Struktura, ali i broj posjeda koji se spominju u tim kupoprodajama pokazuju da se spomenuti posjedi ne bi mogli nalaziti na današnjoj Nadinskoj glavici.

Topografski razmještaj ninskih sela koja se spominju u prijepisu i nadopuni (Tršci, Kamenjani, Pobrđani, Radobudići, Lemeševohrašće, Miljašić, Starovšani, Kokičani, Miljača, Strupnik veliki i mali, Drače i Prkos) pokazuje da se radi o ninskim posjedima razmještenim upravo na onome dijelu ninskoga crkvenoga

posjeda, za koji se u Rajmundovoj vizitaciji navodi da se nalazi na sjeveroistočnom dijelu zadarskoga kneštva. Radi se o teritoriju koji se od prve polovice 14. stoljeća počinje označavati kao zadarski distrikt i na koji se počinju širiti posjedi zadarskih građana i plemića od druge polovice 14. stoljeća, te koji će u cijelosti tek poslije 1409. postati zadarski komunalni posjed.¹⁵⁶

Granica između zadarskoga i novigradskoga distrikta, prema Raukaru, zaobilazila bi Maljine s južne strane i od Koruplja skretala prema jugoistoku, ali ne do Praskvića, kako je predložio T. Raukar,¹⁵⁷ nego do nadinskoga kastruma, uključivši sela za koja smo utvrdili da pripadaju novigradskome distriktu. Prema nama dostupnim podacima granično selo u tome dijelu novigradskoga distrikta bilo bi danas nestalo selo Konjušice. Prema poznatim granicama toga sela iz 1449. godine Konjušice su na sjeveroistoku graničile s Praskvićima,¹⁵⁸ na jugoistoku sa selom Cernil koje se 1450. godine spominje kao međaš Praskvićima s jugozapada,¹⁵⁹ dok je na sjeverozapadu kao međaš teritorij novigradskoga kastruma.¹⁶⁰ Prema tome, granica novigradskoga distrikta išla je od Konjušića prema Praskvićima. U tom graničnom segmentu granica je bila definirana i šumom zvanom Kukljebrdo, kojoj je trag sačuvan u nazivu današnjega brda Kukalj. Prema jednom, doduše oštećenom, dokumentu iz 1393. godine, jugoistočno i jugozapadno od spomenute šume širi se karinski teritorij,¹⁶¹ koji je pod jurisdikcijom hrvatsko-ugarskoga kralja. Zato smatramo da je današnji Kukalj završna granična točka jugoistočne granice novigradskoga distrikta, tim više što i danas Kukalj dijeli područje današnje Pridrage (nekoć selo Dol) od Donjega Karina i Gornjega Karina. Pretpostavljamo da je granica završavala negdje u današnjem Karinskome moru.

Utvrdivši na temelju povijesno-topografske analize i podataka iz Rajmundove vizitacije crkvene posjede ninskoga biskupa na zadarskome komunalnome teritoriju, ostaje da se odrede granice prema zadarskome crkvenome teritoriju, kao i prema teritoriju ninskoga distrikta.

2. 2. Zadarski crkveni posjedi i razgraničenja prema ninskom crkvenom posjedu

Ninski crkveni posjed, prema Rajmundu, graničio je s jugozapadne strane s posjedom zadarske biskupije. Topografski razmještaj zadarskih župa iz 1482. godine (Stomorinoselo, Zemunik, Podi, Murvica, Crmo, Crnogoščina, Blato, Blačane, Rogovo, Vrana, Zablacé, Tinj, Tukljača, Sikovo, Bubnjani, Raštani, Gorica, Račice, Sukošan) ne samo da preciznije određuje granice između tih dviju crkvenih ingerencija nego pokazuje da je Rajmund imao pravo kada je u izvješću naveo da je zadarski crkveni teritorij manji od ninskoga.¹⁶²

Osim toga, popis ovih zadarskih župa napose je interesantan, jer je na temelju njihova topografskoga razmještaja moguće preciznije izvršiti razdiobu zadarskoga crkvenoga posjeda.

Tako topografski razmještaj župa Blato, Brda, Crnogoščina, Murvica i Podi, pokazuje da su one raspoređene na teritoriju koji je definiran dijelom graničnoga segmenta koji, prema podacima iz Andrijina privilegija Ninu iz 1205. godine, ide od Dikla preko Mramora, polovicom Bokanjačkoga blata, Brištana, uz Miljušić jarugu sve do Stinice.¹⁶³ Tako raspoređene, one definiraju dio zadarskoga crkvenoga

teritorija sa sjeverozapadne strane, dok topografski razmještaj župa Zemunik i Stomorinoselo definira taj teritorij s jugozapadne strane.

Time smo preciznije definirali ne samo jedan dio zadarskoga crkvenoga teritorija koji je u Rajmundovoj ophodnji označen kao zadarsko kneštvo, nego i granice prema ninskom distriktu (od Dikla do Brištana), odnosno granice toga dijela zadarskoga crkvenoga teritorija prema sjeveroistočnom dijelu zadarskoga kneštva, a koji prema podacima iz Rajmundove ophodnje pripada ninskom crkvenom posjedu.

Nikola Jakšić je utvrdio da je dio granice iz ninskoga privilegija Andrije II. iz 1205. godine - koja ide iz Dikla preko Mramora, polovicom Bokanjačkoga blata do Briščana - ujedno i sjeverozapadna granica zadarske ranosrednjovjekovne astareje,¹⁶⁴ odnosno, to je dio južne granice ninske županije.¹⁶⁵ Napose je važan Jakšićev nalaz da se ninska crkvena granica u tome dijelu poklapa sa sjevernom granicom zadarskoga centurijskoga agera.¹⁶⁶ Točnost Jakšićevih istraživanja u zadnje vrijeme potvrdio je D. Maršić.¹⁶⁷ Prostorni razmještaj zadarskih župa Blata, Brda, Crnogošćine, Podi, Murvice, Zemunika i Stomorinasela, pokazuje da su i te župe raspoređene na teritoriju čija se granica poklapa sa sjeverozapadnom, odnosno jugoistočnom granicom zadarskoga centurijskoga agera koji je završavao kod Sukošana.¹⁶⁸ Zato nema sumnje da spomenute župe definiraju i jugoistočnu granicu zadarske ranosrednjovjekovne astareje. Prema tome, taj dio zadarskoga crkvenoga teritorija, koji je u Rajmundovom izvješću označen kao zadarsko kneštvo, teritorij je zadarske ranosrednjovjekovne astareje, pa je razumljivo da se i Zemunik još 1397. godine izričito navodi kao zadarski komunalni posjed sa svim pravima.¹⁶⁹

Riječ je dakle o teritoriju, koji je još od antičkih vremena pripadao gradu Zadru (a ta je pripadnost potvrđena franačko-bizantskim razgraničenjima utvrđenima mirom u Aechenu 802. godine), odnosno koji se je nalazio pod ingerencijom Bizanta. Prema tome, selo Zemunik, koje se 1397. godine spominje kao selo grada Zadra sa svim pravima, nalazilo se na bizantskome teritoriju. Teritorij ninske biskupije nalazio se je u Hrvatskoj pod ingerencijom Franačke države. Zato je i razumljivo da se 1285. godine za danas nestalo ninsko selo Starovšani, koje je graničilo sa Zemunikom, navodi da se nalazi u Hrvatskoj.¹⁷⁰

Toponimija zadarske astareje pokazuje da je taj teritorij u cijelosti slaveniziran.¹⁷¹ Smatramo da nisu dovoljno argumentirana mišljenja onih koji se zauzimaju za to da je Zadar, uostalom kao i svi gradovi bizantske Dalmacije, uspio zadržati njemu pripadajući teritorij.¹⁷² Sačuvana toponimija dokazuje upravo suprotno, tj. da je njegov teritorij koloniziran u cijelosti, dok su grad Zadar sačuvali njegovi snažni bedemi. Tradicija o teritoriju zadarske astareje sačuvana je preko crkvene organizacije.

Da bismo u cijelosti definirali ninski crkveni posjed na zadarskome komunalnome teritoriju, ostaje da se razriješe i razgraničenja s dijelom zadarskoga crkvenoga teritorija, označenim u Rajmundovom izvješću kao vranska kaštelanija, kao i s teritorijem ninskoga distrikta.

Jednim dijelom o granicama teritorija ninskoga distrikta bilo je već govora, i to prilikom određivanja razgraničenja između ninskih i zadarskih crkvenih posjeda na graničnom segmentu od Dikla do Brištana. Osim navedenih, važan je i podatak iz 1455. godine o izuzeću selâ Krbavaclug, Snojaci i Mundići, bez sumnje graničnih točaka teritorija ninskoga distrikta. Međutim, navedeni podaci ipak nisu

dostatni da bi se dobila cjelovitija linija razgraničenja. Potpuniji pregled graničnih točaka teritorija ninskoga distrikta dopunit ćemo izvornim podacima. Tako se granica od Brištana nastavljala do Mahurca, za koji smo utvrdili da se nalazi na teritoriju ninskoga distrikta. Od Mahurca, granica je išla uz Miljašić prema Visočanima i Lovincu. Budući da 1408. godine nalazimo da su Visočani, zajedno s Krbavaclugom i Snojacima, izdvojeni ispod jurisdikcije ninskoga distrikta,¹⁷³ onda nema sumnje da spomenuto selo zajedno s navedenima, čini granične točke teritorija ninskoga distrikta u tome dijelu graničnoga segmenta. Od Visočana i Lovinca granica je išla prema sjeveru, obuhvaćajući sela Krbavaclug, Snojaci i Mundići, koja su razmještena na današnjoj Radovinskoj kosi, ili uz nju.¹⁷⁴ Za ta smo sela već prije naveli da, prema podacima iz 1455. godine, pripadaju teritoriju ninskoga distrikta. Zanimljivo je napomenuti da se na topografskoj karti priloženoj uz popis sela ninskoga biskupa iz prve polovice 17. stoljeća, u kojima se nalaze šizmatici, među posjedima koji se nalaze na teritoriju ninskoga distrikta spominje i Radovin,¹⁷⁵ za koji znamo da je već tada "pokrio" sela koja su se nalazila na Radovinskoj kosi.¹⁷⁶

Međutim, ostaje spornim pitanje gdje je završavala granica ninskoga distrikta prema sjeveroistoku. Uzrok tome su notarske oznake za teritorijalnu pripadnost uz pojedina sela, napose za sela Čakavce i Ražanac. Tako za danas nestalo selo Čakavci nalazimo da se gdjekad označuje u ninskome, zadarskome ili pak u novigradskome distriktu,¹⁷⁷ što vrijedi i za selo Ražanac.¹⁷⁸ Zbog navedenih razloga, ali i zato što nije jasno što znači pojam "zadarski distrikt" u to vrijeme, T. Raukar je u definiranju krajnjih sjeveroistočnih granica ninskoga distrikta bio oprezan, pa zato spomenuta sela i nije uključio u teritorij ninskoga distrikta.¹⁷⁹ Međutim, R. Jelić nije vodio računa o nepouzdanosti teritorijalnih oznaka za navedena sela, pa je u teritorij novigradskoga distrikta uključio, osim spomenutih sela, još i Kamenjane (Male), Mundiće, Snojace i Stanića Selo,¹⁸⁰ zasigurno samo zbog toga što se ponekad u izvornoj građi navodi da pripadaju novigradskome distriktu. On je, dakle, "spornu" granicu sjeveroistočnoga dijela ninskoga distrikta prihvatio bez ikakvih dilema.¹⁸¹

Mišljenja smo da je prihvatljiva granica koju je predložio Raukar, tim više što za to imamo povrda u pisanim izvorima. To su prije svega podaci o distriktu sela Krneze, u koji su bili uključeni, prema podatku iz 1353. g. Jakanci,¹⁸² iz 1385. g. Krbavaclug,¹⁸³ iz 1403. g. Brus i Vicigorić,¹⁸⁴ a 1437. godine nalazimo da se spominju Brus, Zeliane i Iarbolje selo,¹⁸⁵ i Milgošje.¹⁸⁶ Topografski razmještaj sela spomenutoga distrikta pokazuje da je njime obuhvaćeno ne samo područje današnje Radovinske kose, nego i posjedi Ljubačkoga distrikta (Brus), kao i neznatni sjeverozapadni dio današnjega Ražanačkoga polja. Prema tome, radi se o teritoriju koji je u juridičkome pogledu predstavljao jednu cjelinu, ali ne kao zasebni, već kao integralni dio teritorija ninskoga distrikta.

Međutim, u opisu granica sela Brus iz 1403. godine, za koje se navodi da se nalazi u Krnezi, tj. u njegovom distriktu, kao međašno selo s jugozapadne strane spominje se selo Ražanac.¹⁸⁷ Budući da se Ražanac ne spominje u distriktu sela Krneze, prema tome nije ni pripadao teritoriju ninskoga distrikta, već je spadao pod jurisdikciju novigradskoga distrikta,¹⁸⁸ kao i njemu susjedno selo Čakavci,¹⁸⁹ koje se nalazilo jugoistočno od Ražanca. Prema tome, topografski razmještaj

spomenutih sela, zajedno s posjedima Pustojanci, Polačine i Zlokajci - za koje je utvrđeno da su razmješteni oko Čakavca,¹⁹⁰ pokazuje da su se ona nalazila na teritoriju koje je pod jurisdikcijom novigradskoga kastruma. Njihov prostorni razmještaj definira ne samo jugoistočnu granicu novigradskoga distrikta, nego i sjeveroistočnu granicu ninskoga distrikta u tome dijelu. Pretpostavljamo da je granica ninskoga distrikta u tom dijelu završavala na Podgorskoj strani, kod položaja Konj na Velebitu, koji se pružao zapadno od Tribnja, kako bilježi privilegij hrvatsko-ugarskoga kralja Andrije II. iz 1205. godine.¹⁹¹ Budući da se položaj Konj i danas nalazi zapadno od Tribnja na Velebitu, znači da moramo razlikovati dva različita Konja - ovaj kod Tribnja i onaj kod Lukova Šugarja.¹⁹² U tome dijelu ninski distrikt graničio je s teritorijem Ličke županije, odnosno teritorijem istoimenoga arhiprezbiterijata, koji je u vrijeme nastanka prijepisa bio pod jurisdikcijom ninske biskupije.¹⁹³

Utvrdivši granice između teritorija ninskoga distrikta, odnosno dijela zadarskoga crkvenoga posjeda koji smo definirali kao zadarsko kneštvo, ostaje razriješiti granicu i s onim dijelom zadarskoga crkvenoga posjeda koji je, kako smo već prije istaknuli, u Rajmundovoj ophodnji označen kao vranska kaštelanija.

Prostorni razmještaj zadarskih župa (Blačana, Rogova, Vrane, Tukljače, Sikova, Bubnjana, Raštana, Gorice, Račice i Sukošana) pokazuje da su ona razmještena unutar vranskoga distrikta,¹⁹⁴ te potvrđuje točnost navoda iz Rajmundova izvješća da je vranska kaštelanija ili vranski distrikt pripadao zadarskoj biskupiji. Njihov je razmještaj važan, budući da nam pomaže preciznije razgraničiti zadarski i ninski crkveni teritorij u tome dijelu. Tako je župa Sukošan graničila dijelom s jugozapadnom granicom zadarskoga komunalnoga teritorija, i to s teritorijem župe Stomorinoselo. Do župe Sukošan nalazila se je župa Račice. Župa Račice, kojoj je pripadao i Galovac,¹⁹⁵ u tome dijelu nije samo sjeverozapadna granica vranskoga distrikta, nego je dijelom i jugozapadna granica ninskoga crkvenoga teritorija, budući da graniči sa sjeverozapadne strane s ninskim selom Tršci.¹⁹⁶ Župa Tinj, i njoj susjedna župa Bubnjani, graničile su s jugozapadne strane s ninskom župom Bicinom,¹⁹⁷ definirajući tako ne samo jugozapadnu granicu ninskoga, nego i sjeverozapadnu granicu zadarskoga crkvenoga teritorija. Ostale zadarske župe razmještene su unutar vranskoga teritorija koji, nakon što je 1409. godine u cijelosti bio uključen u zadarski komunalni teritorij, postaje u potpunosti i zadarski crkveni posjed.¹⁹⁸

Glede navedenih zadarskih župa razmještenih na teritoriju vranskoga distrikta, treba istaknuti da je za njih utvrđeno kako su to nekoć bila sela Sidraške županije, čiji je teritorij bio pod ingerencijom skradinske biskupije.¹⁹⁹ Osim spomenutih sela, koja su 1482. godine zabilježena kao zadarske župe, na tome dijelu nekoć sidraškoga teritorija nalazimo još sljedeća sela: Prljani, Galovac, Jelšane velike i male, Podnadin, Mokro, Podvršje, Vrčevo, Gorica, Veterinići, Lišane, Vrbica, Zidić, Biograd, Grande, Poškaljina, Kakma, Zablaće, Jasen i Škorobić.²⁰⁰ Topografski razmještaj spomenutih sela važan je za naša istraživanja, jer nam prostorno definira kasniji teritorij vranskoga distrikta,²⁰¹ kao i dio skradinskoga crkvenoga teritorija prije nego li je definitivno postao zadarskim posjedom. Stoga smatramo važnim razgraničiti i te dvije jurisdikcije.

Našim istraživanjima utvrdili smo da su granični skradinski posjedi u tome dijelu sljedeća sela: Prljani, Račica, Galovci, Gorica, Jelšane velike i male i Veterinići.²⁰² Tako je skradinski posjed Prljani na sjeverozapadu graničio sa selom Tršci. Do Prljana nalazile su se Račice, za koje nalazimo da graniče s jugozapada sa selom Tršci,²⁰³ dok se Galovac, sjeveroistočno od Prljana, spominje 1382. godine kao međašno selo Tršca s jugozapadne strane.²⁰⁴ Godine 1440. kao međaši s jugozapadne strane sela Tršci spominju se posjedi i pašnjaci sela Gorice.²⁰⁵ Za Jelšane velike nalazimo da 1455. godine graniče sa sjeveroistočne strane sa selom Kokičane, ali i s dijelovima sela Veterinići, Uskipah, Lemeševohrašće i Kamenjani,²⁰⁶ dok Jelšane male²⁰⁷ 1386. graniče sa sjeveroistočne strane s dijelovima sela Nadin, Grifna i Uskipah.²⁰⁸ Budući da se Veterinići spominju 1455. godine kao međašno selo Jelšana velikih s njihove jugoistočne strane, a Kokičane sa sjeveroistočne, nema sumnje da su i Veterinići u tome dijelu granica skradinskoga crkvenoga teritorija, odnosno granično selo Sidraške županije.

Dalje prema sjeveroistoku skradinski crkveni teritorij bio je definiran selima: Podnadin, Bubnjani, Lišani, Tinj i Škorobić.²⁰⁹ Na tome dijelu granični ninski posjedi bili bi, osim nadinskoga utvrđenja: Grifna za koju smo utvrdili da se spominje kao međašno selo Podnadina s njegove jugoistočne strane, i Bicina²¹⁰ koja je prema podatku iz 1396. godine graničila s jugoistočne strane s Tinjem, a sa sjeverozapadne s Lišanima, tj. današnjim Lišanima Tinjskim.²¹¹ U opisu tog sela iz 1388., osim Tinja s jugoistočne strane, spominju se sa sjeverozapadne strane Lišane i Jezero, vjerojatno današnje Nadinsko blato,²¹² dok se u opisu istoga sela iz 1404. spominje s jugozapadne strane današnje brdo Petrim, koje zajedno s gradinama Muvača, Vinculja i Trojan-gradina, predstavlja jasno definirane granične točke Sidraške županije toga dijela graničnoga segmenta.²¹³ Tu granicu potvrđuju nam i podaci o granicama sela Jagodnja iz 1392. godine, kada se s jugozapadne strane spominju kao međaši današnje Miranje i Blačani, koji se smještaju do današnjega Petrima i koji graniče s vranskim kastrumom.²¹⁴ Nadalje, iz godine 1420. spominje se u kratkom zapisu da je današnje Miranje u granicama Vrane.²¹⁵ Do Miranja, s vranskim posjedom graničili su i današnje Ceranje Gornje i Donje, koji se u prijepisu popisa spominju kao ninski posjed, dok su u izvornoj građi (1408.) zabilježeni kao Cerane veliko i malo,²¹⁶ kao i Usanica, što je samo krivo tradirani naziv za selo Ušljevas iz Ostrovačkoga kneštva,²¹⁷ koje se spominje 1469. godine u graničnom sporu sa selom Škorobić iz vranskoga distrikta.²¹⁸ Od Škorobića prema jugu pružao se sidraški županijski teritorij dalje prema Ritičananima.²¹⁹ Smatramo važnim istaknuti Ritičane, jer su oni zasigurno bili i južna granica vranskoga teritorija, budući da se 1447. godine njima susjedno selo Banjevci nalazi u ostrovačkome distriktu.²²⁰ Međutim, granica vranskoga distrikta u tome dijelu nije niti granica skradinskoga crkvenog teritorija, niti sidraškoga teritorija, budući da smo utvrdili da se je sidraški teritorij - a time i skradinski crkveni teritorij - pružao sve do rijeke Krke.²²¹ Granica skradinskoga crkvenoga teritorija išla je drugim pravcem. Za naša istraživanja zanimljivo je istaknuti da se neka mjesta koja se nalaze oko Ušljevasi, npr. Pritezi,²²² Kolarina²²³ i Malinavas²²⁴ spominju tijekom 15. stoljeća i kao sela vranskoga kastruma.²²⁵ Za spomenuta sela u literaturi se navodilo da se radi o izdvojenim posjedima vranskoga distrikta,²²⁶ što smatramo točnim, budući da se nalaze na teritoriju pod drugom jurisdikcijom,

onom Ostrovačkoga kneštva. To nam potvrđuje i podatak iz 1402. godine o selu Dobravodi iz Ostrovačkoga kneštva²²⁷ koje se nalazi jugoistočno od današnjega Pristega. Kako se spomenuti vranski posjedi nalaze na teritoriju koji je pod jurisdikcijom Ostrovačkoga distrikta, sporno ostaje pitanje njihove crkvene jurisdikcije. Premda nemamo dostatnih podataka, ipak na temelju činjenice da se radi o vranskim posjedima, pretpostavljamo da bi ti posjedi mogli biti na skradinskome crkvenome teritoriju. U tome slučaju pod crkvenu jurisdikciju skradinske biskupije pripadala bi i sela Ušljevas i Dobravoda, kao i Ljuborci i Kjaković - danas nestala sela koja se spominju 1396. godine kao granična sela današnje Dobravode sa sjeveroistoka; zatim i danas nestali Kreselci, koji se 1399. godine spominju kao međašno selo Malinevasi. Na osnovi toga pretpostavljamo da skradinska crkvena granica nije od Škorobića išla prema Ritičanima, kako smo i pretpostavili,²²⁸ nego je skrenula prema sjeveroistoku, dakle prema Pristegu i Kolarini.

Glede crkvene ingerencije toga dijela skradinskoga crkvenoga teritorija smatramo zanimljivim podatak iz 1515., odnosno 1520. godine, kada su bibrirskome arhiepiskopatu dodana sela Jelšani veliki i mali zajedno sa crkvom Sv. Jakova, Veterinićima, Lišanima, Kokičanima i Nadinom, tj. Podnadinom.²²⁹ Navedeni podatak smatramo nesumnjivim dokazom da je i taj dio skradinskog crkvenoga teritorija nekoć bio pod ingerencijom bibrirskoga arhiepiskopata, sa središtem u Bribiru, bez obzira na to što je taj dio sidraškoga teritorija poslije 1409. godine uključen u zadarski komunalni teritorij.

Utvrdivši za spomenute župe da su se nalazile na teritoriju pod skradinskom crkvenom jurisdikcijom, ostaje razriješiti na temelju čega spomenute župe postaju zadarskim crkvenim posjedom. Da bismo to razriješili treba istaknuti da na tome dijelu skradinskoga crkvenoga teritorija zadarska biskupija već ima svoje posjede zabilježene u pisanim izvorima 1289. godine i to u Sukošanu i Prljanima.²³⁰ Tako rano postojanje zadarskih crkvenih posjeda na tome dijelu moguće je objasniti činjenicom da se oni nalaze na krajnjoj jugoistočnoj granici zadarskoga centurijatskoga agera.²³¹ Međutim, spomenuti podatak jest poticajan, ali ne daje odgovor na postavljeno pitanje. Mišljenja smo da je to pravo zadarska biskupija stekla na temelju prodajnoga ugovora iz 1324. godine kada su Bribirci prodali svoje posjede zadarskoj komuni, te posjede koji idu od ... *Rogova in Nadin et in Sutmartindol*.²³² Tim ugovorom, između ostaloga, zadarskoj komuni pripao je sjeveroistočni dio Sidraške županije do Rogova, a potvrđuje ga raspored posjeda koji se spominju kao zadarski crkveni posjedi. Tako se 1325. godine selo Vrbica, koje se nalazi dva kilometra južnije od Rogova, jednim dijelom nalazi pod skradinskom, a drugim dijelom pod zadarskom crkvenom jurisdikcijom.²³³ Stoga i pretpostavljamo da je spomenuto selo u to vrijeme vjerojatno bilo granica između tih dviju biskupija. Godine 1344. nalazimo da Rogovo sa svim posjedima pripada zadarskoj biskupiji.²³⁴ Prema podacima iz Rogovskoga arhiva koje donosi Jelić ti bi posjedi bili sljedeći: Gorica i Podvršje,²³⁵ Vrbica,²³⁶ Bubnjani,²³⁷ Stinica ispod Vrčeva,²³⁸ Bošana,²³⁹ Blačane,²⁴⁰ Kakma,²⁴¹ Grande,²⁴² i oni plaćaju pristojbe zadarskoj biskupiji. Međutim, skradinska biskupija se nije olako odrekla toga dijela svoga posjeda, pa tako 1401. godine skradinski biskup Franjo traži povrat sela Verbicze (tj. Vrbice), Bubgnane (tj. Bubnjana), Goricze (tj. Gorice), Tudinave (tj.

Tustice), Loscevice (tj. Loševce), Petriliavas (tj. Petrine), Sykovo (tj. Sikova), Cosmani (tj. Kuzmana) i Gogone (tj. Galovca),²⁴³ raspoređenih upravo na onome dijelu nekoć skradinskoga crkvenoga teritorija, koji su Bribirci prodali zadarskoj komuni. Mi ne znamo kako se taj sukob sa zadarskom biskupijom završio, ali zasigurno poslije 1409. godine taj dio nekoć skradinskoga crkvenoga posjeda postaje zadarskim komunalnim posjedom, pa time u cijelosti i posjedom zadarske biskupije.

Zato i pretpostavljamo da je od toga dijela nekoć bribirskih posjeda, odnosno dijela skradinskoga crkvenoga teritorija, organizirana zasebna teritorijalno-administrativna jedinica koja je u mletačkoj kancelariji označena i definirana kao vranski distrikt ili vranska kaštelanija. Međutim, skradinski se biskup ni tada nije odrekao crkvene desetine s toga nekoć svog posjeda, jer nalazimo da 1435. godine ubire desetinu u Jelšanima Malim.²⁴⁴

Prema tome, na temelju provedene povijesno-topografske analize ninskih crkvenih posjeda unutar zadarskoga komunalnoga teritorija, utvrdili smo sljedeće: prvo, ninski crkveni posjedi koji se nalaze na zadarskome komunalnome teritoriju čine jedinstveni crkveni posjed koji je prema postojećoj mletačkoj teritorijalnoj podjeli bio razdijeljen na teritorij novigradskoga distrikta i na veći dio sjeveroistočnoga dijela zadarskoga kneštva, odnosno zadarskoga distrikta; drugo, preciznije smo definirali granice toga posjeda prema ninskome distriktu; treće, preciznije smo razgraničili taj dio ninskoga crkvenoga posjeda prema zadarskome crkvenom posjedu, odnosno prema onome dijelu zadarskoga crkvenoga posjeda za koji smo utvrdili da pripada zadarskome kneštvu, kao i prema onome dijelu koji pripada vranskoj kaštelaniji; četvrto, budući da smo za taj dio tada zadarskoga crkvenoga teritorija utvrdili da je nekoć pripadao pod jurisdikciju skradinske biskupije, preciznije smo utvrdili i razgraničenja između ninskoga i skradinskoga crkvenog posjeda i u tome dijelu.

2.3. Ninski crkveni posjed na teritoriju hrvatsko-ugarskoga kralja

Osim posjeta ninskim posjedima koji su se nalazili na mletačkome, odnosno zadarskome teritoriju, Rajmund je više puta obišao i onaj dio teritorija ninske biskupije koji se nalazi pod turskom okupacijom i koji on naziva Banadego, objašnjavajući da se radi o kraju u kojem su nekoć vladali ugarski banovi.²⁴⁵ U tome predijelu, koji Rajmund još naziva sjeveroistočnom Lukom (*superior Luca*), uz brojna sela obišao je i kastrume hrvatskih plemića, i to one koje se nalaze neposredno uz granicu zadarskoga distrikta i mletačkoga posjeda. To su: *castrum Carini*,²⁴⁶ *castrum Chorlatouich*,²⁴⁷ *castrum Benkouich*,²⁴⁸ *castrum Clicevac*,²⁴⁹ *castrum Polaca Mariani*,²⁵⁰ kao i kastrumi koji se nalaze dublje u Luci ili Banadegu: *castrum Perussich*,²⁵¹ *castrum Racich Cerane*,²⁵² *castrum Mirane*,²⁵³ *castrum Voyvode Cosulis*²⁵⁴ i *castrum Ottovaz*.²⁵⁵ Treba odmah naglasiti da se teritorij koji je definiran spomenutim kastrumima poklapa s onim dijelom ninskoga crkvenoga posjeda iz prijepisa popisa za koji smo utvrdili da se nalazi na teritoriju hrvatsko-ugarskoga kralja. Kako za spomenute kastrume Rajmund navodi da se nalaze u regiji koju on naziva Banadego, odnosno sjeveroistočna Luka, objasniti ćemo napose spomenute nazive.

Rajmundovo objašnjenje pojma Banadego je točno, jer 1512. godine nalazimo da se selo Jagodnja nalazi u kličevačkome distriktu koji je ... *jurisdictioni Banatici regis Vngarie*,²⁵⁶ što potvrđuju i mletački izvori iz vremena poslije Rajmundove vizitacije, opisujući Banadego kao ... *paese gia di Bani di Crouatia*.²⁵⁷ Premda se pojam Banadego u mletačkim kancelarijama objašnjava dvojako - ili kao ingerencija ugarskih ili hrvatskih banova - radi se zapravo o teritoriju koji je bio pod ingerencijom hrvatsko-ugarskih banova čije je stalno sjedište od druge polovice 14. stoljeća u Labu.

Koji je to teritorij obuhvaćen nazivom Banadego ili Banat, bilježi nam kronika Ivana Tomašića iz 16. stoljeća, gdje se između ostaloga navodi da je pod banskom ingerencijom obuhvaćen teritorij Gornje i Donje Hrvatske.²⁵⁸ Prema Tomašiću, Gornja Hrvatska ili *partes superiores Coruatie* obuhvaćala bi "... sve župe i županije i oblasti od Radobilje do uključivo do Gacke, naročito dakle Radobilja, Cetina, Kosovo, Lika, Krbava, Bušani, Vrhovinc i Gačka", dok bi Donju Hrvatsku ili *partes inferiores Coruatie* činili "... Modruš, zatim župa Drežnička i Brinjska, nadalje zemlja sve do Gvozda (Kapele) na sjever do Kupe i onda Save do utoka Une ..." ²⁵⁹ Prema tome, Banat ili Banadego u prvoj polovici 16. stoljeća obuhvaćao bi teritorij koji je Konstantin Porfirogenet u *DAI* definirao kao Hrvatska, ako se uključi i onaj dio koji se poslije 1409. godine nalazio pod mletačkom, odnosno zadarskom ingerencijom.

To smo napose istaknuli, jer je Rajmund u izvješću naveo samo onaj dio Banadega koji je pripadao spomenutoj Luci, a koji je graničio s mletačkim, odnosno zadarskim teritorijem. U vezi s tim dijelom Banadega zanimljivo je istaći da je taj pojam približno tako označen i na tzv. Paganovoj karti iz početka 16. stoljeća,²⁶⁰ ali i na brojnim mletačkim kartama iz 17. i 18. stoljeća.²⁶¹ Iz Rajmundova izvješća jasno je, da je ostalo još ninskih župa, usprkos postojeće osmanlijske okupacije, pa je onda i razumljivo da je ostao sačuvan i naziv Banadego. Danas sačuvan naziv Ban-polje, između Vačana i Skradina, "pokriva" upravo dio teritorija koji je na spomenutim kartama označen kao Banadego.

Kako je pojam Banadego mletačka izvedenica latinskoga termina Banaticus, a njen hrvatski prijevod je Banovina, onda je jasno da se dio posjeda ninske biskupije iz prijepisa, za koji smo utvrdili da se nalazi na teritoriju hrvatsko-ugarskoga kralja, zajedno s Likom, Krbavom i Karlobagom, nalazio pod jurisdikcijom hrvatsko-ugarskoga bana, pa je u prijepisu popisa označen kao Banovine. Inače, u izvornoj građi spomenuti nazivi javljaju se i prije Rajmundove ophodnje, odnosno prije osmanlijske okupacije toga dijela ninskoga crkvenoga teritorija.²⁶²

Rajmundovo izvješće navodi da se u okviru Banadega nalazi regija sjeveroistočne Luke, unutar koje su raspoređeni spomenuti kastrumi. Međutim treba odmah istaći da je i spomenuta regija pokrivala puno veći teritorij nego li je to zabilježio Rajmund. Tako se 1533. godine kašteli Velim, Dazlina i Rakitnica, zajedno sa susjednim selima Zaton, Raslina i Zlopolje, nalaze na teritoriju spomenute Luke,²⁶³ odnosno 1568. godine, kada se, ovaj put za selo Velim, opet navodi da se nalazi u predjelu sjeveroistočne Luke.²⁶⁴ Prema tome, u vrijeme Rajmundove ophodnje regija sjeveroistočne Luke obuhvaćala je puno veći teritorij nego li je to zabilježeno u samome izvješću.

Zato bi trebalo razriješiti što znači i naziv sjeveroistočna Luka, odnosno pokušati definirati teritorij koji je spomenuta Luka zapremala? Za razrješenje postavljenoga problema, smatramo zanimljivim podatak iz 1456. godine prema kojem ... *uillani comitatus superior Luke nobilium Bribirensium et Carignanorum et aliorum nobilium croatorum habentium suas possessiones et uillas in superiori Luka...*²⁶⁵ Iz navedenoga citata jasno je da spomenuti naziv dolazi ne samo u pravnom značenju (*comitatus superior Luke*) nego i u geografskome (*superior Luka*). Budući da pridjev *superior* u izvornoj građi dolazi ne samo u značenju sjeveroistočni, nego i gornji, onda nema sumnje da se ne radi ni o kakvom zasebnom knežtvu sjeveroistočne Luke, već da se tim pridjevom samo označuje sjeveroistočni ili gornji dio spomenute Luke.

U izvornoj građi iz vremena kada potječe podatak o sjeveroistočnoj Luci, nalazimo i podatke o posjedima hrvatskih plemića, koji su se nalazili na tome dijelu Luke. Tako za **K a r i n j a n e** i **L a p č a n e** znamo da su osim posjeda u Karinu imali i posjed u selu Mokle karinskoga distrikta,²⁶⁶ u Dobručavasi,²⁶⁷ Mogorovoj dubravi,²⁶⁸ Tihličima, Bojišću i Opačoj palači.²⁶⁹ O posjedima **Š u b i ć a** nešto više podataka imamo iz oporuke Jakova Šubića iz 1408. godine,²⁷⁰ gdje se spominju posjedi ne samo u okolici Bribira, nego i u sljedećim selima: *Chahovichy*,²⁷¹ *Lubarczy*,²⁷² *Vinische*,²⁷³ *Sasinć*,²⁷⁴ *Jarane magne et Jarane parue*,²⁷⁵ *Skoluz*,²⁷⁶ *Rahte*,²⁷⁷ *Grabrovacz*,²⁷⁸ *Jazlina*,²⁷⁹ *Loboye*,²⁸⁰ *Zrapal*,²⁸¹ *Byllo*,²⁸² *Malinovac*,²⁸³ *Cerane magne i Cerane parue*,²⁸⁴ *Wksichy*,²⁸⁵ *Hraschevichy*,²⁸⁶ *Dubravice*,²⁸⁷ *Podrepach*,²⁸⁸ *Podhom*,²⁸⁹ *Calarina*,²⁹⁰ *Blissane*,²⁹¹ *Kyzlane*,²⁹² *Nunychy*,²⁹³ *Lissane*,²⁹⁴ *Ilymane*²⁹⁵ et *Zmredechicza*,²⁹⁶ ali i u Tihličima, Bojišću i Opačoj palači.²⁹⁷ Njihove posjede nalazimo još u Srinjanima,²⁹⁸ Rupama,²⁹⁹ Vrpljanima³⁰⁰ i Mogorovoj dubravi.³⁰¹ Osim spomenutih, tu nalazimo posjede plemena **K u k a r a** u Biljanima,³⁰² Krkoviću,³⁰³ Rakitnici,³⁰⁴ Kulišićima³⁰⁵ i Šušnju;³⁰⁶ **M o g o r o v i ć a** u Srinjanima i Mogorovoj dubravi,³⁰⁷ Tihličima, Opačoj palači i Bojišću;³⁰⁸ **G u š i ć a** u Kličevici, Ceranjima i Obrovcu;³⁰⁹ **P o l e t č i ć a** u Kličevici;³¹⁰ **J a m o n e t a** koji imaju zemlju kod Jarana³¹¹ i u Podlužju;³¹² **L a s i n i ć a** u Bitini³¹³ i Lisičiću;³¹⁴ **V i r e v i ć a** u Miranjima gornjim,³¹⁵ Zapužanima,³¹⁶ Jagodnji³¹⁷ i Grguricavasi;³¹⁸ **M o g o r o v i ć a** u Mogorovoj dubravi,³¹⁹ Tihličima, Opačoj palači i Bojišću;³²⁰ **Č u d o m i r i ć a** u Bitini;³²¹ **K o l o n i ć a** u Tihličima;³²² **B e n k o v i ć a** u današnjem Benkovcu; **K o r l a t o v i ć a** u Korlatu;³²³ **B u d a č i ć a** u Budačiću³²⁴ i Podšušnju;³²⁵ **C e r a n č a n a** u Ceranjima;³²⁶ **G l a m o č a n a** u Banjevcima i Kašiću;³²⁷ **V r b a š i ć a** u Ceranjima;³²⁸ **B u k o v i ć a** u Bukoviću;³²⁹ **B r a d i ć a** u Bitini;³³⁰ **C o t u g a** u Podgrađu;³³¹ **K u l i š i ć a** u Kulišićima;³³² **D v i s i g o r a** u Polačanima;³³³ **C u p r i n i ć a** u selu Ucalavas³³⁴ i **M o l j a c a** u selu Moljak.³³⁵

Prostorni raspored posjeda hrvatskih plemića pokazuje da se teritorij sjeveroistočne Luke u 15. stoljeću velikim dijelom poklapa s teritorijem regije sjeveroistočne Luke iz Rajmundova izvješća. Prema tome, teritorij spomenute Luke obuhvaćao bi područje koje se pružalo od prisojnih strana Velebita pa sve do mora, uključivši čitavu današnju bribirsku regiju. Sa sjeverne i dijelom s južne strane graničio je s mletačko-zadarskom granicom definiranom kastrumima spomenutim u Rajmundovoj ophodnji, a sa sjeveroistočne strane kninskim

teritorijem, i to selima: Prklji, Mirčići, Ervenik, Brdari, Besulje, Koščica i Radučića,³³⁶ kao i donjim tokom rijeke Krke, koja je većim dijelom svoga toka dijelila nekoć kninski od bribirskoga županijskoga teritorija.³³⁷

Da se radi o teritoriju sjeveroistočne Luke dijelom se može potvrditi i na temelju izvorne građe. Tako se za danas nestalo selo Povilari navodi da se nalazi u sjeveroistočnoj Luci,³³⁸ dok se polje u kojem je bilo smješteno spomenuto selo (današnje Stankovačko polje) u drugoj polovici 15. stoljeća jednostavno označuje kao polje gornje Luke.³³⁹ Međutim, time pitanje veličine teritorija spomenute Luke nije razriješeno, jer 1465. godine nalazimo da se u opisu posjeda Selca, danas nestaloga sela Koruplja velikoga, kao granični međaš s jugoistočne strane spominje riječica Baščica, i neki Brodac, koji je ... *superiori fronte Magne Luke*.³⁴⁰ Budući da spomenuti posjed graniči s današnjim Suhovarima i Gladušom,³⁴¹ u nazivu Brodac mogli bismo prepoznati Kamen brod, inače jednog od međaša posjeda ninskoga biskupa Sansona iz 1266. godine, koji N. Jakšić identificira kao Kameni most, dio današnjega sela Islama Grčkoga.³⁴² Prepoznavši u nazivu Brodac današnji Kameni most, utvrdili smo ne samo jednu od graničnih točaka sjeveroistočne Luke, nego smo i pokazali da se teritorij spomenute Luke pružao i na teritorij Luke koji se nalazio pod mletačkom jurisdikcijom. Međutim, u izvornoj građi koja je nama bila dostupna nismo našli izvornih podataka na osnovi kojih bismo preciznije definirali teritorij spomenute Luke u tome dijelu. Stoga ne možemo donijeti neke preciznije granice toga dijela Velike Luke.

Prema tome, Rajmund je u svome izvještaju spomenuo samo onaj dio teritorija Luke koji se nalazio pod jurisdikcijom hrvatsko-ugarskoga kralja. Zbog osmanlijske okupacije toga dijela Luke nestala je pravna oznaka za spomenuti teritorij u značenju istoimene županije, a zadržao se samo geografski pojam, koji se upotrebljavao i prije osmanlijske okupacije.

Osim spomenutih kastruma, ninskoj biskupiji je na krajnjem sjeveroistočnom dijelu, prema Rajmundovu izvješću, pripadao kastrum i naselje Obrovac, kao i kastrum Zelengrad sa cijelom gorskom kosom.³⁴³ Da je i taj dio ninskoga crkvenoga teritorija pripadao Lučkome kneštvu, odnosno sjeveroistočnoj Luci ili Banadegu, posredno nam potvrđuje prostorni raspored sela Nunića, Bilišana i Kistanja, koja su upravo i razmještena u okolici navedenih kastruma. Rajmund ne navodi o kojoj se gorskoj kosi radi, ali prema podacima iz karte priložene uz popis ninskih sela u kojima se nalaze šizmatici, taj dio posjeda označen je kao Monti di Bukovica s označenim kastrumina Zelengrad i Obrovac, stoga i pretpostavljamo da bi se neimenovana gorska kosa iz Rajmundova izvješća odnosila na današnju Bukovačku zaravan. U tome dijelu ninski crkveni teritorij graničio je s kninskim crkvenim teritorijem. Prema našim istraživanjima granična kninska sela su Prklji, Mirčići, Ervenik, Brdari, Besulje, Koščice.³⁴⁴ Njihov topografski raspored ujedno definira i krajnju sjeveroistočnu granicu ninskoga crkvenoga teritorija. Zato su i granična ninska sela u tome dijelu bila: Medviđa, Biline, Nunići i Kistanje.

2.4. Razgraničenje prema skradinskome crkvenom teritoriju

U tome dijelu izvještaja Rajmund navodi da je s jugoistočne strane granica između ninske i skradinske biskupije brežuljak zvan Bribir na kome je crkva seoskoga arhiepiskopijata (*ecclesia archyepiscopatus ruralis*) i kod kojega se je

sastajao spomenuti sud zvan Stol.³⁴⁵ Prema pisanim izvorima taj se sud nije nikad sastajao u Bribiru nego u današnjem selu Podgrađu, koje se jednako tim imenom nekoć zvalo, a i sada se tako zove.³⁴⁶ Zato pretpostavljamo da je došlo do zabune prilikom pisanja konačnoga izvješća, što je i razumljivo, budući da je Rajmund napisao izvještaj nekih četrnaest godina nakon što je ophodio veći dio teritorija ninske biskupije. Kažemo do zabune, a ne pogreške, jer u vremenu koje prethodi Rajmundovoj ophodnji spominje se 1504. godine neki Vita ... *arhipresbitero de Bribirio alias de Lucha Scardonensis diocesis*, koji je, kako mu kaže sama titulacija, bio i lučki arhiprezbiter, i koji je tada morao u Bribiru imati svoju crkvu. Pretpostavljamo da se radi o crkvi Sv. Ivana koja se inače i spominje kao župna crkva Bribira.³⁴⁷

Budući da je u prijepisu popisa iz 1499. godine uz Podgrađe označena i crkva Sv. Pavla, nema sumnje da je to ona nepoznata crkva seoskoga arhiprezbitera spomenuta u Rajmundovom izvješću. Kako se radi o ninskome crkvenome posjedu, a na teritoriju lučkoga arhiprezbiterijata, onda nema sumnje da je riječ o crkvi lučkoga arhiprezbiterijata ninske biskupije. Činjenica da je Podgrađe napose istaknuto u izvješću, te da je bilo sjedište plemićkoga suda, zasigurno je bila razlogom da je Šišić u Podgrađe smjestio središte Lučke županije.³⁴⁸ Teško da bismo prihvatili Šišićevu pretpostavku, budući da smatramo kako je Podgrađe ušlo u Rajmundovo izvješće iz dva razloga: (1) Podgrađe je jedno od središta plemićkoga suda, i (2) u vrijeme Rajmundove ophodnje spomenuta crkva vjerojatno je bila u funkciji crkve lučkoga arhiprezbitera.

Međutim, u opisu granica između ninskoga i skradinskoga crkvenoga teritorija Rajmund nije pogriješio, jer se Bribir doista nalazio jugoistočno od ninskoga crkvenoga teritorija, a na skradinskom crkvenom teritoriju. Tako općenito postavljenu granicu između dvaju crkvenih teritorija možemo preciznije definirati na temelju izvorne građe. Dijelom je već bilo govora o granici između sjeveroistočnog dijela skradinskoga i jugoistočnog dijela ninskoga crkvenoga teritorija, sve od Škorobića do Kolarine. Ostaje stoga za razriješiti granice između tih dvaju crkvenih teritorija pod jurisdikcijom hrvatsko-ugarskoga kralja.

Tako prilikom navođenja kastruma koji se nalaze u Luci Rajmund ne spominje i Vukšić, što je i razumljivo, budući da ovaj pripada skradinskoj biskupiji.³⁴⁹ Stoga je upravo na ovome području, koje obuhvaća i Kolarinu, jedan dio sjeveroistočne granice skradinskoga crkvenoga teritorija. Prostorni razmještaj nama poznatih ninskih posjeda u tome dijelu (Podgrađe, te kastrumi u Kožulovcu, Korlatoviću i Perušiću) potvrđuje granicu između ninskoga i skradinskoga crkvenoga teritorija.

Ostaje spornim, međutim, granični segment koji ide od Vukšića prema sjeveroistoku. Tu je granica, osim Vukšićem, definirana još i selom Polačane (dan. Morpolaća) za koje nalazimo u prvoj polovici 14. stoljeća da se nalaze na skradinskome crkvenom teritoriju.³⁵⁰ Budući da u izvornoj građi nalazimo da se 1399. godine Lišani (dan. Lišane Ostrovačke) nalaze pod jurisdikcijom ostrovačkoga kastruma,³⁵¹ inače posjeda Bribirske županije, onda se i spomenuto selo nalazilo na bribirskome županijskom teritoriju, dakle, pod skradinskom crkvenom jurisdikcijom. Topografski razmještaj spomenutih sela preciznije nam definira granicu od Vukšića do ostrovačkoga kastruma. Dalje, prema sjeveroistoku,

skradinskome crkvenom teritoriju pripala je današnja laškovička krška zaravan, za koju smo utvrdili da je pripadala Bribirskoj županiji.³⁵² Granicu u tome dijelu potvrđuje i topografski razmještaj ninskih posjeda: Podgrađe, Dobropoljci, Nunići i Kistanje.

Taj dio skradinskoga crkvenoga teritorija, osim teritorija skradinskoga distrikta, bio je pod ingerencijom lučkoga arhiepiskopata skradinske biskupije. To nam potvrđuje ne samo podatak iz 1456. godine, kada je tu funkciju obnašao svećenik iz župe Dazline iz skradinske biskupije, nego i podatak iz 1464. godine kada na toj funkciji nalazimo svećenika iz Kašića.

Utvrdivši granice dijela ninskoga crkvenoga teritorija, i to prema kninskome crkvenom teritoriju, odnosno prema skradinskom crkvenom teritoriju, preciznije smo definirali ninski crkveni posjed koji je u Rajmundovo vrijeme bio pod turskom okupacijom, a nekoć pod jurisdikcijom hrvatsko-ugarskoga kralja.

2.5. Zaključna razmatranja

Prema tome, u opisivanju posjeda ninske biskupije na teritoriju pod zadarskom, odnosno mletačkom ingerencijom, Rajmund se koristi zatečenom mletačkom teritorijalno-administrativnom podjelom (novigradski distrikt, sjeveroistočni dio zadarskoga kneštva, vranska kaštelanija), dok je u opisivanju posjeda koji je pod osmanlijskom okupacijom nazivima Banadego odnosno sjeveroistočna Luka samo želio naglasiti da se je jedan dio ninskoga crkvenoga teritorija nekoć nalazio na teritoriju koji je bio pod ingerencijom hrvatsko-ugarskoga bana i u okviru sjeveroistočnoga dijela teritorija Lučke županije ili Velike Luke.

Sintagma *Sella i Banouine* kojom je označen prijepis popisa posjeda iz 1499. godine, samo je odraz takove razdiobe. Dok su Banovinom obuhvaćeni svi posjedi koji se nalaze pod ingerencijom hrvatsko-ugarskoga bana, dotle je izrazom *Sella* označen samo onaj dio ninskoga posjeda koji se je nalazio pod mletačkom, odnosno zadarskom ingerencijom. Prepisivaču, kao mletačkome podaniku, nije bilo potrebno posebno naglasiti da se jedan dio ninskoga crkvenoga posjeda nalazio na mletačkome teritoriju, pa je taj dio posjeda jednostavno označio kao *Sella*. Na taj način je 1638. godine ninski biskup Blaž Mandević označio ninske posjede na zadarskome crkvenom teritoriju.³⁵³ Međutim, vidjeli smo da se radi o jedinstvenom crkvenom posjedu koji je takvim ostao i nakon 1409. godine, kada je bio razdijeljen između dviju različitih državnih jurisdikcija. Usporedimo li taj dio ninskoga crkvenoga posjeda s podacima o teritorijalnom ustrojstvu ninske biskupije definiranom na crkvenom saboru 1185. godine, dakako bez arhiepiskopijata grada Nina i pola Like, onda bi tako definirani ninski crkveni posjed mogao pokrivati jedino teritorij nekoć Lučkoga arhiepiskopijata, koji je na crkvenom saboru označen kao *totam Lucam*. To nam potvrđuju utvrđene granice toga dijela ninskoga crkvenoga posjeda prema kninskom, skradinskom, ali i zadarskom crkvenom teritoriju, kao i prema teritoriju ninskoga distrikta. U drugoj polovici 15. stoljeća, kada je izvršen spomenuti prijepis popisa, taj dio ninskoga crkvenoga posjeda potpadao je pod jurisdikciju onog teritorija koji je pripadao ninskome dijelu Lučkoga arhiepiskopijata. On je približno tako definiran i na karti

ninskih posjeda iz prve polovice 17. stoljeća, pretpostavljajući da je to područje tada pod jurisdikcijom Banovine, koja se inače navodi u titulaciji ninskih biskupa 17. stoljeća.³⁵⁴

Da se radi o teritoriju ninskoga dijela lučkoga arhiepiskopijata, to se može potvrditi i na temelju podataka o crkvi lučkoga arhiepiskopijata za koju smo utvrdili da se nalazi u Podgrađu, a ne u Bribiru. Kao drugo, tu su i podaci o ubiranju crkvene desetine u novigradskome distriktu od ninskoga vicepiskopa, što smatramo da je samo oznaka za arhiepiskopijata u mletačkoj kancelariji. Budući da teritorij novigradskoga distrikta pripada teritoriju lučkoga arhiepiskopijata, onda spomenuti arhiepiskopijata može jedino biti lučki. Konačno, dokaz su i podaci o selima (Čerinci, Malinavas) iz kojih potječu neki od spomenutih lučkih arhiepiskopijata, a koja se nalaze na teritoriju spomenutoga arhiepiskopijata.

U teritorij ninskoga dijela lučkoga arhiepiskopijata bio je uključen i onaj dio ninskoga crkvenoga teritorija za koji se u Rajmundovom izvješću navodi da se pruža od Obrovca prema sjeveroistoku, uz prisojne strane Velebita do Tribnja, na položaju Konj u Velebitu, gdje je završavala i granica ninskoga posjeda definiranoga privilegijem hrvatsko-ugarskoga kralja Andrije II. iz 1205. godine. Od te granice pa sve do Karlobaga pružao se je teritorij lučkoga arhiepiskopijata,³⁵⁵ koji je također bio pod ingrengacijom ninske biskupije.

Teritorij ninskoga dijela lučkoga arhiepiskopijata bio je najveći dio posjeda ninske biskupije, zato je u Rajmundovom izvješću tome dijelu ninskoga crkvenoga posjeda posvećena veća pažnja. Jurisdikcija nad tim dijelom ninskoga crkvenoga posjeda bila je podređena lučkim arhiepiskopijatima, koji su na tom području imali svoje posjede i pravo ubiranja crkvene desetine.³⁵⁶

Definirajući posjede ninske i skradinske biskupije, ujedno smo definirali ne samo teritorij lučkoga arhiepiskopijata, nego velikim dijelom i teritorij Velike Luke.

3. Teritorij ninskoga dijela lučkoga arhiepiskopijata jest Lučka županija

Da se radi o teritoriju Lučke županije potvrđuje nam prije svega topografski razmještaj posjeda za koje u izvornoj građi izričito stoji da se nalaze u Luci ili u Lučkome kneštvu. Prema nama pristupačnoj građi, najstariji spomen naselja Lučke županije je onaj iz 1166. godine, kada nalazimo da lučki župan Kuzma dodjeljuje dio posjeda u Kamenjanima zadarskome samostanu Sv. Kršćvana.³⁵⁷ Nešto više podataka o lučkim posjedima nalazimo tek od druge polovice 13. stoljeća. Tako 1266. godine nalazimo da se u lučkome kneštvu nalazi danas nestalo selo Čitiglavac ili Učiteljavas.³⁵⁸ Godine 1298. hrvatsko-ugarski kralj Bela IV. dodjeljuje Ladislavu Gušiću dio svoga posjeda u selu Domakovcima u Luci.³⁵⁹ U Luci nalazimo: 1312. godine posjede plemena Jamoneta;³⁶⁰ 1330. selo Tršci;³⁶¹ 1344. posjed Maslovščini na granici zadarskoga distrikta;³⁶² 1338. danas nestalo selo Raduhovavas.³⁶³ 1351. godine u Luci se, u selu Podbrišanima, održava sabor hrvatskoga plemstva.³⁶⁴ Godine 1356. u Luci se nalazi i selo Podnadin.³⁶⁵ Budući da smo za spomenuto selo utvrdili da je integralni dio teritorija Sidraške županije, odnosno skradinskoga crkvenoga teritorija, onda je ovaj podatak zanimljiv za naša istraživanja, jer pokazuje da je Ludovik već pristupio organiziranju druge ili Velike Luke. Uostalom, već su za to ostvareni još neki uvjeti, koji ukazuju na to da je

kralj mogao pristupiti novoj teritorijalnoj organizaciji. Tako 1347. godine, ne samo da je kralj dobio kninska utvrđenja, nego je i Nelipičev sin Ivan postao kraljevim vitezom.³⁶⁶ Iste je godine Budislav Ugrinić iz obitelji Šubića postao kraljev vitez. Godine 1347. kralj je postao vlasnikom bribirske Ostrovice, dok 1351. proglašava "... jednu te istu slobodu za sve plemiće u svome kraljestvu..."³⁶⁷

Zato smatramo da podaci kojima se od druge polovice 14. stoljeća posjedi označavaju imenom Luka, ili se navode u lučkome kneštvu, označavaju drugu vrstu županijske jurisdikcije, odnosno onu koja se odnosi na Ludovikovu ili Veliku Luku. Ovo napose ističemo, jer istraživači o tome do sada nisu vodili računa, pa su, kako smo već istaknuli, u lučki teritorij, koji je predmetom naših istraživanja, ubrajali sve ono što se u izvornoj građi označuje kao lučki posjed ili da se nalazi u Luci.

Važan je podatak i o Velikoj cesti iz 1312. godine koja je prolazila kroz Luku (*via magna cesta tendes per Lucam*).³⁶⁸ Pravac te ceste dijelom je rekonstruiran: iz pravca Knina cesta je prolazila kroz današnju Bukovicu, preko Ivoševaca, između Kolašca i Modrina sela do Bjeline, južnije od Dobropoljaca, preko Brguda, Lisičića i Podgrada,³⁶⁹ te preko dijela Ravnih Kotara, i to od Korlata, prema Biljanima Gornjim i Donjim, preko oba Islama, sve do današnjega Zelenoga hrasta.³⁷⁰

Da se taj dio ninskoga crkvenoga teritorija može smatrati teritorijem spomenute Luke, potvrđuju nam i granice prema susjednim županijskim teritorijima. Tako je u sjeveroistočnom dijelu teritorij ninskoga dijela lučkoga arhiepzbiterijata graničio s Kninskom županijom. Granična sela Kninske županije u tome dijelu su: Prklji, Mirčići, Ervenik, Brdari, Besulje i Košćice.³⁷¹ Ninska sela razmještena u tome dijelu: Kistanje, Nunići, Bilina i Medviđa, ujedno su i granična sela Lučke županije u tome dijelu. Prema tome, Luki je pripadala cijela današnja Bukovačka zaravan. Razlozi su tome bili, osim gospodarske, i strateške prirode. Bukovačka zaravan je važan prostor za stočare, koji koriste puteve koji idu kroz Bukovicu, iz Ravnih kotara prema Lici.³⁷² Budući da je transhumacija bila jedan od vidova gospodarske aktivnosti plemena koja su nastavala Luku,³⁷³ onda je razumljivo da je trebalo imati pod kontrolom stočarske puteve koji su prolazili kroz Bukovicu, pa je to i razlogom zašto je cijela Bukovačka zaravan spadala pod lučku jurisdikciju.

Ninski crkveni teritorij je jednim dijelom, na jugoistoku, graničio sa sjeveroistočnom granicom Bribirske županije. Današnja Leškovačka zaravan, zajedno s Ostrovicom, Lišanima, Polačanima, Vukšićem i Kolarinom, definira sjeveroistočnu granicu teritorija Bribirske županije. Susjedna ninska sela (Kistanje, Nunići, Dobropoljci i Kožulovac) u tome dijelu definiraju jugoistočnu granicu Lučke županije.

Od Kolarine prema jugu do Škorobića (sela Sidraške županije) prostire se sjeverna granica Bribirske županije. Topografski razmještaj ninskih posjeda (kastruma u Kožulovcu i Perušiću, ali i onoga u Ceranjima) potvrđuje sjeverne granice Bribirske županije do Škorobića, sela Sidraške županije. Granična sela Bribirske županije u tome dijelu jesu: Kolarina, Malinavas, Pristezi, Ušljevas i Dobravoda.

Topografski razmještaj spomenutih lučkih sela ne samo da potvrđuje jugoistočnu granicu Lučke prema Bribirskoj županiji, nego i jugoistočnu granicu Lučke županije prema sjeverozapadnom dijelu Sidraške županije. Granica Sidraške županije u tome dijelu išla je od Škorobića dalje prema jugozapadu uz Vransko prigorje, sve do Tinja. Ovdje razmješteni ninski posjedi (Ceranje, Miranje, Jagodnja, Polača, Bitina i Grifna) definiraju lučku županijsku granicu u tome graničnom segmentu. Kastrumi razmješteni u Ceranju, Miranju i Polači, ne samo da potvrđuju županijske granice, nego i granice između dviju ingerencija - jedne mletačke, i druge hrvatsko-ugarskoga kralja.

Međutim, od Tinja granica sidraškoga teritorija nije išla prema Lišanima i Buhnjanima kako smo predložili,³⁷⁴ već je skrenula prema sjeveroistoku i to uz južnu granicu današnjega Nadinskoga blata, koja se inače i navodi 1356. godine kao južna granica Podnadina, sela koje pripada skradinskoj biskupiji,³⁷⁵ odnosno Sidraškoj županiji. Budući da je današnje Nadinsko blato u cijelosti pripadalo Sidraškoj županiji, onda bi granična ninska sela u tome dijelu bila: Grifna, Viktorić, Rašević, Vrpljani i nadinsko utvrđenje. U tome graničnom segmentu županijska granica je ujedno i granica između dviju različitih ingerencija, utvrđena položajem ključevačkoga kastruma, čija se jurisdikcija protezala nad tim dijelom teritorija pod hrvatsko-ugarskom jurisdikcijom.

Dalje prema sjeverozapadu lučki teritorij graničio je s teritorijem zadarske srednjovjekovne astareje definirane topografskim razmještajem zadarskih župa Stomorinoselo, Zemunik, Podi, Murvica, Crnogoščina, Brda i Blato, koje definiraju u cijelosti jugozapadnu granicu Lučke županije.

S teritorijem Ninske županije Luka je graničila u sjevernom i sjeveroistočnom dijelu. Dio graničnoga segmenta zabilježen u privilegiju ugarsko-hrvatskoga kralja Andrije gradu Ninu iz 1205. godine za koji je utvrđeno da se protezao od Brištana, uz današnju Miljašić jarugu do Stinice i dalje prema istoku do današnjega Zelenoga hrasta,³⁷⁶ ne uzimamo u razmatranje, prihvativši rezultate paleografsko-diplomatičke analize L. Steindorfa³⁷⁷ i toponomastičke analize N. Jakšića.³⁷⁸

Prema tome, ninska županijska granica na tome dijelu jest granica ninskoga distrikta. To je granični pravac koji ide od Dikla, polovicom Bokanjačkoga blata, Mramora do Brištana, ali ne skreće prema Miljašić jarugi, nego ide uz Mahurce, prema Miljašiću, uključuje Visočane (dan. Visočane i Lovinac) i dalje prema sjeveroistoku prema selima koja se nalaze na Radovinskoj kosi: Krbavaclug, Snojaci, Maljine i Mundići. Dalje je granica skretala prema sjeveroistoku, uz današnju Radovinsku kosu, obuhvaćajući na krajnjem sjeveroistoku sela Brus i Rtine. Prema tome, sela i posjedi koji su smješteni južnije od Brusa, odnosno sjeveroistočno od današnje Radovinske kose (Pustojanci, Polačine, Čakavci, Ražanac i Zlokajci) sela su lučkoga arhiprezbiterijata, odnosno lučka su sela. Vlasnička struktura na spomenutim posjedima pokazuje da se radi o selima u kojima se kao posjednici javljaju Markovići porijeklom iz plemena Šubića,³⁷⁹ stoga smatramo da je to jedan od razloga zašto su li posjedi pripali Luci.

Lučkome teritoriju pripadao je i teritorij lučkoga arhiprezbiterijata koji se pružao uz prisojne strane današnjega Velebita, i to od Obrovca pa do blizu

današnjega Tribnja, odnosno do položaja Konj na Velebitu. U tome dijelu županija Luka graničila je s ličkim županijskim teritorijem, i to u sjeveroistočnom i sjeverozapadnom dijelu, kao i s teritorijem Krbavske županije u sjeveroistočnom dijelu. Granica je završavala na Velebitu, zato što se na tom dijelu planine nalaze ljetni pašnjaci, ali i zato što je trebalo držati pod kontrolom prijelaze (napose Obrovački) kojima se preko tog dijela Velebita ide u Liku i gdje su članovi hrvatskih plemena također imali svoje posjede.

Na temelju iznesenih podataka jasno je da se crkvene granice ninskoga dijela lučkoga arhiepiskopstva poklapaju sa županijskima. Prema tome, i navedeni postupak potvrđuje da je metodu crkvenoga razgraničenja moguće primijeniti, ne samo kada je u pitanju određivanje granica Lučke i Ninske županije, nego i u određivanju teritorija Lučke županije. To napose ističemo, jer neki istraživači smatraju da takav postupak, napose kad je u pitanju teritorij Lučke županije, nije moguće primijeniti.³⁸⁰

U izvornoj građi od druge polovice 14. stoljeća i dalje nalazimo podatke i o lučkome distriktu, što bi možda ukazivalo na to da je teritorij Male Luke, prije svega zbog vlasničke strukture, bio organiziran kao zasebna teritorijalna jedinica unutar Ludovikove Luke. U izvornoj građi više puta nalazimo podatke o tome distriktu. Tako godine 1370. nalazimo podatak o održanom saboru u selu Podbrišani i istoimenom distriktu.³⁸¹ A godine 1399. u spomenutom distriktu nalazi se selo Malinavas, zajedno sa susjednim selima Podgrađem, Ušljevasi, Pristizima, Kreselcima, Cjakovićima i Rosuljom.³⁸² U istome izvoru navodi se da lučki distrikt pripada ostrovačkome i skradinskome distriktu.³⁸³ Godine 1403. nalazimo da se selo Dobravoda ostrovačkoga distrikta nalazi u lučkome distriktu, kao i sela novigradskoga distrikta Veljane i Kobiljeglavici.³⁸⁴ Iste godine navodi se i selo Vrpljani.³⁸⁵ Godine 1415. u spomenutome distriktu nalazi se selo Mogorova dubrava,³⁸⁶ a 1446. Radukova vas.³⁸⁷

Topografski raspored spomenutih sela lučkog distrikta pokazuje da su raspoređena na posjedu koji je bio razdijeljen između teritorija pod mlatačkom, odnosno zadarskom ingerencijom (Radukova vas, Veljani, Kobiljeglavici) i onoga pod ingerencijom hrvatsko-ugarskoga kralja (Mogorova dubrava, Dobravoda, Malinavas, Podbrišani). Već na temelju iznesenih podataka jasno je da lučki distrikt nije neka zasebna pravna cjelina, unutar Ludovikove Luke, već je tim terminom obuhvaćen teritorij koji "pokriva" Ludovikova Luka. Posredno to možemo dokazati na temelju podataka o danas nestalome selu Trščani za koje se 1468. godine navodi da se nalazi u provinciji Luci grada Zadra [*Tersciane in provincia Licche (!) in confinibus Jadre*].³⁸⁸ Kako se radi o selu koje je bilo u lučkoj nadležnosti unutar zadarskoga komunalnoga teritorija, onda ne bi trebalo sumnjati u to da se u drugoj polovici 15. stoljeća ta ingerencija odnosila na onaj dio Ludovikove Luke koji se je nalazio na zadarskome komunalnome teritoriju, a u koji su bili uključeni i posjedi nekoć Sidraške županije.³⁸⁹ Kako pojam provincije u to vrijeme dolazi i u značenju distrikta,³⁹⁰ zaključujemo da se i selo Tršci nalazi u lučkome distriktu. Zato pretpostavljamo da pod lučkim distriktom u kraljevskim kancelarijama treba podrazumjevati Ludovikovo Lučko kneštvo, a ne teritorij Lučke županije ili Male Luke. Osim spomenutog naziva kraljevska kancelarija rabi i naziv Ostrovačko kneštvo ili Ostrovački distrikt. Oba naziva "pokrivaju" isti

teritorij, a to je onaj Velike Luke. Naziv je nastao prema istoimenom kastrumu, koji je prema podatku iz 1449. godine središte kraljevskoga suda za spomenuti distrikt ili knežstvo.

Ono što smatramo napose važnim istaknuti jest da se ime Luka u pisanim izvorima veže uz posjede hrvatskih plemena. Tako za Š u b i ć e i one koji su iz tog plemena nalazimo da imaju posjede u Čakavcima, Ražancu, Polaćini, Zlokajcima, Pustojancima,³⁹¹ Kamenjanima,³⁹² Trščima,³⁹³ Lemeševom hrašću,³⁹⁴ blizu Starošana,³⁹⁵ u Tucapima,³⁹⁶ ali i u Mgororovoj dubravi, Vrpljanima, Biljanima, Rašteviću, Kolarini, Malinavasi, Ceranjima Velikim i Malim, Jaranima Velikim i malim, Bojišću, Tihličima, Opaćoj polaći, Kistanju, Nunićima, Bilišanima,³⁹⁷ Kačiče nalazimo u Kašiću,³⁹⁸ Suhovarama,³⁹⁹ Kokićanima,⁴⁰⁰ Butini,⁴⁰¹ Podnadinu,⁴⁰² Kaćinoj gorici,⁴⁰³ Grguricavasi,⁴⁰⁴ Bistrovini,⁴⁰⁵ oko Nadina i na Nadinskoj glavici,⁴⁰⁶ te Blaćanima;⁴⁰⁷ Karinjani i Lapćani imaju posjede u Karinu,⁴⁰⁸ Dobrućavasi,⁴⁰⁹ u Dolcu,⁴¹⁰ kod sela Lemeševo hrašće,⁴¹¹ u Nadinu,⁴¹² Kokićanima,⁴¹³ Kaćinoj gorici,⁴¹⁴ ali i u Moklu, Bojišću, Tihličima i Opaćoj palaći;⁴¹⁵ Lasničiči u Lisićiću⁴¹⁶ i Bitini;⁴¹⁷ Jamoneti u Porićanima,⁴¹⁸ Podlužju,⁴¹⁹ Jaranima⁴²⁰ i Biljanima;⁴²¹ Tugomeriči u Draganićima,⁴²² Radobudićima⁴²³ i današnjem Karlobagu;⁴²⁴ Virevići i oni koji potječu od tog plemena imaju posjede u Grguricama,⁴²⁵ zapadno od Mgororove dubrave,⁴²⁶ u Jagodnji,⁴²⁷ Miranju Gornjem,⁴²⁸ Zapužanima,⁴²⁹ Trščima,⁴³⁰ ispod Stinice,⁴³¹ u Gušićima⁴³² i Zdahovu,⁴³³ te u Kamenjanima;⁴³⁴ Stupiči u Stupiću,⁴³⁵ Biljanima,⁴³⁶ Podgrađu novigradskome;⁴³⁷ Čudomeriči u Kaćinoj gorici, Kokićanima, Podima, Bitini i Miljači;⁴³⁸ Mgororovići u Mgororovoj dubravi, Bojišću, Tihličima, Dobrućavasi, Opaćoj palaći,⁴³⁹ Grabrovćanima,⁴⁴⁰ Gorici iznad Suhovara,⁴⁴¹ Grguricama,⁴⁴² Radučevom selu,⁴⁴³ Trščanima,⁴⁴⁴ Režanima,⁴⁴⁵ Trnovu⁴⁴⁶ i Draganićima,⁴⁴⁷ Gušiči u Obrovcu, Kličevici i Ceranjima,⁴⁴⁸ Baščici,⁴⁴⁹ Grivni,⁴⁵⁰ Bukoviću,⁴⁵¹ Pappračanima,⁴⁵² Trščanima,⁴⁵³ Trnovu,⁴⁵⁴ Režanima,⁴⁵⁵ Radukovoj vasi,⁴⁵⁶ Grguricama,⁴⁵⁷ Posedarju,⁴⁵⁸ Kamenjanima,⁴⁵⁹ Podgrađu⁴⁶⁰ i Gušićima;⁴⁶¹ Snačići u Posedarju;⁴⁶² Poletčići u Kličevici,⁴⁶³ Trščima,⁴⁶⁴ Poličniku,⁴⁶⁵ Miljači⁴⁶⁶ i Porićanima.⁴⁶⁷ Osim spomenutih nalazimo podatke još za Baboniće koji su iz Koruplja,⁴⁶⁸ Glamočane koji imaju posjed u Kamenjanima,⁴⁶⁹ Cerencane iz Čerinaca,⁴⁷⁰ Koloniće iz Tihlića,⁴⁷¹ Bradiće iz Bitine,⁴⁷² Vukomaniće u Ceranjima,⁴⁷³ Ramljane u Docu,⁴⁷⁴ Vrbašiče koji žive u Ceranju,⁴⁷⁵ Kamenjane koji imaju zemlju u Porićanima,⁴⁷⁶ Viktoriće koji imaju posjed u Viktoriću,⁴⁷⁷ Draganiće u Draganiću,⁴⁷⁸ Zurinoviće u Zahumu,⁴⁷⁹ Prklje u Dobravodi,⁴⁸⁰ Runjevce u Uskipahu,⁴⁸¹ Dravilcinorum u Porićanima i Biljanima,⁴⁸² Cotugo u Podgrađu,⁴⁸³ Unčane koji su posjedovali zemlju u Domakovcima i Trnovu,⁴⁸⁴ Starovšane u Starošanima,⁴⁸⁵ Praskviće u Praskvićima,⁴⁸⁶ Biljane u Biljanima,⁴⁸⁷ Bukoviće u Bukoviću,⁴⁸⁸ Budimiriće u Kaćinoj gorici⁴⁸⁹ i Uskipahu.⁴⁹⁰ Osim spomenutih plemena za koje imamo izvornih podataka, za naša istraživanja važni su podaci o posjedima koji pripadaju grupi imena ojkonimskog tipa koji završavaju na -janin ili -ane,⁴⁹¹ kao npr.: Hraščeviči, Jagodnjani, Kobiljeglavići, Pobrđani, Grabrovćani, Zapužani, Vrpljani, Dupćani i Kokićane. U nedostatku izvorne građe, to su nam jedini dokazi o postojanju tih

plemena. U literaturi se ponekad navodi da je okolica Zadra središte iz kojeg se šire imena koja pripadaju toj grupi.⁴⁹² Međutim, upravo na temelju navedenih podataka, u definiranju toga ishodišnog centra bili smo precizniji i konstatairali da je to teritorij županije Luke.

Međutim, navedena plemena nisu jedini posjednici unutar teritorija Male Luke. Prema nama pristupačnim podacima kao posjednike nalazimo ninsku biskupiju u selu Čtiglavac,⁴⁹³ kninskog biskupa u Tršcima,⁴⁹⁴ sidraškog župana u Jagodnji,⁴⁹⁵ viteški red templara u Bojišću,⁴⁹⁶ samostan Sv. Ivana u Kokičanima, Kamenjanima i Miranju;⁴⁹⁷ zadarske samostane Sv. Marije, Sv. Krševana i Sv. Dimitrija,⁴⁹⁸ kao i zadarske plemićke obitelji: Cotopagna, Saladini, Qvalidi, Begna, Civaleli, Detrico, Zadulini, Varikaše i Fanfogna,⁴⁹⁹ ali uglavnom u onom dijelu Luke koji je graničio s teritorijem zadarske astareje. Zanimljivo je istaknuti da osim posjeda posedarskih knezova,⁵⁰⁰ kao i spornoga podatka o kraljevskome posjedu u Karinu,⁵⁰¹ zatim u Kamenjanima⁵⁰² i dijelu posjeda u Domakovcima,⁵⁰³ nismo našli više podataka o kraljevskim posjedima unutar teritorija spomenute Luke.

Za naša istraživanja važno je istaknuti da se plemena, koja se spominju u *Pacti*, spominju i među vodećim posjednicima i u susjednoj Lici, gdje izvori bilježe njihove posjede.⁵⁰⁴ Sve to govori da su plemena, spomenuta ne samo u *Pacti*, zasigurno morala imati ili istaknutu ulogu u naseljavanju teritorija koji je u *DAI* označen kao Hrvatska, ili su se s vremenom uspjela nametnuti ostalima, tim više što smo pokazali da postoji broj plemena koja se ne spominju u *Pacti*. Pretpostavljamo da u novim političkim prilikama nastalima nakon nestanka vladara iz hrvatske "narodne" dinastije plemena koja se spominju u *Pacti* postaju važan politički čimbenik s kojim ugarski vladar stupa u pregovore. Rezultat toga jest da su postali *familliales curiae regis* i kao takvi označeni kao *comes* u *Pacti*.⁵⁰⁵

Takva vlasnička struktura zasigurno je bila glavnim razlogom zašto se teritorij kojim su obuhvaćeni ti posjedi organizirao kao zasebna županija, ali isto tako zašto nije postao predmetom interesa hrvatskih feudalaca, kao npr. sidraški Domalda, kasnije Šubića,⁵⁰⁶ bibrirski Šubića,⁵⁰⁷ kninski Nelipića koji poslije 1347. godine dobivaju i cetinski.⁵⁰⁸ Lučki teritorij kroz cijelo vrijeme ostaje međutim nedirnut, pa se kao takav uključuje u Ludovikovu Luku.

Već smo prije naveli da se ime Luka veže uz posjede hrvatskih plemena. Pretpostavljamo da je tim imenom vjerojatno prvotno bio obilježen samo teritorij današnjih Ravnih kotara, prije svega zbog svojih geomorfoloških karakteristika: plodne oranice, obilje vode, ali i zbog brojnih pasišta.⁵⁰⁹ Kako se radi o teritoriju koji je bio napučen posjedima ne samo plemena koja spominju u *Pacti*, nego i drugih plemena, onda i ime Luka vremenom dobiva sasna drugačije značenje. To više nije geomorfološka oznaka teritorija koji su nastavala hrvatska plemena, već je to naziv istoimene županije. Kada je Ludovik organizirao novu Luku, tim nazivom su obilježeni posjedi koji su nekoć pripadali drugim županijskim teritorijima, kao npr. sidraškom, bibrirskom i ninskom.⁵¹⁰ Definirajući teritorij Velike Luke, on je istovremeno "obilježio" imenom Luka teritorij koji je sigurno u vrijeme prvotne kolonizacije bio najgušće naseljen. S obzirom na geomorfološke ali i strateške razloge (Nin), to je bilo sasna razumljivo. U prilog toj činjenici ide

i toponomastički korpus koji pokazuje da je taj prostor u cijelosti slaveniziran, praktično gotovo sve do mora, ako se izuzme manji, zadarski dio obale.

Prema tome, postojanje Luke kao zasebne županije, kao integralnoga dijela županijskoga sustava ne bi bilo sporno. Sporno je pitanje, zašto se ta županija ne spominje kao dio sustava? Premda smo konstatairali da se u nabranju županija Konstantin služio zapisom, a ne zemljopisnim rasporedom - pa je i broj županija bio puno veći¹¹ - ipak kada je u pitanju spomenuta županija, teško da bismo mogli prihvatiti takvu konstataciju. Naime, teško je povjerovati da je ta županija - s obzirom na veličinu njena teritorija, njezinu vlasničku strukturu, pa konačno i zbog blizine zadarskoga gradskoga teritorija - mogla biti izostavljena iz popisa. Zato je moguće pretpostaviti da je ime županije čak bilo zabilježeno romanskim imenom. Prihvatimo li Skokovo mišljenje da bi sporna Nina iz careva izvješća bio zapravo današnji Nadin,¹² onda se na temelju toga može pretpostaviti da su postojala dva naziva za istu županiju, jedan romanski (Nina) koji je zabilježio car-pisac, a drugi slavenski (Luka) prema geomorfološkoj strukturi tla koje okružuje današnji Nadin. Primjer careve županije Parathalasije, koja se u izvornoj građi označuje kao Primorska ili Podmorska, to bi samo potvrdilo.

Vjerojatno je teritorij koji je gravitirao Nadinu, a to je teritorij današnjih Ravnih kotara, činio jezgri dio spomenute županije, koki su doseljeni Hrvati prema geomorfološkoj karakteristici tla (plodna zemlja, obilje vode i brojna pasišta) nazivali Lukom. Pojava lučkih župana, koji se u izvornoj građi javljaju tek od polovice 11. stoljeća, mogao bi u tome slučaju biti *terminus ante quem non* kada se počinje javljati i slavenski naziv za tu županiju.

BILJEŠKE

* Upotreba termina "granica" u tekstu je konvencionalna. Značenje kakvo ima danas naziv "granica" nije imao u vremenu o kojem mi raspravljamo. Tada ne možemo govoriti o "granicama", već samo o jurisdikcijama, koje su uvjetovane ne samo geomorfološkim nego i strateškim potrebama svakog županijskog ili bilo kojeg drugog prostora.

Iz tehničkih razloga Redakcija RFFZd odlučila je bilješke u ovom članku donijeti nakon teksta.

¹ Potpuniji pregled o tome dao sam u poglavlju *Problem Lučke županije u hrvatskoj histriografiji* doktorske disertacije u rukopisu, ali samo do 1990. godine; v. F. SMLJANIĆ, 1990a, 89-95.

² N. KLAIĆ, 1981, 295-296.

³ Isto, 296.

⁴ S. ANTOLJAK, 1991, 153-154.

⁵ T. SMIČIKLAS, 1904, 193.

⁶ IT. Smičiklas, 1904, V, 39.

⁷ Povijesni arhiv u Zadru (dalje: PAZd), SZN, Petrus de Sercana, B II., F 15, od 15. 8. 1383.

⁸ PAZd, SZN, Simon qu. Damiani, B III., F IV./13, fol. 69, od 7. 8. 1454.

⁹ Vidi D. FARLATI, 1769, 156.

¹⁰ Vidi S. ANTOLJAK, 1991, 156.

¹¹ Isto.

¹² R. JELIĆ, 1989, 119.

¹³ O tim arhiepzbiterima v. C. F. BIANCHI, 1877, 241.

¹⁴ D. FARLATI, 1769, 222.

¹⁵ F. SMLJANIĆ, 1990, 55.

¹⁶ Položaji spomenutih sela zabilježeni su još na katastarskoj mapi današnjega sela Radovin iz prve polovice 19. stoljeća (v. PAZd, Radovin, Mape Grimani, 323).

¹⁷ F. SMLJANIĆ, 1990a, 79, 84.

¹⁸ Osim već prije navedenoga podatka iz 1266. godine, kao i onoga iz 1184. godine, kada ninski biskup Matej daje Ivanovcima crkvu u Bojišću s bogatim приходima i posjedom u Polači (E. PERIČIĆ, 1969, 130), mi nalazimo da se 1393. godine spominje danas nestalo selo Gladuša (kod Suhovara) u ninskoj dijecezi (PAZd, SZN, Articutus de Rivignano, B II., F VI., fol. 128, od 22. II. 1393.).

¹⁹ S. ANTOLJAK, 1992, 423-424.

²⁰ Š. LJUBIĆ, 1891, IX., 90.

²¹ Vidi G. PRAGA, 1939, 117-118.

²² Nadbiskupski arhiv Zadar, F. de Grassis, Liber Rubeus, fol. 91-94.

²³ Prema podacima iz Rajmundove ophodnje, one koje dijelju ninskoga crkvenoga teritorija koji se je nalazio pod mlčtačkom, odnosno zadarskom jurisdikcijom, pripadali su, osim distrikta grada Nina, i veći dio sjeveroistočnoga dijela zadarskoga distrikta, veći dio nadinskoga kastruma, dok je neznatni dio nadinskoga kastruma pripadao skradinskoj biskupiji, kao i čitava kaštelanija novigradskoga kastruma. Na teritoriju pod jurisdikcijom hrvatsko-ugarskoga kralja, koji Rajmund naziva Banadego ili sjeveroistočna Luka - a koji je tada bio pod turskom okupacijom - ninskoj biskupiji pripadao je teritorij definiran kastrumima u Karinu, Korlatoviću, Benkoviću, Klićevici, Polači Mariani, Perušiću, Račić Cerane, Miranju, Kožulovcu i Otavcu. Prema jugoistoku u ninski crkveni teritorij uključen je prostor sve do brežuljka Bribir za koji se navodi da je središte Stola i crkve seoskoga dekanata. Prema jugozapadu teritorij ninske biskupije graničio je s teritorijem zadarske biskupije, u koji je uključen teritorij zadarskoga knežstva i čitava Vranska kaštelanija, a na istoku naselja i utvrđenja Obrovac i Zelengrad zajedno s gorskom kosom (*et tota ipsa montanea*), kao i teritorij koji se pruža do Karlobaga i Cesarice, uključujući teritorij Like, Bužana i Krbave (v. D. FARLATI, 1769, 225-226).

²⁴ Praskvić sa crkvom Sv. Marije. Danas je to selo nestalo. Njegov se položaj traži zapadno od Korlata (N. JAKŠIĆ, 1984, 34, sl. 3; R. JELIĆ, 1989, 100-101).

²⁵ Bojišće sa crkvom Sv. Mateja i Sv. Petra. Danas nestalo selo za koje je utvrđeno da se prostiralo u pravcu jugozapad-sjeveroistok od današnje Kličevačke jaruge zvane Matica, pa sve do dijela današnjega Kukalja (I. ANZULOVIĆ, 1991, 77 s navedenom literaturom).

²⁶ Benković. Radi se o istoimenom kastrumu koji se nalazi u današnjem Benkovcu, uz koji se razvija i istoimeno naselje (S. BAČIĆ, 1989, 113-114).

²⁷ Korlatović sa crkvom Sv. Jerolima. Danas nestalo selo. Njegov se položaj traži na položaju današnjega istoimenoga sela (N. JAKŠIĆ, 1984, 340-342).

²⁸ Opatija od Obstiega. Danas nestalo selo za koje se drži da je identično sa selom *Palatium abbatis* ili Opaće selo, koje se smješta južnije od Korlata (I. ANZULOVIĆ, 1991, 78 i d.).

²⁹ Vuković sa crkvom Sv. Vida danas je nestalo selo. Njegov trag sačuvan je u nazivu današnjega sela Buković kod Benkovca. Spomenuta crkva nalazila se je na mjestu pravoslavne crkve Sv. Jovana. O tome vidi kod S. BAČIĆ, 1991, 114., i I. ANZULOVIĆ, 1991, 77, 22.

³⁰ Biljane. Danas je to nestalo selo. Njegov se položaj traži na teritoriju današnjih Biljana Gornjih (N. JAKŠIĆ, 1984, 336, sl. 3; R. JELIĆ, 1989, 108-110).

³¹ Kerzanac. Danas je to selo nestalo. Navodi se u popisu ninskih sela u kojima se spominju šizmatici iz kraja 17. stoljeća, pod naslovom *Descriptio Villarum et Animarum tam catholicorum quam Scizmaticorum Diocesensis Nonensis*, dok je na karti priloženoj uz taj popis smješteno jugoistočno od današnjih Lišana Tinjskih (v. M. BOGOVIĆ, 1982, sl. 5 i 6). Pretpostavljamo da je u vrijeme nastanka prijepisa ovo selo "pokrilo" nekadašnje, nama nepoznato, srednjovjekovno selo.

³² Podiarice sa crkvom Sv. Mihovila. Danas je to selo nestalo, ali se spominje kao *Podgiarice* u popisu ninskih sela u kojima se nalaze šizmatici, dok je na karti priloženoj uz spomenuti popis zabilježeno između Ceranja, Polače i Lišana (v. M. BOGOVIĆ, 1982, 31).

³³ Polača Domjanovića jest današnja Polača (v. C. F. BIANCHI, 1877, 417).

³⁴ Perušić sa crkvom Sv. Marije. Radi se o naselju koje je nastalo uz istoimeni kastrum čiji se položaj traži na mjestu današnjega Perušića Gornjega (S. BAČIĆ, 1989, 25).

³⁵ Benković. Položaj ovoga drugoga Benkovića nije nam poznat. Pretpostavljamo da je prepisivač navođenjem drugoga Benkovića jednostavno naznačio samo položaj nekog drugog posjeda, čije ime ili nije znao pročitati ili toga sela više nije bilo u vrijeme kada je nastao prijepis, iako je možda bilo zabilježeno u autentičnom predlošku. Budući da je I. Anzulović na položaju današnjega Benkovačkoga sela utvrdila položaj danas nestaloga sela Dobručavas, koje se nalazi u blizini benkovačkoga kastruma (I. ANZULOVIĆ, 1991, 78 s navedenom literaturom i Karta), onda je vjerojatno ovaj drugi Benković zbog blizine benkovačkoga kastruma (Benkovića) "pokrio" nekadašnje, spomenuto selo.

³⁶ Turić. Nije nam poznat položaj toga Turića, već drugoga Turića koji se nalazi u današnjem Kosovom polju koji se 1526. godine spominje kao posjed Tome Berenića u kninskom knežtvu, dakle pod ingerencijom kninske biskupije (v. F. ŠIŠIĆ, 1905, 198).

³⁷ Milišja je današnji Miljašić. Danas je to selo nestalo, ali je sačuvan trag u nazivu istoimenoga zaseoka smještenoga sjeveroistočno od današnjega Dračevca Ninskoga. U razgraničenjima između Osmanlija i Mlečana nakon kandijskog rata spominje se granični toponim *Milassichi*, što je nedvojbeno samo druga grafija istoga imena (v. S. BUZOV, 1993, 27). Bianchi spominje da je Miljašić beneficij Sv. Jakova iz Vrsi (C. F. BIANCHI, 1877, 241), što je dovoljan dokaz da je Miljašić u vrijeme nastanka popisa spadao pod jurisdikciju ninskoga distrikta, vjerojatno kao granično selo. Inače 1527. godine spominju se Miljašići (*Migliasichi*) kao zadarsko selo sa 100 stanovnika (Š. LJUBIĆ, 1876, 219).

³⁸ Mokle. Danas nestalo selo. U opisu granica sela Tihlići (dan. selo Kula Atlagić) iz 1393. godine spominje se Moklo kao sjeverozapadna granica spomenutoga sela, što govori da i položaj toga sela treba tražiti sjeverozapadno od današnje Kule Atlagić (I. ANZULOVIĆ, 1991, 79, bilj. 34). Godine 1403. nalazimo ga zabilježeno u karinskom distriktu (PAZd, SZN, Vannes Bernardi de Firmo, B I, F II./1, fol. 401, od 17. X. 1403.).

³⁹ Veleševo. Danas je to selo nestalo. Prema S. Bačiću prostiralo se je između današnjega benkovačkoga Bukovića, u kojem se nalazi istoimeni bunar, pa sve do zapadnog dijela Gornjega Perušića koji se i sada zove Veleševo (S. BAČIĆ, 1989, 118-121).

⁴⁰ Vuković je danas nestalo selo. Riječ je o drugoj grafiji za ime sela Buković. Trag ovom drugom Bukoviću jest bunar Buković u današnjim Biljanima Gornjim, gdje treba tražiti i

položaj toga drugoga Bukovića (N. JAKŠIĆ, 1984, sl. 2; R. JELIĆ, 1989, 110-111 s navedenom literaturom).

⁴¹ Cerane su današnje Ceranje koje se dijeli na Gornje i Donje. Među posjedima Jakova Šubića iz 1408. godine spominju se *Cerane magne* i *Cerane parui* (I. B. BOJNIČIĆ, 1894, 88).

⁴² Podgrađa S. Paulo - Fratri. Danas je to nestalo selo. Trag mu je sačuvan u nazivu današnjega istoimenoga sela sjeveroistočno od današnjega Bukovića. Crkva Sv. Pavla nije sačuvana (S. BAČIĆ, 1989, 76).

⁴³ Obrovci gornji. Danas nestalo utvrđenje i naselje čiji se ostaci nalaze nekoliko kilometara uzvodno od današnjega Obrovca, na položaju Stari Obrovac ispod današnjega Zatona Obrovačkoga. Vidi C. F. BIANCHI, 1877, 131-132.

⁴⁴ Obrovci donji je oznaka za istoimeni kastrum i naselje koja "pokriva" današnji Obrovac.

⁴⁵ Strupnić veli i mali danas su nestalo selo Strupnić. U opisu granica sela Suhovara iz 1362. godine, Strupnić se navodi kao granično selo Suhovara s jugozapadne strane (T. SMIČIKLAS, 1904, XIII., 247), što samo potvrđuje točnost Jakšićeve ubikacije toga sela blizu Zemunika Gornjeg (N. JAKŠIĆ, 1988, 123, 125, s navedenom literaturom).

⁴⁶ Starošane su danas nestalo selo Starošani. Položaj spomenutoga sela traži se na području današnjega Zemunika Gornjeg (N. JAKŠIĆ, 1987, 119-120, s navedenom literaturom).

⁴⁷ Drače. U izvornoj građi nismo pronašli podataka o tome selu. Budući da se to naselje u prijepisu popisa navodi do Starošana, onda bismo na temelju toga mogli pretpostaviti da se pod tim imenom krije današnje istoimeno selo koje se nalazi sjeveroistočno od Zemunika Gornjeg. U izvornoj građi 14. stoljeća nalazimo zabilježen taj naziv, ali kod današnjega Rogova, na teritoriji Sidraške županije (T. SMIČIKLAS, 1904, IV., 283). U doba nastanka prijepisa popisa pretpostavljamo da su Drače "pokrile" neko nama nepoznato srednjovjekovno selo.

⁴⁸ Perkos gornji je današnji Perkos. U izvornoj građi nismo našli da se Perkos spominje kao srednjovjekovno selo. Nalazimo ga prvi put u drugoj polovici 16. stoljeća, i to kao graničnu točku između Mletačke države i Osmanlija (S. M. TRAJLIĆ, 1973, 453). Tek 1692. godine, dakle u vrijeme kada je već nastao prijepis popisa, nalazimo da se spominje ... *parochia seu villa Parcous seu Sante Luce...* (Nadbiskupski arhiv Zadar, Ms. 195, *Liber privilegiorum venerandi Capituli ecclesiae cath. stae Anastasiae Jadre ab anno 1399. usque ad anno 1818.*, str. 242). Taj podatak nam dopušta da pretpostavimo da je u drugoj polovici 17. stoljeća crkva Sv. Luke, inače u to vrijeme još i župna crkva Kamenjana, Tršća, Pohrdana i Strupnića (N. JAKŠIĆ, 1987, 125), ali i sela Podlemešane iz prijepisa popisa, odnosno nekog srednjovjekovnoga sela Lemeševohrašće, čiji je trag sačuvan u nazivu gaja "Lemešac" današnjega Prkosa Gornjega, zasigurno bila i župnom crkvom sela Prkosa.

⁴⁹ Podkokijane su danas nestalo selo Kokičani, čiji se položaj traži oko Zemunika Gornjeg (N. JAKŠIĆ, 1984, 113-114, s navedenom literaturom).

⁵⁰ Podlemešane su danas nestalo selo Lemeševohrašće. Njegov položaj tražimo sjeveroistočno od današnjega Prkosa, u nazivu gaja "Lemešac" (o tome selu v. N. JAKŠIĆ, 1987, 113 i d.).

⁵¹ Miljaska je danas nestalo selo Miljača čiji se položaj traži oko današnjega Zemunika Gornjega (N. JAKŠIĆ, 1987, 125 s navedenom literaturom). Kako se u izvornoj građi Miljača početkom 16. i u 17. stoljeću označuje kao *Milasichi, Migliacichi, Migliasich* (vidi: Arheološki muzej u Splitu, Ostavština L. Jelića), onda je i razumljiva sličnost u grafiji između ninskoga Miljašića i Miljače.

⁵² Hraskiavić je danas nestalo selo Hraščevići. Trag tome selu ostao je u nazivu današnjega sela Raševići, gdje se i traži položaj toga sela (I. ANZULović, 1991, Karta).

⁵³ Podbarijane su danas nestalo selo Pohrdani, koje se smješta u Ambar, zaselak sela Škabrnje (N. JAKŠIĆ, 1987, 118 s navedenom literaturom). Točnost Jakšićeve ubikacije potvrđuje sačuvan toponim Pobrajine u današnjem Ambaru, zaseoku današnjega sela Škabrnje.

⁵⁴ Ternovica je danas nestalo selo Trnovo. Sačuvan je trag tome selu u nazivu bunara Trnovac udaljenome oko dva kilometra od današnjega sela Smilčić prema zapadu (S. GUNJAČA, 1963, 13, 16; R. JELIĆ, 1989, 111-113).

⁵⁵ Parohija od Novoga grada župa je istoimenoga kastruma i naselja u čiju je nadležnost pripadalo i selo Dolac, današnja Pridraga. U vrijeme nastanka prijepisa označeno je i kao selo

Sv. Martina (R. JELIĆ, 1989, 94 i d., s navedenom literaturom). U vrijeme kada je nastao prijepis popisa novigradska župa je bila sjedište istoimenoga arhidakonata, čiji službenici obnašaju funkciju vikara ninskoga biskupa za područje Banovine i Like (V. CVITANOVIĆ, 1963, 309), pa je onda i razumljivo zašto je u prijepisu napose istaknuta novigradska župa.

⁵⁶ Posedarja. Danas je to selo nestalo, ali je sačuvan njegov trag u nazivu istoimenoga sela smještenoga na ulazu u tjesnac Ždrijelo (R. JELIĆ, 1989, 154-156).

⁵⁷ Rozance je danas nestalo selo Režane. Trag toga naselja ostao je u nazivu današnjega zaseoka Režani u Islamu Grčkome (R. JELIĆ, 1989, 129).

⁵⁸ Vinjerac. Danas postoji istoimeno selo (R. JELIĆ, 1989, 162-163 s navedenom literaturom).

⁵⁹ Korbava je teritorij biskupije Krbavske. Iz Rajmundova izvještaja jasno je da on nije obišao teritorij spomenute biskupije, već je samo uključio Krbavu u ninski crkveni posjed, i to na temelju činjenice što rektori nekih krbavskih župa već deset godina plaćaju crkvenu desetinu ninskome biskupu. Krbava je pridodana ninskome crkvenome posjedu zasigurno nakon krbavske bitke, kada je teritorij te biskupije opustošen, te onda, prema kanonskim pravilima ingerenciji nad teritorijem opustošene biskupije preuzima njoj susjedna, u ovom slučaju ninska biskupija.

⁶⁰ Lika je teritorij ličkoga arhiepiskopijata. O teritoriju i njegovoj jurisdikciji vidi M. BOGOVIĆ, 1988, 45 i d.

⁶¹ Bag je današnji Karlobag koji se u Rajmundovom izvješću spominje kao ninski posjed.

⁶² M. BOGOVIĆ, 1982, sl. 5. i 6.

⁶³ Godine 1372. ninska i senjska biskupija uključene su u zadarsku crkvenu provinciju (M. BOGOVIĆ, 1988, 57, 35).

⁶⁴ N. Jakšić je ustvrdio da se radi o sljedećim župama: župi Poličnik sa crkvom Sv. Martina kojoj pripadaju Visočane, Suhovare i Gladuša; župi Sv. Martina u Mahurecima; župi Babin dub sa crkvom Sv. Jurc; župi Sv. Luke u Kamenjanima; župi Pobrđane sa crkvom Sv. Jurja kojoj pripada i Strupnić; župi Trnovo sa crkvom Sv. Mihovila kojoj pripadaju Kašići i Čerinci; župi Sv. Jurja u Biljanima; župi Sv. Jerolina u Korlatu; župi Sv. Marije u Praskviću; župi Sv. Jurja u Rašteviju kojoj pripadaju Polača, Lišane i Nadin (N. JAKŠIĆ, 1987, 123).

⁶⁵ Dolac. Danas nestalo selo. Prema Jeliću selo je pokrivalo položaj današnje pridraške udoline od položaja Jezernice na zapadu do ceste Benkovac-Karin na istoku (R. JELIĆ, 1989, 94-96 s navedenom literaturom).

⁶⁶ Čerinci su danas nestalo selo čiji je trag sačuvan u nazivu istoimenoga bunara, južnije od današnje ceste Smilčić-Zadar (R. JELIĆ, 1989, 115-119 s navedenom literaturom).

⁶⁷ Kašići su danas nestalo selo, čiji je trag sačuvan u imenu današnjega sela Kašića kod Smilčića (R. JELIĆ, 1989, 119-123).

⁶⁸ Paprečane su danas nestalo selo Paprčani. Prema sačuvanom opisu granica toga sela iz 1482. godine, ono je imalo sljedeće granice: prema jugoistoku su Kašići, prema jugozapadu Veljane, sa sjeverozapada su Režani, a sa sjeveroistoka Blačane (PAZD, SZN, Petrus Dragano, B III., F III./3, svibanj 1482.). Mišljenja smo da položaj toga sela treba tražiti sjeverozapadno od današnjega Kašića, gdje ga stavlja i Jelić (R. JELIĆ, 1989, 123-124, Karta 1, s navedenom literaturom).

⁶⁹ O tome selu vidi bilj. 54.

⁷⁰ Domakovci. Danas nestalo selo čiji je trag sačuvan u nazivu bunara Dumovac koji se nalazi jugozapadno od današnjega Korlata, gdje se i traži položaj toga sela (N. JAKŠIĆ, 1984, 343, bilj. 37; R. JELIĆ, 1989, 104-105).

⁷¹ Stupić je danas nestalo selo Stupići čiji se položaj traži na mjestu današnjih Biljana Gornjih (N. JAKŠIĆ, 1984, 337; R. JELIĆ, 1989, 105-107).

⁷² Koruple je danas nestalo selo. U izvornoj građi označeno je kao Horuplje veliko i malo. Trag tome selu ostao je u nazivu današnjega zadarskoga sela Rupalj (R. JELIĆ, 1989, 137-139).

⁷³ Pritičevići su danas nestalo selo čiji se položaj traži između Trnova i Biljana Gornjih (S. GUNJAČA, 1963, 14; N. JAKŠIĆ, 1984, 335-336, sl. 3).

⁷⁴ Nadino je današnji Nadin.

⁷⁵ Konjašice su danas nestalo selo čiji je trag sačuvan u nazivu bunara Kunjašić sjeveroistočno od Nadina, kod današnjih Majstorovića. Poznate su nam i granice toga sela iz

1499. godine: sa sjeveroistočne strane graničio je s Praskvićima, s jugoistočne je strane nama nepoznato selo Cemil a sa sjeverozapada Grifna, ali je to prekríženo, pa je sa sjeverozapada označeno kao međaš teritorij koji pripada novigradskoj utvrdi (PAZd, SZN, Nicolaus Benedicti, B I., F I./12, fol. 8a, od 19. V. 1449.). Budući da su Praskvići spomenuti kao međaš sa sjeveroistoka, onda nema sumnje da su današnji Majstorovići "pokrili" spomenuto selo.

⁷⁶ Terčice su danas nestalo selo Tršci. Trag ovome nestalome selu sačuvan je u nazivu istoimenoga vinograda sjeverozapadno od današnje Crkvine u Galovcu, gdje se i danas nalaze ostaci toga sela.

⁷⁷ Kamenjani. Danas nestalo selo koje se smješta na položaju današnje Škabrnje, između današnjih crkava Sv. Marije i Sv. Luke (N. JAKŠIĆ, 1987, 115-118 s navedenom literaturom).

⁷⁸ Radobudići su danas nestalo selo. Prema podacima o granicama toga sela iz 1435. godine, Radobudići su graničili sa sjeveroistočne i jugoistočne strane sa selom Trnovom, sa sjeverozapada Veljanima, a jugozapadno s Kamenjanima (PAZd, SZN, Theodorus de Prandino, B IV., F V./B 16, fol. 290, od 16. II. 1437.). Prema tome točna bi bila Jakšićeva ubikacija Radobudića sjeveroistočno od Kamenjana (N. JAKŠIĆ, 1987, 113-114).

⁷⁹ O Biljanima vidi bilj. 30.

⁸⁰ Učiteljavas. Danas nestalo selo čiji se položaj traži na području današnjega Islama Grčkoga (N. JAKŠIĆ, 1984, 329-334 s navedenom literaturom; R. JELIĆ, 1989, 133-136 s navedenom literaturom).

⁸¹ Bašćica je danas nestalo selo, ali je sačuvan naziv toga sela na položaju Bašćica kod Posedarja (S. ANTOLJAK, 1962, 72, bilj. 222).

⁸² Snojaci. Danas nestalo selo, ali je ostao sačuvan trag toga sela u nazivu istoimenoga predjela i bunara na južnom rubu današnje Radovinske kose, između današnje crkve Sv. Petra i zaseoka Veršići. Selo je zabilježeno još 1828. godine na katastarskoj mapi sela Radovin (PAZd, Mape Grimani, br. 343).

⁸³ Kmeza. Danas nestalo selo čiji se trag sačuvao u nazivu istoimenoga zaseoka i potoka na području današnjih Ljubackih stanova.

⁸⁴ Podvršje. Danas je selo nestalo, ali je sačuvan trag u nazivu istoimenoga sela kod Ljubča.

⁸⁵ Krbavaclug. Položaj toga sela treba tražiti na mjestu današnjega sela Radovin, kako bilježi katastarska mapa spomenutoga sela iz 1828. godine (vidi bilj. 82) na kojoj je još zabilježen naziv Krbavaclug. Danas je ostao samo sačuvan naziv Krbavac, za predio ispod današnje Beretinove gradine južnije od Radovina.

⁸⁶ Gorica. U popisu zadaraskih i ninskih župa iz 1482. godine spominju se dvije Gorice: jedna ninska (između Krbavacluga i Podbrišana) i druga zadaraska (između Raštana i Račica). Ova prva je problematična, budući da se u izvornoj građi navode dvije ninske Gorice. Tako se 1375. godine spominje Gorica u ninskome distriktu (PAZd, SZN, Petrus de Sercana, B I., F I., fol. 5, od 13. VIII. 1375.). Položaj te ninske Gorice nije nam poznat. Međutim, u opisu granica današnjega sela sela Suhovara iz 1362. godine kao međašno selo sa sjeveroistoka spominje se *Gerca Chachina*, tj. Kačina gorica (T. SMIČIKLAS, 1904, VI., 663). Taj podatak i ne bi bio toliko važan da se u opisu istoga sela iz 1438. godine ne spominje opet selo Gorica (PAZd, SZN, Jacobus q. Ostoie, B I., F I./5, fol. 26, od 6. VI. 1438.) kao međaš u opisu današnjega sela Suhovara sa sjeveroistočne strane. Zato nema sumnje da ovu Goricu treba identificirati kao Kačinu goricu. Premda je Valčić pravilno identificirao tu Goricu kao Kačinu goricu, i to kao jedan od završnih toponima u privilegiju Andrije II. ninskoj komuni iz 1205. godine, ostaje spominj Valčićeva ubikacija istočno od današnjih Suhovara, oko potoka Ražinovac (V. VALČIĆ, 1952, 105, 41), što možemo potvrditi i na temelju poznatih nam granica toga sela. Tako u opisu granica toga sela iz 1391. godine spomenuto selo graniči sa sjeveroistoka sa Zahumom, s jugoistoka s Režanima, s jugozapada s Radukovavasi i sa sjeverozapada s Trščanima [Znanstvena knjižnica u Zadru (dalje: ZKZd), Rukopisi, Ms. 849, Articulus de Rivignano, od 7. III. 1391.]. Budući da su neki od međaša prepoznatljivi, moguće je preciznije definirati položaj spomenutoga sela. Selo Zahum je danas nestalo selo koje je 1362. godine graničilo s jugoistočne strane (prema podacima današnjega sela Suhovare). Režanima je sačuvan trag u nazivu istoimenoga zaseoka Islama Grčkoga, dok položaj Radukovavasa tražimo u predjelu Radokovo kod današnjega Islama Latinskoga. Trščani su danas nestalo selo, ali se njegov položaj može relativno dobro definirati. Tako je, prema podacima o granicama toga sela iz

1485. godine, selo Trščani sa sjeverozapada graničilo sa selom Učiteljavas (dan. Islam Grčki), prema jugoistoku s Kačinom Goricom, jugozapadu sa Suhovarama, a sa sjeveroistoka selom Mirci (današnji Mirač) (PAZd, SZN, Petrus Dragano, B III., F IV./7, od 12. VII. 1485.). Na osnovi tih podataka Trščane bi trebalo ubicirati oko današnjega Islama Latinskoga. U opisu granica danas nestaloga sela Radukovavasi, Trščani se navode kao granični međaš s njihovom sjeverozapadne, a Kačina gorica i Režani sa sjeveroistočne strane (PAZd, SZN, G. Bosco, B III., fol. 5, str. 6b, iz 1503.). Ubiciranjem Trščana razriješili smo i položaj Kačine gorice koju smještamo na područje današnjega Islama Grčkoga, budući da se ona spominje kao međaš Radukovevasi, s njene sjeveroistočne strane. Opširnije o tome selu vidi R. JELIĆ, 1989, 127-129.

⁸⁷ Kmeza. O tome selu vidi bilj. 83.

⁸⁸ Ljuba. Danas nestalo selo i kastrum čiji položaj tražimo kod današnjega rta Ljubljanice, poviše današnjega sela Ljubča (I. PETRICIOLI, 1983, 117 i d., s navedenom literaturom).

⁸⁹ Ražanac. Danas je to selo nestalo, a položaj mu se traži na prostoru oko današnje crkve Sv. Andrije (I. ANZULović, 1991, 74; R. JELIĆ, 1971, 150). Sačuvan mu je trag u nazivu današnjega Ražanca, koji je smješten sjeveroistočno od današnjih Jovića na obali Velebetskoga kanala.

⁹⁰ Slivnica. Danas je to selo nestalo, ali je sačuvan njegov trag u nazivu istoimenoga sela sjeveroistočno od Posedarja (R. JELIĆ, 1989, 160-162). Položaj ove Slivnice tražimo na položaju današnje Gornje Slivnice. Inače u opisu granica danas nestaloga sela Kamenjana (Mali) iz 1385. godine, inače zabilježenih na katastarskoj mapi sela Radovin na području Donje Slivnice (PAZd, Mape Grimani, 343), spominje se Slivnica kao međašno selo sa sjeverozapadne strane (PAZd, SZN, Raymondus de Modis, B un, F I., fol. 81, od 30. X. 1385.).

⁹¹ Posedarje. O tome selu vidi bilj. 56.

⁹² Podnovje je danas nestalo selo čiji se položaj traži kod današnje Podgradine (R. JELIĆ, 1989, 147-149, Karta 1).

⁹³ Dolac. O tome selu vidi bilj. 65.

⁹⁴ Tmovo. O tome selu vidi bilj. 54.

⁹⁵ Praskvići. O tome selu vidi bilj. 24.

⁹⁶ Čerinci. O tome selu vidi bilj. 66.

⁹⁷ Veljane je danas nestalo selo, ali je sačuvan trag u nazivu istoimenoga zaseoka Biljana Gornjih (R. JELIĆ, 1989, 73-75 s navedenom literaturom).

⁹⁸ Kobiljeglavić je danas nestalo selo (R. JELIĆ, 1989, 142-143, Karta). U opisu granica sela Miljače iz 1441. godine spominje se sa sjeverozapadne strane selo Podi, sa sjeveroistoka Kobiljeglavić i dijelovi Veljana, s jugoistočne strane Starošani, te s jugozapadne strane dijelovi sela Starošana i potok, vjerojatno današnja jaruga koja prolazi uz Gradinu kod današnjeg Zemunika Donjega (PAZd, SZN, Johannes de Calcina, B I., F I., fol. CCXXXVI., od 24. XII. 1441.). Sasvim je razumljivo da se Kobiljeglavić i Veljane spominju kao zajednički međaši, jer je utvrđeno da su spadali pod župu Sv. Pavla (N. JAKŠIĆ, 1987, 121). Prema tome i njihov položaj treba tražiti oko sjeveroistočne strane današnjih Veljana. Oni su uostalom tako i zabilježeni u opisu granica sela Gušići, kao granični međaš s jugoistočne strane; sa sjeverozapadne strane spominje se Radukovavas, a s jugozapadne strane Divin (PAZd, SZN, Curia maior Civilium Jadrensis, kut. 2, sv. 1, F 3, fol. 23, od 3. XII. 1389.).

⁹⁹ Trščane je danas nestalo selo. O položaju toga sela vidi bilj. 86. Inače o tome selu vidi R. JELIĆ, 1989, 130-133, Karta 1.

¹⁰⁰ Tršci. O tome selu vidi bilj. 76.

¹⁰¹ Visočane. Danas postoji istoimeno selo sjeveroistočno od Zadra. Antoljak navodi da su postojali veliki i mali Visočani (S. ANTOLJAK, 1962, 122), što možemo potvrditi i na osnovi izvorne građe. Tako 1392. godine nalazimo Visočane male na položaju današnjega Lovinca (PAZd, SZN, V. de Bernardi de Firmo, B 1, fol. 1/5, fol. 91, 11. 3. 1392.), dok današnje Visočane nalazimo 1398. godine označene kao Visočane velike s jugozapadne strane danas nestaloga sela Mahurci (PAZd, SZN, Articutus de Rivignano, B II., fasc. 7, str. 65 od 23. XI. 1398.). Prema tome srednjovjekovni Visočani obuhvaćali bi područje današnjih Visočana i Lovinca.

¹⁰² Mahurci. Danas nestalo selo čiji je trag ostao u nazivu današnjega bunara Maorac u neposrednoj blizini današnje crkve Sv. Martina u današnjem Ninskome Dračevcu. Kako smo već ukazali na to da Mahurci pripadaju župi Sv. Martina, onda i položaj toga sela treba tražiti do spomenutoga Dračevca. To nam uostalom potvrđuju i granice toga sela iz 1398. godine: sa sjeverozapada Mahurcima su granični posjed bili posjedi zadarskog plemića Pečara, s jugozapada Briševo (dan. Gornje Briševo) i dijelovi današnjega sela Grusi, s jugoistoka danas nestalo selo Skril, čiji je trag sačuvan u nazivu vrela današnjega potoka Briševac, i dijelovi sela Brda, a sa sjeveroistoka Visočane male (Lovinac) i dijelovi Visočana velikih, današnje Visočane (PAZd, SZN, Articutus de Rivignano, B II., F VII., fol. 65, od 23 XI. 1398.). 1499. godine Mahurci se spominju na ninskome teritoriju (Nadbiskupski arhiv Zadar, F. de Grassis, Liber rebus, 72), dakle, nalaze se na teritoriju ninskoga distrikta.

¹⁰³ Jasenovo je danas nestalo selo čiji trag nalazimo u imenu istoimene vale nedaleko današnjega sela Vrsi, gdje treba tražiti položaj toga sela. U spomenutoj uvali nalazi i crkva Sv. Lovre koja se spominje u ninskim vizitacijama 16. i 17. stoljeća kao crkva spomenutoga sela (A. R. FILIPI, 1969, 556), što potvrđuje ubikaciju toga sela na spomenuti položaj.

¹⁰⁴ Zaton je danas nestalo selo čiji je trag ostao sačuvan u nazivu današnjega Zatona, sela smještenoga uz današnju cestu Zadar-Nin. Budući da se položaj toga sela veže uz crkvu Sv. Andrije (A. R. FILIPI, 1969, 570) za koju je utvrđeno da se je nalazila na morskoj obali današnjega sela Zaton, znači da tu treba tražiti položaj staroga Zaton (F. SMILJANIĆ, 1990, 64, bilj. 126).

¹⁰⁵ Podbrišani su danas nestalo selo. I. Anzulović spomenuto selo smješta na položaj današnjega Šopota (I. ANZULović, 1991, 78, bilj. 25). Spomenuta ubikacija je prihvatljiva iz više razloga. Naziv Podbrišani ukazivao bi na to da se radi o naselju smještenomu uz brdo, što bi odgovaralo položaju današnjega Šopota; osim toga, u opisu granica sela Mogorova dubrava, koju I. Anzulović smješta sjeveroistočno od Vrpljana (I. ANZULović, 1991, 78, Karta 1), spominje se Podbrišani kao jugoistočna, a Zapužani kao jugozapadna granica. Kako i danas nalazimo Zapužane jugozapadno od Šopota, onda spomenutu ubikaciju možemo i prihvatiti.

¹⁰⁶ Blačane. Danas je to selo nestalo, ali se njegov položaj traži kod današnjega bunara Bučine, kod današnjeg Rogova (B. GUŠIĆ, 1971, 164).

¹⁰⁷ Rogovo je danas nestalo selo čiji se položaj veže uz položaj današnje crkve Sv. Roka (nekoć crkva Sv. Mihovila), smještene s desne strane ceste kojom se iz današnjega Sv. Filipa i Jakova ide prema Sikovu (L. JELIĆ, 1899, 57 i dalje).

¹⁰⁸ Stomorinoselo je danas nestalo selo. U opisu granica današnjega Babinduba, Stomorinoselo spominje se kao granični međaš s jugoistočne strane, dok se sa sjeveroistočne strane kao međa spominje današnji Zemunik (PAZd, SZN, Vannes Bernardi de Firmo, B I., F I./13, fol. 196, od 28. XI. 1394.). U izvornoj građi nalazimo da se kao crkva toga sela spominje Sv. Petar (o tome vidi M. KLARIĆ, 1935, 46 i dalje). Klarić u crkvu smješta na položaj današnje Petrine, jugozapadno od današnjega Babin duba (M. KLARIĆ, 1935, 47) oko kojega treba tražiti i položaj toga sela.

¹⁰⁹ Vrana je danas nestalo selo istoimenoga kastruma čiji se ostaci nalaze tri kilometra sjeveroistočno od Vranskoga jezera. Tragovi nestaloga sela sačuvani su u današnjem istoimenom naselju nedaleko od današnjih razvalina vranskoga kastruma.

¹¹⁰ Zablacé je danas nestalo selo. Položaj toga sela traži se na sjeverozapadnoj obali Vranskoga jezera na položaju Crkvine, gdje su se još u Jelićevu vrijeme nalazili ostaci crkve koja se je zvala Gospa od Zablacá (L. JELIĆ, 1989, 99, 117-121).

¹¹¹ Tinj. Selo je danas nestalo, a trag mu je sačuvan u nazivu današnjega sela Tinja.

¹¹² Tukljača je danas nestalo selo. Trag mu je sačuvan u nazivu predjela Tukljača zapadno od današnjega Turnja (T. RAUKAR, 1977, 109, 26). Crkva koja se nalazi na tome položaju posvećena je Blaženoj Gospi, zvanjoj također Gospa Tukljačanska, što je samo još potvrda više da se nestalo selo smjesti na položaj današnjega Turnja

¹¹³ Sikovo. Danas nestalo selo čiji je trag sačuvan u nazivu istoimenog sela južnije od Raštana (F. SMILJANIĆ, 1990, 324, 42).

¹¹⁴ Bubnjane. Danas nestalo selo, ali prema sačuvanom nazivu predjela Bubnjani sjeverozapadno od današnjih Lišana Tinjskih, gdje se nalaze ostaci crkve Sv. Petra koja se veže uz to selo (F. SMILJANIĆ, 1990, 324, 43), tu i tražimo njegov položaj.

selo Mahurce) navode se još dijelovi sela Grusi i Županjeselo (PAZd, Theodorus de Prandino, B IV., F V./B16, fol. 292, od 26. II. 1435.). Taj podatak je važan budući da nam smješta selo Brda, odnosno Županjeselo, južnije od Grusi, a to može biti jedino oko današnjega Briševa, dakle upravo gdje bi se i nalazila Brda navedena u tursko-mletačkim razgraničenjima. Izvorna građa bilježi u tome selu postojanje crkve posvećene Sv. Mihovilu (T. SMIČIKLAS, 1904, X., 341) čiji trag nije sačuvan. Ne bismo se mogli složiti s Gušićem da njezin položaj odgovara današnjoj crkvi Sv. Mije na sjeveru Visočana (B. GUŠIĆ, 1971, 181) iz dva razloga. Prvo, spomenuta crkva navodi se u izvornoj građi kao župna crkva sela Visočani (PAZd, SZN, Nicolaus Benedicti, B II., F I./10, fol. 58, od 21. X. 1436.), i drugo, Visočane dijeli današnja cesta Visočani - Nin, u opisu granica sela Mahurca iz 1456. godine spominjana samo kao javni put ili Cesta (PAZd, SZN, Johannes de Calcina, B V., F VII./5, fol. CCXXI., od 12. 4. 1456.). Crkva i spomenuto selo Visočani nalaze se s gornje strane, dok se Brda u istome izvoru spominju s jugoistočne strane, ali s donje strane spomenute ceste. Osim toga, spomenuta crkva nalazi se sjeveroistočno od današnje ceste Visočani - Nin, dok su se Brda nalazila jugoistočno od nje. Među ostavštinom L. Jelića u Arheološkom muzeju u Splitu nalazimo da Jelić spomenutu crkvu smješta sjeveroistočno od današnjega Briševa, kod crkve Sv. Pavla ili Jure, što bi se moglo prihvatiti, jer na tome su se položaju mogla i nalaziti Brda.

¹²⁴ Cmo. Danas je to selo nestalo, ali mu je sačuvan trag u nazivu istoimenoga zadarskoga sela.

¹²⁵ Murvica. Danas postoji istoimeno selo podijeljeno na Gornju i Donju Murvicu. Godine 1403. nalazimo da se u distriktu sela Murvice nalaze Mala i Velika Murvica i Artikovo selo (PAZd, SZN, Articutus de Rivignano, B III., fol. 273, 15. VIII. 1403.).

¹²⁶ Crnogošćina. O položaju toga sela vidi bilj.123.

¹²⁷ Vidi bilj. 21.

¹²⁸ F. SMILJANIĆ, 1990a, 64-65; D. MAGAŠ, 1995, 61.

¹²⁹ Ostaci kastruma nalaze se na današnjoj gradini Miodrag nedaleko od istoimenoga sela (J. COLNAGO, 1929, 129).

¹³⁰ Ostaci spomenutoga kastruma još u Zlatovićevo doba nalazili su se u današnjem istoimenom naselju (S. ZLATOVIĆ, 1895, 82).

¹³¹ Vidi bilj. 26.

¹³² Ostaci toga kastruma nalaze se na gradini Mali grad, još u Zlatovićevo vrijeme zvanj Kličevica, smještenoj južnije od današnjega istoimenoga naselja (S. ZLATOVIĆ, 1895a, 213-214; I. ANZULOVIC, 1991, Karta 1). U izvornoj građi nalazimo da se danas nestalo selo Jarani nalazilo pod jurisdikcijom kličevačkoga kastruma (I. ANZULOVIC, 1991, 78, Karta 1). Pod jurisdikcijom spomenutoga kastruma nalazimo 1494. godine i selo Hrašćević, današnji Rašćević (PAZd, SZN, Johannes F. Grininus, B II., F II./10, fol. 38, od 9. IX. 1494.), a 1512. godine i današnje selo Jagodnja (S. ANTOLJAK, 1979, 214). Teritorij koji je bio pod ingerencijom spomenutoga kastruma indirektno je definiran teritorijem kroz koji danas teče istoimeni potok, koji istječe iz današnjega nadinskoga Gornjega polja i teče sve do sela Kličevica, zatim skreće prema jugu, zaobilazeći gradinu na kojoj se nalaze ostaci spomenutoga kastruma, zaobilazi današnje Zapužane s jugoistočne strane i nestaje u današnjem Nadinskome blatu, obuhvaćajući teritorij spomenutih sela. Sudeći prema navedenim podacima, Kličevica je u sustavu kastruma koji spominje Rajmund u svojoj ophodnji, a koji zasigurno nije građen prije 1409. godine, kao, uostalom, niti cijeli sustav kastruma. Morala je imati osim obrambene i važnu stratešku funkciju, ne samo zato što se nalazila sučelice nadinskome kastrumu koji je bio smješten na teritoriju pod mletačkom jurisdikcijom, nego i zato što svojim smještajem kontrolira prijelaz iz Ravnih Kotara i Bukovice.

¹³³ Ostaci kastruma nalazili su se u današnjoj Polači sve do drugoga svjetskoga rata (S. BAČIĆ, 1993, 50-51).

¹³⁴ D. FARLATI, 1769, 225.

¹³⁵ Ostaci toga kastruma nalazili su se u današnjim Ceranjima Gornjim (S. ZLATOVIĆ, 1895, 14).

¹³⁶ D. FARLATI, 1769, 225.

¹³⁷ O selima, odnosno teritoriju novigradskoga distrikta vidi R. JELIĆ, 1989, 94-167. Kako se 1391. godine novigradski kastrum spominje kao posjednik u dijelu sela Veterinići

(PAZd, SZN, Articutus de Rivignano, B V., F I., fol. 122, od 23. IV. 1391.), nekoć sela Sidraške županije (F. SMILJANIĆ, 1990, 324, 32), onda ostaje otvorenim pitanje što se podrazumjeva pod novigradskim kastrumom u to vrijeme? Premda je teško dati neki konačni sud na temelju samo toga podatka, ipak pretpostavljamo da se pod novigradskim kastrumom podrazumjeva njegova jurisdikcija, ali ne ona mletačka, nego kancelarije hrvatsko-ugarskoga kralja. Pretpostavljamo da je osnivanjem Velike Luke novigradski distrikt za kancelariju hrvatsko-ugarskoga kralja imao jurisdikciju nad teritorijem koji je poslije 1409. godine ostao pod mletačko-zadarskom jurisdikcijom, osim teritorija ninskoga distrikta i zadarske astareje.

¹³⁸ D. FARLATI, 1769, 226.

¹³⁹ V. KLAJIĆ, 1904, 7.

¹⁴⁰ D. FARLATI, 1769, 225.

¹⁴¹ Isto, 227.

¹⁴² Spominje se 1391. godine kao podnadinsko selo. U opisu granica toga sela iz iste godine spominju se sa sjeveroistočne strane dijelovi selâ Viktorić i Kačić, s jugoistočne strane Grifna, s jugozapadne strane kraljevska cesta, a sa sjeverozapadne strane Dupčani (ZKZd, Rukopisi, Ms. 894, Articutus de Rivignano, od 11. VI. 1391.).

¹⁴³ Danas je to selo nestalo. U izvornoj građi nalazimo više podataka o tom selu. Tako se 1392. godine spominje kao međašno selo s jugoistočne strane danas nestaloga sela Bistrovine, čiji je trag sačuvan u nazivu polja i potoka Bistrice sjeveroistočno od današnje Nadinske glavice (PAZd, SZN, Jordannes de Nosdrogna, B un, F I., fol. 24, 7. II. 1392.), zatim se spominje kao međašno selo posjeda Kačićina (ili Kačića) iz 1405. godine s jugoistočne strane (PAZd, SZN, Johannes de Trottis, B un, F III./1, fol. 10, 18. VII. 1405.), te sela Nadina iz 1438. godine s jugoistočne strane, zajedno sa selom Grifnom (PAZd, SZN, Nicolaus Benedicti, B I., F 1/4, fol. 10, 11. VII. 1438.). Spomenuti podaci dokazuju da položaj toga sela treba tražiti upravo na jugoistočnom dijelu današnje Nadinske glavice, gdje je ono graničilo sa selom Grifna. Međutim, kako se u opisu sela Bistrovine iz 1392. godine spominju kao međaši: Grabrovčani sa sjeveroistoka, Viktorić i jugozapada, te Buković sa sjeverozapada (PAZd, SZN, Johannes de Nosdrogna, B un, F I., fol. 24, od 7. II. 1392.), onda se spomenuto selo proteže ne samo uz jugoistočne, nego i uz jugozapadne dijelove današnje Nadinske glavice. O tome selu vidi R. JELIĆ, 1989, 110.

¹⁴⁴ U opisu granica sela Kokičane iz 1391. godine Kačić se spominje kao međaš sa sjeveroistočne strane zajedno sa Viktorićem (T. SMIČIKLAS, 1904, XIII., 107).

¹⁴⁵ Danas nestalo selo, ali je ostao sačuvan trag u nazivu istoimenoga polja sjeverno od današnje Nadinske glavice. To je inače današnje nadinsko Gornje polje, u kojem se i spominje to selo 1400. godine (ZKZd, Rukopisi, Ms. 461, G. Ferrante, *Regesti dell' Archivio notariale di Zara*, sv. I., Vannes Bernardi de Firmo, 13. 4. 1400.). Poznate su nam i granice toga sela, i to: na jugoistoku selo Viktorić, jugozapadu Kokičani, sjeverozapadu Buković, te na sjeveroistoku Grabrovčani (ZKZd, Rukopisi, Ms. 849, Articutus de Rivignano, od 27. XI. 1392.).

¹⁴⁶ Danas je to selo nestalo, ali su nam poznate njegove granice iz 1356. godine. Tako je Podnadin sa sjeveroistočne strane graničio s danas nestalim selom Uskipah, čiji trag nalazimo u nazivu male uzvisine zvane Ušćipak u zaseoku Ivkovići današnjega sela Škabrnje, s jugoistočne strane s danas nestalim selom Grifna, s južne strane današnjim Nadinskim blatom, te sa sjeverozapadne strane s danas nestalim selom Dupčani (PAZd, SZN, Andreas de Conterio, B I., F V., fol. 46, 4. IV. 1356.). Godine 1398. nalazimo da se spomenuto selo nalazi u Donjem polju, dakle u današnjem polju smještenom jugozapadno od današnje Nadinske glavice (ZKZd, Rukopisi, Ms. 461, G. Ferrante, *Regesti dell' Archivio notariale di Zara*, Vannes Bernardi de Firmo, sv. 1, 1398. god.). Na osnovi navedenih podataka položaj toga sela treba tražiti na jugozapadnoj strani današnje Nadinske glavice. Na katastarskoj mapi Nadina s jugozapadne strane obilježen je predio Plavanike, gdje bismo i smjestili Podnadin (PAZd, Mape Grimani, Nadin).

¹⁴⁷ Danas je to selo nestalo, ali se zato spominje kao granična međa sela Podnadina s njegove sjeverozapadne strane (vidi bilj. 146), kao i u opisu sela Kačićina (ili Kačića) iz 1405., gdje se spominju kao granični međaš s jugozapadne strane (PAZd, SZN, Johannes de Trottis, B un, F III./1, fol. 10, od 18. VII. 1405.). Prema tome i položaj Dupčana treba tražiti sa sjeverozapadne strane današnje Nadinske glavice.

¹⁴⁸ Danas je to selo nestalo, ali se spominje kao granično selo danas nestaloga sela Podnadina iz 1356. godine s njegove jugoistočne strane (vidi bilj. 146). Prema opisu granica sela Nadin iz 1438. godine (vidi bilj. 143), spomenuto selo graničilo je s jugoistočne strane sa selom Viktorići. Prema tome položaj toga sela treba tražiti s jugoistočne strane današnje Nadinske glavice, gdje je graničilo s Viktorićima (ZKZd, Rukopisi, Ms. 849, Articutus de Rivignano, od 11. VI. 1391.).

¹⁴⁹ Prema podacima iz 1364. godine Uskipah bi spadao u nadinska sela (vidi bilj. 151). Danas je to selo nestalo, ali je ostao sačuvan naziv glavčurka Ušćipak u zaseoku Ivkovići današnjega sela Škabrnje, jugozapadno od današnje Nadinske glavice, gdje i treba tražiti položaj toga sela. U izvornoj građi tako je i smješten, i to kao granična međa sela Podnadina sa sjeveroistočne strane (vidi bilj. 146), sela Jošana velikih (dan. Jelšani) sa sjeveroistočne strane (PAZd, SZN, Nicolaus Benedicti, B I., F 1/16, fol. 15, od 18. IV. 1455.), kao i granično selo danas nestaloga sela Kamenjana s jugoistočne strane (PAZd, SZN, Simon qu. Damiani, B II., F III./12, fol. 4, od 31. 12. 1450.). Inače prema nama poznatim granicama toga sela iz 1431. godine spomenuto selo graničilo je sa sjeveroistoka Jošanima, jugoistočno s Kokičanima, sjeverozapadno s Bukovićem (kod Biljana) i jugozapadno sa selom Kamenjani (PAZd, SZN, Theodorus de Prandino, B IV., F V./A3, fol. 46, od 25. VIII. 1431).

¹⁵⁰ U opisu danas nestaloga sela Kokičani Butina se navodi kao međaš s njegove sjeveroistočne strane, gdje i treba tražiti položaj toga sela (vidi T. SMIČIKLAS, 1904, XIII, 108).

¹⁵¹ U izvornoj građi taj je teritorij ponekad označen kao *sub Nadino*, kako nam potvrđuje podatak iz 1364. godine, kada se za selo Uskipah navodi ... *posito sub Nadino in loco dicto Uschipach...* (PAZd, Curiam Civilium Jadrensis, Kut. 2, sv. 1, F. 5, fol. 79). To napose ističemo, jer u tom slučaju spomenuti izraz ne mora biti oznaka i za istoimeno selo.

¹⁵² ... *in villa Podnadin in comitatu Luce sub diocesis episcopatus Scardone...* (PAZd, SZN, Andreas Contario, B I., F V., fol. 46, od 4. IV. 1356.).

¹⁵³ T. RAUKAR, 1977, 43.

¹⁵⁴ PAZd, SZN, G. Bosco, B III., F 2, 27. VI. 1487.

¹⁵⁵ S. GUNJAČA, 1949, 265, 274, 276, 334. Na položaju Plavanike, gdje smo ubicirali selo Podnadin, zabilježena je i crkva za koju bismo mogli pretpostaviti da je crkva Sv. Marije.

¹⁵⁶ T. RAUKAR, 1977, 39 i dalje.

¹⁵⁷ Isto, 49. S tom graničnom linijom složio se je i R. JELIĆ, 1989, 92-93, Karta 1 s navedenom literaturom.

¹⁵⁸ Vidi PAZd, SZN, Nicolaus Benedicti, B I., F I./112, fol. 8a, od 19. V. 1449.

¹⁵⁹ Vidi PAZd, SZN, Nicolaus Benedicti, B II., F IV./1, oznaka D, fol. 3, od 8. VI. 1450.

¹⁶⁰ Vidi bilj. 161.

¹⁶¹ Vidi PAZd, SZN, Petrus de Sercana, B III., F 46, fol. 13, od 18-20. X. 1393.

¹⁶² D. FARLATI, 1769, 225.

¹⁶³ V. VALČIĆ, 1952, 102 i dalje.

¹⁶⁴ N. JAKŠIĆ, 1986, 216 i dalje.

¹⁶⁵ F. SMILJANIĆ, 1990a, 51; N. JAKŠIĆ, 1986, 216 i dalje.

¹⁶⁶ N. JAKŠIĆ, 1986, 217 i dalje.

¹⁶⁷ D. MARŠIĆ, 1993, 113-114.

¹⁶⁸ Isto, 115 (sl. 1).

¹⁶⁹ PAZd, SZN, Articutus de Rivignano, B 5, F 1, od 8. VII. 1397.

¹⁷⁰ T. SMIČIKLAS, 1904, II., 353.

¹⁷¹ Nazivi zadarskih sela, kao npr. Blato, Brdo ili Županje selo, Paprat, Cmogoščina, Stipanje selo, Stomorinoselo, Zlokovnica ili Gvozd (*mons Ferreus* - za današnji Bili brig), dostatne su potvrde slavenizacija zadarske astareje.

¹⁷² N. KLAJČ - I. PETRICIOLI, 1976, 63.

¹⁷³ T. RAUKAR, 1977, 45.

¹⁷⁴ F. SMILJANIĆ, 1990a, 53.

¹⁷⁵ M. BOGOVIĆ, 1982, sl. 5-6.

¹⁷⁶ P. KARLIĆ, 1912, 291. Vidi i PAZd, Mape Grimani, br. 343.

¹⁷⁷ T. RAUKAR, 1977, 48; R. JELIĆ, 1989, 166.

¹⁷⁸ I. ANZULOVIC, 1991, 74, 5.

¹⁷⁹ T. RAUKAR, 1977, 48.

¹⁸⁰ R. JELIĆ, 1989, 166-167.

¹⁸¹ R. JELIĆ, 1989, 92 i dalje.

¹⁸² PAZd, SZN, Andreas de Contario, B un, F II., fol. 1, 7. VI. 1437. Nije nam poznat položaj toga sela.

¹⁸³ PAZd, SZN, Articutus de Rivignano, B IV., F II., fol. 129, od 29. XI. 1385.

¹⁸⁴ ZKZd, Rukopisi, Ms. 461, G. Ferrante, *Regesti dell'Archivio notariale di Zara*, sv. I., Vannes Bernardi de Fimo, od 12. VI. 1403. godine. Selo Brus je danas nestalo, ali je sačuvan naziv istoimenoga predjela u sjeverozapadnom dijelu današnjega Ražanačkoga polja, kod Janković Drage (I. ANZULOVIC, 1991, 74). D. Magaš smješta danas nestalo selo Vicigorić sjeveroistočno od današnjega sela Krmeze (D. MAGAŠ, 1995, Prilog 12). Magaševu ubikaciju bismo mogli prihvatiti, jer nam je potvrđuju granice toga sela iz spomenutoga dokumenta, i to: prema jugozapadu posjedi ljubackoga kastro, prema sjeveroistoku voda zvana Kramoglavac, prema jugoistoku voda zvana Zdanić, prema jugozapadu solane kastro Ljubackoga i more, te prema sjeveroistoku more.

¹⁸⁵ PAZd, SZN, Jacobus q. Ostoie, B un, F 1/4, fol. 36, od 17. II. 1437. Nije nam poznat položaj sela Zeliane, niti su nam poznate njegove granice. Dotle za danas nestalo Jarboljeselo nalazimo da se 1403. godine spominje kao međašno selo danas nestaloga sela Brus, s njegove jugozapadne strane (vidi ZKZd, Rukopisi, Ms. 461, G. Ferrante, *Regesti dell'Archivio notariale di Zara*, Vannes Bernardi de Fimo, od 12. VI. 1403. godine).

¹⁸⁶ PAZd, SZN, Theodorus de Prandino, B V., F VII./2, fol. 43, od 7. VI. 1437. Danas je to selo nestalo, ali je sačuvan naziv predjela na katastarskoj mapi današnjega sela Radovin, obilježenoga na jugozapadnom dijelu današnje Radovinske kose, uz istoimeni potok (PAZd, Mape Grimani, br. 343), gdje ga približno ubicira i Magaš (D. MAGAŠ, 1995, Prilog 12). U izvornoj građi nalazimo da 1466. godine dijelovi toga sela graniče s danas nestalim selom Čakavci s njegove jugozapadne strane, zajedno s dijelovima sljedećih sela: Krbavaclug, Staničjaselo, Prklestina, Dušić i Opatičje selo (PAZd, SZN, Johannes de Calcina, B II., F III./VIII., fol. CCCLXXXIII., od 22. VIII. 1446.). Godine 1446. nalazimo da se dijelovi toga sela navode kao međašno selo Čakavca, i to s jugozapadne strane, zajedno s dijelovima sela Pustojanci, Staničjeselo i Submikjalselo (PAZd, SZN, Johannes F. Grisinus, B I., F 1/8, fol. 12, od 18. XII. 1476.). Navedeni podaci potvrđuju predloženu ubikaciju spomenutoga sela.

¹⁸⁷ Vidi bilj. 185.

¹⁸⁸ Vidi I. ANZULOVIC, 1991, 74, 5.

¹⁸⁹ Danas je to selo nestalo, a položaj mu se traži na mjestu današnjih Jovića (vidi R. JELIĆ, 1974, 150)

¹⁹⁰ Na istom mjestu.

¹⁹¹ Vidi V. VALČIĆ, 1952, 107.

¹⁹² Na istom mjestu.

¹⁹³ O problemu teritorija i jurisdikcije spomenutoga arhiprezbiterijata vidi M. BOGOVIĆ, 1988, 45, Karta 1.

¹⁹⁴ F. SMILJANIĆ, 1990, 106.

¹⁹⁵ S. GUNJAČA, 1949, 324, od 22. 2. 1505.

¹⁹⁶ U opisu sela Rača ili Račice iz 1414. godine spominje se s njegove sjeverozapadne strane selo Tršci (PAZd, SZN, Johannes de Casulis, B un, F IV./7, fol. 515, od 5. VIII. 1414.).

¹⁹⁷ U opisu granica sela Bicine iz 1396. godine spominju se, između ostalih, s jugoistočne strane selo Polača, a s jugozapadne strane selo Tinj (PAZd, SZN, Petrus de Sercana, B I., F III., fol. 547, od 19. VI. 1396.).

¹⁹⁸ O položaju spomenutih župa vidi F. SMILJANIĆ, 1990, 324-325, 332.

¹⁹⁹ F. SMILJANIĆ, 1990, 321, Karta 1.

²⁰⁰ Isto.

²⁰¹ Sporna je južna granica vranskoga distrikta. Vjerojatno je granica završavala kod Ritičana, zašto imamo i razloge: u opisu sela Dobravode iz 1396. godine s jugoistočne strane kao međaši se spominju dijelovi sela Banjevaca i Ritičana (PAZd, SZN, Petrus de Sercana, B I.,

F III., fol. 545, od 25. IV. 1396.). Budući da za Banjevce nalazimo da se 1464. godine spominju kao selo Ostrovačkoga distrikta (PAZd, SŠN, Cristoforo q. Andree, od 3. IV. 1464.), onda nema sumnje da su Ritičani krajna južna granična točka teritorija vranskoga distrikta.

²⁰² F. SMILJANIĆ, 1991, 321, Karta 1.

²⁰³ Na istom mjestu.

²⁰⁴ PAZd, SZN, Johannes de Casulis, B un, F I./1, fol. 47-48, od 23. X. 1382.

²⁰⁵ PAZd, SZN, Nicolaus Benedicti, B I., F I./17, fol. 5, od 31. 12. 1440.

²⁰⁶ Jelšane velike pokrivala su položaj današnjih Jošana, što nam potvrđuju granice toga sela iz 1455. godine. Prema navedenom podatku Jelšane velike graničile su na sjeverozapadu sa selom Tršci, na jugozapadu s dijelovima sela Gorice i Galovci, a s jugoistočne strane s Jelšanima malim i Veterinićima (današnji Vinterinci), te sa sjeveroistoka s dijelovima sela Kokičani, Uskipah, Kamenjane i Lemešovohrašće (PAZd, SZN, Nicolaus Benedicti, B I., F I./16, fol. 15, od 18. IV. 1455.).

²⁰⁷ Jelšane male su danas nestalo selo, ali se na osnovi njegovih granica iz 1431. godine može definirati njegov položaj (PAZd, SZN, Theodorus de Prandino, B IV., F V./A4, fol. 96, od 18. 12. 1431.). Tako iz spomenutoga notarskoga zapisa saznajemo da su sa sjeveroistoka granična sela zvana Nadin (pretpostavljamo da se radi o Podnadinu i Nadinskome kastrumu), s jugozapada Lišani (današnji Lišani Tinjski), s jugozapada Veterinići, a sa sjeverozapada Jelšani veliki. Budući da se Jelšane male navode u opisu granica Jelšana velikih s njihove jugoistočne strane (zajedno sa Veterinićima), tu ih i treba tražiti.

²⁰⁸ PAZd, SZN, Johannes de Casulis, B un, F I./3, fol. 100-100, od 10. 1. 1386.

²⁰⁹ Vidi F. SMILJANIĆ, 1990, 321, Karta 1.

²¹⁰ Danas je to selo nestalo, ali mu je trag ostao u nazivu istoimenoga uzvišenja u današnjem zaselku Prtenjače današnjega sela Polače.

²¹¹ PAZd, SZN, Petrus de Sercana, B I., F III., fol. 547, od 19. VI. 1396.

²¹² PAZd, SZN, Petrus Perencanus, B IV., F IV./4, fol. 18, od 10. 1. 1386.

²¹³ ZKZd, Rukopisi, Ms. 461, G. Ferrante, *Regesti dell'Archivio notariale di Zara*, Vannes Bernardi de Firmo, sv. 1, 1404.; vidi i F. SMILJANIĆ, 1988, 329.

²¹⁴ PAZd, SZN, Articutus de Rivignano, B II., F V., fol. 78, od 11. VI. 1392. godine. O ubikaciji Blačana vidi I. ANZULOVIC, 1991, 76.

²¹⁵ PAZd, SZN, Johannes de Trottis, B un, F III./1, fol. 31, od 28. X. 1420.

²¹⁶ Vidi I. B. BOJNIČIĆ, 1899, 88.

²¹⁷ Danas je to selo nestalo, ali je njegov trag sačuvan u nazivu predjela Uželica današnjega sela Pristeg, ali i u nazivu mještana katoličke vjere današnjega Pristega - Uželičani. Na Karti mletačkih posjeda iz prve polovice 18. stoljeća nalazimo ga označenog kao Useliza (vidi S. M. TRALIĆ, 1973, Karta). U prvoj polovici 17. stoljeća Ušljevas je označena i kao Pristeg mali, u kojem je zabilježeno 60 katolika, i to iz obitelji Dražina, Tvrtković, Kumanovič, Zurak, Bašić, Lemić (S. BAČIĆ, 1993, 36). Prema tome, Ušljevas je "pokrivala" dio današnjega Pristega nastanjen katoličkim življem. Približno je tako Ušljevas definirana i prema njezinim granicama iz 1394. godine, i to: prema jugoistoku Dobravodom, jugozapadu Škorobićem, sjeverozapadu Pristezima, sjeveroistočno Malinavasi (PAZd, SZN, Petrus de Sercana, B I., F III., fol. 530, oko 1394. godine).

²¹⁸ Sada je jasno da je naziv sela Ostrovačkoga kneštva Usaniza (koji se spominje 1469. godine u parnici koja se vodila sa selom Škorobić vranskoga distrikta) samo krivo tradirani naziv za spomenuto selo (T. RAUKAR, 1977, 50, bilj. 107). Selo Škorobić je danas nestalo selo čiji je trag sačuvan u nazivu istoimenoga izvora podno današnjega Otona gdje treba i tražiti položaj toga sela.

²¹⁹ Položaj toga sela nije nam poznat. Međutim sigurno je da su se Ritičani nalazili do Banjevaca, jer se zajedno s njima spominju kao međaši s jugozapadne strane u opisu granica današnje Dobravode iz 1396. godine (PAZd, SZN, Petrus de Sercana, B I., F III., fol. 545, od 25. IV. 1396.).

²²⁰ PAZd, SZN, Johannes de Calcina, B II., F IV./3, fol. XXIII., od 30. V. 1447.

²²¹ Vidi F. SMILJANIĆ, 1990, 330 i dalje.

²²² Danas je to selo nestalo, ali je sačuvan trag u nazivu današnjega Pristega. U izvornom gradi nalazimo ga 1394. kao međašno selo Ušljevas sa sjeverozapadne strane, ali je 1399. godine zabilježeno kao međašno selo danas nestaloga sela Malinevasi s njegove sjeveroistočne i sjeverozapadne strane (T. SMIČIKLAS, 1904, XVIII., 507).

²²³ Danas je to selo nestalo, ali je njegov trag sačuvan u nazivu istoimenoga sela sjeveroistočno od današnjega Pristega.

²²⁴ Danas je to selo nestalo. Prema podacima o njegovim granicama iz 1399. godine ono je graničilo sa sjeveroistoka s Podgrađem, s jugoistoka s Pristegom, Kjakovićima i dijelovima sela Kreselci, s jugozapada s Ušljevasi i dijelovima sela Pristega, te sa sjeverozapada Rosuljom i dijelovima sela Podgrađa (vidi T. SMIČIKLAS, 1904, XVIII., 631). Za ubikaciju spomenutoga sela važan je i podatak iz 1394. godine o granicama sela Ušljevas, gdje se Malinavas spominje se kao međašno selo sa sjeveroistočne strane, selo Dobravoda s jugozapadne strane, Pristeg sa sjeverozapadne strane i Škorobić s jugozapadne strane (PAZd, SZN, Petrus de Sercana, B I., F III., fol. 503, oko 1394.), što ukazuje na to da se spomenuto selo moralo nalaziti sjeveroistočno od današnjega Pristega. To nam potvrđuje i podatak iz 1446. kada nalazimo da se selo Maglina vas, ili Malinavas nalazilo u granicama današnjega sela Kolarine (PAZd, SZN, Johannes de Calcina, B un, F III./IX., fol. CCCIII., od 22. VIII. 1446.). Prema tome, spomenuto selo nalazilo se sjeveroistočno od Pristega, točnije, između Pristega i Kolarine.

²²⁵ S. ANTOLJAK, 1979, 214.

²²⁶ T. RAUKAR, 1977, 50.

²²⁷ L. JELIĆ, 1899, 84. Danas je to selo nestalo, ali je njegov trag sačuvan u nazivu današnjega istoimenoga sela, smještenoga jugozapadno od današnjega Pristega. U opisu danas nestaloga sela Ušljevas iz 1396. spominje se Dobravoda kao granično selo sa sjeverozapadne strane, Banjevci i Ritičane s jugozapadne strane, dijelovi sela Ljuborci i Kjakovci sa sjeveroistočne strane, te Sušanj s jugoistočne (PAZd, SZN, Petrus de Sercana, B I., F III., fol. 545, od 25. IV. 1396.). Budući da se Banjevci i danas nalaze jugoistočno od današnjega Dobravode, a Ušljevas sjeverozapadno, to je nesumnjivo dostatan dokaz da je i današnja Dobravoda "pokrila" nekadašnje istoimeno srednjovjekovno selo.

²²⁸ Vidi F. SMILJANIĆ, 1990, Karta 1.

²²⁹ L. JELIĆ, 1899, 39, 5.

²³⁰ M. ZJAČIĆ, 1969, 67, 106, 133.

²³¹ D. MARŠIĆ, 1993, 115 (sl.1)

²³² T. RAUKAR, 1977, 41 i dalje.

²³³ L. JELIĆ, 1899, 74, br. 54.

²³⁴ ISTI, 1899, 39, 2.

²³⁵ Isto, 73, br. 38.

²³⁶ Isto, 74, br. 54.

²³⁷ Isto, 74, br. 59.

²³⁸ Isto, 76, br. 95.

²³⁹ Isto, 75, br. 69.

²⁴⁰ Isto, 80, br. 163.

²⁴¹ Isto, 80, br. 167.

²⁴² Isto, 81, br. 168. Danas je selo nestalo, ali je njegov trag sačuvan u nazivu istoimenoga predjela na istočnom ulazu u današnji Biograd.

²⁴³ D. FARLATI, 1769, 225.

²⁴⁴ S. ANTOLJAK, 1992, 434.

²⁴⁵ D. FARLATI, 1769, 225.

²⁴⁶ Karin. Vidi bilj. 129.

²⁴⁷ Korlatović. Ostaci kastruma još u Zlatovićevo vrijeme nalazili su se u istoimenom selu (S. ZLATOVIĆ, 1895, 129).

²⁴⁸ Benković. Vidi bilj. 131.

²⁴⁹ Kličevica. Vidi bilj. 132.

²⁵⁰ Polača Marijana. Vidi bilj. 133.

²⁵¹ Perušić. Vidi bilj. 34.

²⁵² Račić Ceranje. Ostaci kastruma nalazili su se u današnjim Ceranjima Gornjim (S. BAČIĆ, 1993, 38).

²⁵³ Miranje. Ostaci kastruma nalaze se u istoimenom selu (S. BAČIĆ, 1993, 40-41).

²⁵⁴ Kožulovac. Ostaci kastruma nalaze se i danas u istoimenom selu (S. BAČIĆ, 1989, 117)

²⁵⁵ Otavac. Ostaci kastruma nalaze se i danas na istoimenom brdu nedaleko današnjega sela Popovića.

²⁵⁶ S. ANTOLJAK, 1979, 214.

²⁵⁷ J. KOLANOVIĆ, 1969, 500, 68.

²⁵⁸ J. TOMAŠIĆ, 1896, 26.

²⁵⁹ Na istom mjestu.

²⁶⁰ I. PETRICIOLI, 1969, 524.

²⁶¹ M. MIRKOVIĆ, 1993, 48, 68-69, 72, 92-93, 124, 132-33, 162, 178, 185, 190.

²⁶² Godine 1448. šibenski izaslanik Ilija Lovrin, između ostaloga, obavješćuje mletačku vladu da će privolom bana Petra polovicu hrvatske Banovine (Banadega) preuzeti rođak Janka Hunjadija (Š. LJUBIĆ, 1891, X., 277). 1456. godine bosanski kralj Stjepan Tomašević obavješćuje Mlečane da celjski grof (Ulrik II. celjski) svim silama nastoji zaposjesti hrvatsku banovinu (*banatum Croacie*) (Š. LJUBIĆ, 1891, X., 88-89).

²⁶³ S. BAČIĆ, 1991, 31.

²⁶⁴ Š. LJUBIĆ, 1891, IX., 20.

²⁶⁵ S. ANTOLJAK, 1962, 99, 625.

²⁶⁶ Vidi bilj. 38.

²⁶⁷ S. ANTOLJAK, 1962, 72. O tome selu vidi bilj. 35.

²⁶⁸ S. ANTOLJAK, 1962, 72. Danas je to selo nestalo, ali se njegov položaj traži južnije od današnjega zaseoka Vrpljani (I. ANZULOVIC, 1991, Karta 1).

²⁶⁹ I. ANZULOVIC, 1991, 79.

²⁷⁰ I. B. BOJNIČIĆ, 1898, 88. Za spomenute posjede navodi se da se nalaze u Lučkome kneštvu, što je i razumljivo budući da je isprava izdana u Zagrebu a pisar nije preciznije odredio o kojem se dijelu Luke radi.

²⁷¹ Čaovići. Vjerojatno krivo tradirani naziv za nestalo selo Čakavci, čiji je trag sačuvan u nazivu istoimenih livada kod današnjeg Velima nedaleko Stankovaca.

²⁷² Lubarci. Nije nam poznat položaj toga sela. Moguće je da je to krivo tradirani naziv za selo Ljuborci, za koje pretpostavljamo da bi se nalazilo između Dobravode i Pristega.

²⁷³ Vinišća. Nije nam poznat položaj toga sela.

²⁷⁴ Sasinć je Žažvić. Danas je to selo nestalo, ali je sačuvan trag u istoimenom selu nedaleko od Bribirskih mostina.

²⁷⁵ Jarane velike i male. Danas nestalo selo čiji se položaj traži južnije od današnjega sela Kličevice (I. ANZULOVIC, 1991, 78, Karta 1).

²⁷⁶ Skoluca je nama nepoznato selo.

²⁷⁷ Rahte je Rakitnica. Danas nestalo selo, ali je njegov trag sačuvan u nazivu istoimenoga sela nedaleko od Dazline (K. STOŠIĆ, 1941, 136).

²⁷⁸ Grabrovac je danas nestalo selo čiji je trag sačuvan u nazivu sela Grabrovci, južnije od današnjega Dragišića.

²⁷⁹ Jazlina je Dazlina. Danas nestalo selo čiji je trag sačuvan u nazivu istoimenoga sela nedaleko od današnjega Tisna (K. STOŠIĆ, 1941, 214-215).

²⁸⁰ Loboje. Njegov nam je položaj nepoznat. Možda se pod ovim imenom krije danas nestalo selo Lubal, koje se spominje 1368. godine kod Kjakovića (vidi T. SMIČIKLAS, 1904, XIV., 152).

²⁸¹ Zrapal je Ždrapanj. Danas nestalo selo čiji je trag sačuvan u nazivu istoimenoga sela kod Bribira.

²⁸² Bilo je danas nestalo selo Biljane čiji je trag sačuvan u nazivu istoimenoga zaselka Skradina (S. GUNJAČA, 1978, 371-372).

²⁸³ Malinovac je danas nestalo selo Malinavas.

²⁸⁴ Cerane velike i male. Danas nestalo selo čiji je trag sačuvan u nazivu današnjega sela Ceranje gomje i donje.

²⁸⁵ Vrkšići. Danas nestalo selo čiji je trag sačuvan u nazivu današnjega sela Vukšići.

²⁸⁶ Hrašćević. O tome selu vidi bilj. 52 i 132.

²⁸⁷ Dubravice. Danas nestalo selo čiji je trag sačuvan u nazivu istoimenoga sela sjevernije od Skradina.

²⁸⁸ Podrepač je danas nestalo selo čiji je trag ostao sačuvan u nazivu gradine Rebac iznad Klarića kuća na ulazu u Stankovce sa šibenske strane, kao i u nazivu sačuvane gotičke crkve Gospe Podrebačke kod spomenutih kuća.

²⁸⁹ Podhom je danas nestalo selo Podhum čiji nam položaj nije poznat.

²⁹⁰ Kalarina je Kolarina. Danas nestalo selo čiji je trag sačuvan u nazivu istoimenoga sela.

²⁹¹ Blisane su danas nestalo selo čiji je trag sačuvan u nazivu današnjega sela Bilišana.

²⁹² Kistane su Kistanje. Selo je danas nestalo, ali je sačuvan trag u nazivu današnjega istoimenoga sela smještenoga uz cestu Benkovac-Knin. Međutim, položaj srednjovjekovnoga sela treba tražiti u današnjim Bezbradicama, zaseoku Kistanja, na položaju "Staro selo." Tijekom 17. stoljeća selo je premješteno na položaj današnjih Kistanja.

²⁹³ Nunići su danas nestalo selo čiji je trag sačuvan u nazivu istoimenoga bukovačkoga sela.

²⁹⁴ Lisane su danas nestalo selo. Budući da se oni spominju u popisu pored Nunića, nema sumnje da su spomenuti Lišani današnji Lišani Tinjski.

²⁹⁵ Hlimane je danas nestalo selo Humljani čiji je trag sačuvan u nazivu gradine Hum iznad današnjih Dragišića.

²⁹⁶ Smrdečica je danas nestalo selo čiji je trag sačuvan u nazivu brda Smrdeljica južnije od Dobropoljaca.

²⁹⁷ Spomenuta sela pokrivalo je današnje selo Kula Atlagić (I. ANZULović, 1991, Karta 1).

²⁹⁸ S. ANTOLJAK, 1962, 81. Međutim, u opisu granica danas nestaloga sela Otresa iz 1394. godine, čiji je trag sačuvan u nazivu istoimenoga potoka jugozapadno od prijevoja Plančnik "stari", Srinjane se spominju kao međašno selo sa sjeveroistočne strane. Od ostalih međaša spominju se bibrski posjedi s jugoistočne strane, selo Žažvić i dijelovi sela Kruncić s jugozapadne strane, te posjedi ostrovačkoga kastruma sa sjeverozapada (PAZd, SZN, Petrus de Sercana, B I, F III., fol. 530, od 28. XI. 1394.).

²⁹⁹ S. ANTOLJAK, 1962, 77. Danas je selo nestalo, ali je sačuvan trag u nazivu istoimenoga sela sjevernije od Skradina.

³⁰⁰ S. ANTOLJAK, 1962, 60. Danas je to selo nestalo, ali je sačuvan trag u nazivu istoimenoga zaselka Vrpljani, današnjega sela Rašević.

³⁰¹ S. ANTOLJAK, 1980, 181. Danas je to selo nestalo, a položaj mu se traži južnije od današnjega Raševića (I. ANZULović, 1991, 76 i d., Karta 1).

³⁰² S. ANTOLJAK, 1962, 76.

³⁰³ Isto, 1962, 77. Danas je to selo nestalo, ali je sačuvan njegov trag u nazivu istoimenoga sela južnije od današnjega Bribira.

³⁰⁴ S. ANTOLJAK, 1962, 77. O tome selu vidi bilj. 277.

³⁰⁵ S. ANTOLJAK, 1962, 77. Danas je to selo nestalo, ali je ostao sačuvan naziv istoimenoga predjela sjeverno od današnjega Skradina, s desne strane rijeke Krke kod današnjega Skradinskoga buka.

³⁰⁶ Danas je to selo nestalo, međutim, prema sačuvanim granicama iz 1390. godine moguće je barem približno definirati položaj toga sela. Tako je ono graničilo s jugoistočne strane sa selom Poulić (danas nestalim selom čiji trag nalazimo u nazivu bunara Povlić, današnjim Stankovcima s desne strane ceste), sa sjeveroistoka danas nestalim selom Moljci, sa sjeverozapada selom Dobravoda i s jugozapada Banjevcima (ZKZd, Rukopisi, Ms. 849, Articulus de Rivignano, 1390., 55). Stoga možemo zaključiti da je njegov položaj "pokrio" današnji Budak.

³⁰⁷ S. ANTOLJAK, 1962, 71, 84.

³⁰⁸ I. ANZULović, 1991, 79.

³⁰⁹ S. ANTOLJAK, 1962, 71, 85.

- ³¹⁰ Na istom mjestu.
- ³¹¹ T. SMIČIKLAS, 1904, VII., 184.
- ³¹² S. ANTOLJAK, 1962, 65.
- ³¹³ Isto.
- ³¹⁴ S. GUNJAČA, 1978, 396.
- ³¹⁵ S. ANTOLJAK, 1962, 74. Danas je to selo nestalo, ali je njegov trag sačuvan u nazivu istoimenoga sela kod današnjih Ceranja.
- ³¹⁶ R. JELIĆ, 1960, 504.
- ³¹⁷ S. ANTOLJAK, 1962, 88.
- ³¹⁸ R. JELIĆ, 1989, 136.
- ³¹⁹ S. ANTOLJAK, 1962, 71.
- ³²⁰ I. ANZULOVIC, 1991, 79.
- ³²¹ S. ANTOLJAK, 1962, 70.
- ³²² Isto, 91.
- ³²³ N. JAKŠIĆ, 1984, 341.
- ³²⁴ Danas je to selo nestalo, ali je njegov trag sačuvan u nazivu dvaju istoimenih bunara, gornji i donji Budačić u današnjem Budaku, jugozapadno od današnje gotičke crkve Sv. Katarine, gdje i treba tražiti njegov položaj.
- ³²⁵ S. GUNJAČA, 1978, 374. Selo Podšušanj je danas nestalo, ali ga Gunjača traži prema tragu sačuvanom u nazivu predjela Šušanj između današnjih Bratiškovaca i Gorice, sjeverno od Skradina (S. GUNJAČA, 1978, 372), što po svojoj prilici još uvijek ostaje dvojbena.
- ³²⁶ S. ANTOLJAK, 1962, 91.
- ³²⁷ Isto, 68.
- ³²⁸ Isto, 90.
- ³²⁹ Godine 1406. spominje se Draž Družović iz toga plemena (PAZd, SZN, Johannes de Trottis, B I, F III./16, 23. III. 1406.).
- ³³⁰ S. ANTOLJAK, 1962, 90.
- ³³¹ Isto, 98.
- ³³² S. GUNJAČA, 1978, 369. Selo Kulišić je danas nestalo selo čiji je trag sačuvan u nazivu istoimenoga predjela oko današnjega Skradinskoga buka, gdje i treba tražiti položaj toga sela.
- ³³³ T. SMIČIKLAS, 1904, VIII., 282. Danas je to selo nestalo, ali je sačuvan njegov trag u nazivu predjela Polačinc, na istočnom dijelu današnjega sela Morpolače.
- ³³⁴ ZKZd, Rukopisi, Ms. 461, G. Ferrante, *Regesti dell'Archivio notariale di Zara*, Johannes de Trottis, 15. II. 1407. Nije nam poznat položaj toga sela.
- ³³⁵ PAZd, SZN, Petrus de Sercana, B I, F III., fol. 525, od 23. VIII. 1394. Iz toga vremena potječu i podaci o granicama toga sela. Tako je spomenuto selo prema sjeveroistoku graničilo s posjedima ostrovačkoga kastruma, na jugoistoku sa selom Perković (danas nestalom selu čiji je trag sačuvan u nazivu predjela u današnjoj Čisti Maloj), na jugozapadu sa selom Potribić i na sjeverozapadu sa selom Vukšić. Kako se Moljak navodi u opisu sela Šušnja kao granični medaš sa sjeveroistoka, a Palich s jugoistoka (vidi bilj. 306), onda Moljak treba tražiti na teritoriju koji se pruža sjeverozapadno od Stankovaca i jugozapadno od Vukšića.
- ³³⁶ F. SMILJANIĆ, 1988, 140 (karta).
- ³³⁷ F. SMILJANIĆ, 1988, 142.
- ³³⁸ ... *in villa Pouilari in Luca Superiore* ... (PAZd, SŠN, Michael q. Johannes, 19. IX. 1477., p. 93). Danas je to selo nestalo, ali je njegov trag sačuvan u nazivu istoimenoga bunara u današnjim Stankovcima, gdje treba i tražiti položaj toga sela.
- ³³⁹ ... *campo Superiore de Luca*... (PAZd, SŠN, Michael q. Johannes, od 24. XI. 1470., p. 116).
- ³⁴⁰ PAZd, SZN, Nicolaus Benedicti, B I, F I./19, fol. 17-18, od 13. IX. 1465.
- ³⁴¹ Danas je to selo nestalo. Početkom 14. stoljeća nalazimo podatke o prodaji ... *totam terram ... vocatam Gladussa positam in Polisane*... (T. SMIČIKLAS, 1904, VII., 387). Kako je i danas sačuvan naziv istoimenoga predjela u zapadnom dijelu današnjih Suhovura, onda nema sumnje da tu treba i tražiti položaj nestaloga sela Gladuše. Selo je zasigurno pripadalo župi Peličnik.
- ³⁴² N. JAKŠIĆ, 1985, 431, sl. 2.

- ³⁴³ D. FARLATI, 1769, 225.
- ³⁴⁴ F. SMILJANIĆ, 1988, 140 (karta).
- ³⁴⁵ D. FARLATI, 1769, 225.
- ³⁴⁶ Godine 1475. spominje se ... *Sedia Chruacie in Podgradie...* (PAZd, SSN, Gregorio q. Lorenzo, od 3. XI. 1473.).
- ³⁴⁷ D. FARLATI, 1769, 25.
- ³⁴⁸ F. ŠIŠIĆ, 1938, 185.
- ³⁴⁹ Isto, 1938, 156.
- ³⁵⁰ Vidi T. SMIČIKLAS, 1904, VIII., 282. Danas je selo nestalo, ali je sačuvan naziv Polaćine uz istočni dio današnjega sela Morpolače.
- ³⁵¹ ... *in uilla Lisani sub castrum Ostrovice...* (PAZd, SZN, Petrus de Sercana, B IV., F 79, fol. 17, 4. V. 1399.).
- ³⁵² F. SMILJANIĆ, 1990a, 207-208.
- ³⁵³ J. KOLANOVIĆ, 1969, 525.
- ³⁵⁴ S. ANTOLJAK, 1962, 155, 85.
- ³⁵⁵ M. BOGOVIĆ, 1988, Karta 1.
- ³⁵⁶ To slijedi prema podatku iz 1497. godine, prema kojem svećenik Grgo Radovinić, arhiepzbiter Luke, ima posjede u selu Trnovu i pravo ubiranja crkvene desetine. Vidi PAZd, SZN, Johannes P. Raimondus, B un, F I., sv. 1, fol. 1, od 24. VIII. 1497.
- ³⁵⁷ T. SMIČIKLAS, 1904, II., 107.
- ³⁵⁸ ISTI, V., 39.
- ³⁵⁹ ISTI, VII., 322.
- ³⁶⁰ ISTI, VIII., 309.
- ³⁶¹ ISTI, IX., 529.
- ³⁶² ISTI, 219.
- ³⁶³ ISTI, X., 373. Danas je selo nestalo, ali je sačuvan njegov trag u nazivu polja Radahovo u današnjoj Baštici, jugoistočno od današnjega Islama Latinskoga. Prema sačuvanim podacima o granicama toga sela iz 1503. godine spominju se kao međaši: danas nestalo selo Gušići s jugoistoka, danas nestalo selo Zdahovo i dijelovi sela Divin s jugozapada, Trščani sa sjeverozapada, Kačina gorica i Režani sa sjeveroistoka (PAZd, SZN, G. Bosco, B III., fol. 5, str. 6, iz 1503. godine). Kako su nam poznati položaji sela Divina, Kačine gorice, Trščana i Režana, onda nema sumnje da položaj spomenutoga sela treba tražiti jugoistočno od današnjega Islama Latinskoga.
- ³⁶⁴ T. SMIČIKLAS, 1904, XII., 260.
- ³⁶⁵ F. ŠIŠIĆ, 1938, 217.
- ³⁶⁶ T. SMIČIKLAS, 1904, XI., 249.
- ³⁶⁷ ISTI, 1904, XII., 54-59.
- ³⁶⁸ ISTI, 1904, IX., 219.
- ³⁶⁹ Vidi Ž. MILETIĆ, 1993, 69, 22.
- ³⁷⁰ Vidi M. BARADA, 1954, 493, 3 i N. JAKŠIĆ, 1984, 342.
- ³⁷¹ F. SMILJANIĆ, 1988, 140 (Karta).
- ³⁷² O tim vezama vidi M. MIRKOVIĆ, 1980, 23 i dalje.
- ³⁷³ J. LUČIĆ, 1977, 103 i dalje.
- ³⁷⁴ F. SMILJANIĆ, 1990, 321 (Karta 1).
- ³⁷⁵ ... *in villa qua dicitur Luca sub diocesis episcopatus Scardone ... cuius confines Vschipach, ... de austro methe ville uocate Grifna, de meridie Blata de Podnadin* (F. S.) *et de boreali sunt methe ville uocate Dupzanne...* (PAZd, SZN, Andrea de Conterio, B I., F V., fol. 46, 4. IV. 1356.).
- ³⁷⁶ V. VALČIĆ, 1952, 108.
- ³⁷⁷ L. STEINDORF, 1983, 77-79, 103-104, 106-122.
- ³⁷⁸ N. JAKŠIĆ, 1985, 325-340.
- ³⁷⁹ R. JELIĆ, 1974, 147 i dalje.
- ³⁸⁰ V. VALČIĆ, 1952, 98.
- ³⁸¹ T. SMIČIKLAS, 1904, XI., 631.
- ³⁸² ISTI, 1904, XVIII., 507.

³⁸³ ... in villa Malinauas districtus Lucche de pertinencium castrum Obstrouice et Scardona... (T. SMILJANIĆ, 1904, XVIII., 507).

³⁸⁴ L. JELIĆ, 1899, 84, regesta br. 29-30.

³⁸⁵ ZKZd, Rukopisi, Ms. 461, G. Ferrante, *Regesti dell'Archivio notariale di Zara*, Vannes Bernardi de Firmo, 7. VIII. 1403. Danas je to selo nestalo, ali je sačuvan njegov trag u nazivu istoimenoga sela Raštevića (vidi I. ANZULOVIĆ, 1991, 75).

³⁸⁶ PAZd, Pergamene samostana Sv. Krševana, kaps. XIX., br. 157. Danas je to selo nestalo, ali se njegov položaj traži između Vrpljana i Kličevice (vidi I. ANZULOVIĆ, 1991, 77, Karta 1).

³⁸⁷ S. ANTOLJAK, 1962, 83.

³⁸⁸ Isto.

³⁸⁹ Prema izvorniku iz 1435. godine, koji nije cjelovit, ostrovački kaštelani ubirali su kraljevske dače u Jelšanima velikim - selu Sidraške županije, kao i u Uskipahu, Polišanima, Baščići, Snojacima, Podvršju, Lišanima, Poričanima, Krnezi, Podnadinu, Čakavcima, Visočanima, Biljanima i Nadinu (S. ANTOLJAK, 1990, 433-441). Premda ovaj podatak nije cjelovit, ipak je dostatan da utvrdimo da teritorij koji je bio pod zadarskom komunalnom jurisdikcijom (zadarska astareja) nije bio uključen u područje pod ingerencijom Velike Luke u okviru zadarskoga komunalnoga teritorija.

³⁹⁰ F. SMILJANIĆ, 1988, 147.

³⁹¹ PAZd, Fond Sv. Krševana, kaps. XVIII., br. 218.

³⁹² S. ANTOLJAK, 1962, 90.

³⁹³ Isto, 79.

³⁹⁴ Isto.

³⁹⁵ S. ANTOLJAK, 1962, 80.

³⁹⁶ S. ANTOLJAK, 1980, 181.

³⁹⁷ Isto, 81. Danas je to selo nestalo. Međutim u izvornoj građi iz 1452. godine spominje se kao granično selo danas nestaloga sela Stupića sa sjeveroistočne strane zajedno s Biljanima (PAZd, SZN, Johannes de Calcina, B IV., F IV./5, fol. CCXLV., od 7. XII. 1452.). O tome selu vidi i R. JELIĆ, 1989, 152, Karta 1.

³⁹⁸ O tim posjedima vidi ovdje str. 246-247.

³⁹⁹ S. GUNJAČA, 1978, 363. Budući da postoji još jedan Kašić (kod današnjih Banjevaca), onda pod ovim Kašićem podrazumjevamo Kašić koji je smješten uz cestu Smilčić-Zeleni hrast. O tome selu vidi R. JELIĆ, 1989, 119-120, Karta 1.

⁴⁰⁰ S. ANTOLJAK, 1962, 60.

⁴⁰¹ Na istom mjestu.

⁴⁰² S. ANTOLJAK, 1962, 68.

⁴⁰³ Isto, 60, 68.

⁴⁰⁴ Isto, 69.

⁴⁰⁵ Na istom mjestu.

⁴⁰⁶ Na istom mjestu.

⁴⁰⁷ ZKZd, Rukopisi, Ms. 461, G. Ferrante, *Regesti dell'Archivio notariale di Zara*, Vannes Bernardi di Firmo, sv. I., od 20. IV. 1399.

⁴⁰⁸ S. ANTOLJAK, 1962, 76. Radi se o Blačanima nadinskim a ne novigradskim. Danas je to selo nestalo, ali je moguće barem djelomično utvrditi njegov položaj. Tako nalazimo da se u opisu današnjeg sela Polače iz 1394. godine spominje sa sjeverozapada danas nestalo selo Bicina, sa sjeveroistoka današnje selo Raštević, s jugoistoka današnje selo Jagodnja, dok se na jugozapadu nalazilo selo Blačane (PAZd, SZN, Petrus de Sercana, B I., F III., fol. 549, od 21. IX. 1393.). Na temelju spomenutih podataka Blačane smještamo s jugozapadne strane današnje Nadinske glavice; međutim, sam naziv ukazuje na to da bi njihov položaj trebalo tražiti s jugozapadne strane današnjega Nadinskoga Blata, moguće do današnjeg brda Petrim, kako predlaže I. Anzulović (I. ANZULOVIĆ, 1991, 75).

⁴⁰⁹ S. ANTOLJAK, 1978, 192.

⁴¹⁰ S. ANTOLJAK, 1962, 72.

⁴¹¹ S. ANTOLJAK, 1962, 72. U opisu danas nestaloga sela Grabrovčani iz 1393. godine spominje se Dolac kao međaš sa sjeveroistočne strane, s jugoistočne Draganići, dok se sa

sjeverozapadne strane navode Stupići (PAZd, SZN, Articutus de Rivignano, B II., F VI., fol. 140, od 9. IV. 1393.).

⁴¹² S. ANTOLJAK, 1962, 72.

⁴¹³ S. ANTOLJAK, 1978, 194.

⁴¹⁴ Isto, 193.

⁴¹⁵ Isto, 194.

⁴¹⁶ Vidi ovdje str. 247-248.

⁴¹⁷ S. GUNJAČA, 1978, 398. Danas je to selo nestalo, ali je njegov trag sačuvan u nazivu istoimenoga sela smještenoga nekoliko kilometara sjeveroistočno od današnjega Benkovca (uz cestu Benkovac-Krnin).

⁴¹⁸ S. ANTOLJAK, 1962, 65.

⁴¹⁹ S. ANTOLJAK, 1962, 65. Danas je to selo nestalo, ali se njegov položaj traži uz južni rub današnje Radovinske kose u zaseoku Kneževići (N. JAKŠIĆ, 1978, 123). U izvornoj građi nalazimo ga kao međašno selo danas nestalog sela Kamenjani (PAZd, SZN, Articutus de Rivignano, B I., F I., fol. 157, 8. VII. 1397.). Budući da su na katastarskoj mapi današnjega Radovina Kamenjane zabilježene približno na području današnje Donje Slivnice (PAZd, Mape Grimani, br. 323), onda bismo mogli prihvatiti Jakšićevu ubikaciju.

⁴²⁰ S. ANTOLJAK, 1962, 95. Danas je to selo nestalo, ali mu je sačuvan trag u nazivu istoimenoga sela između donjega Perušića i Šopota.

⁴²¹ S. ANTOLJAK, 1962, 95. Danas je to selo nestalo, ali se njegov položaj traži između današnjeg Benkovca i Miranja (vidi I. ANZULOVIC, 1991, 77-78, Karta 1).

⁴²² R. JELIĆ, 1989, 107. Danas je to selo nestalo, ali se njegov položaj traži oko današnje crkve Sv. Đurađa, nekoć crkve Sv. Jurja, u današnjim Biljanima Donjim (vidi N. JAKŠIĆ, 1984, 343, sl. 2.), dok isti Draganić smješta između Domakovca, Korlatića, Praskvića i Grabrovčana (vidi N. JAKŠIĆ, 1984, sl. 3.).

⁴²³ S. ANTOLJAK, 1962, 66. Danas je to selo nestalo, ali se prema sačuvanoj izvornoj građi njegov položaj traži između Domakovca i Korlatovića (vidi N. JAKŠIĆ, 1984, 336-338, sl.; R. JELIĆ, 1989, 107-108, Karta 1).

⁴²⁴ S. ANTOLJAK, 1962, 95. Danas je to selo nestalo. Prema poznatim granicama toga sela iz 1435. godine međaši su mu: sa sjeveroistoka i jugoistoka selo Tmovo, sa sjeverozapada Veljani, a s jugozapada Kamenjani (PAZd, SŠN, Theodorus de Prandino, B IV., F V., fol. 290, od 16. II. 1435.). Zato bismo mogli položaj toga sela tražiti sjeverozapadno od današnjih Veljana.

⁴²⁵ V. KLAIĆ, 1897, 68.

⁴²⁶ R. JELIĆ, 1960, 140. Danas je to selo nestalo, ali se je sačuvao trag u istoimenom zaseoku Islama Latinskoga.

⁴²⁷ S. ANTOLJAK, 1962, 74.

⁴²⁸ Isto.

⁴²⁹ S. ANTOLJAK, 1962, 74. Trag tome selu sačuvan je u nazivu istoimenoga sela jugoistočno od današnje Jagodnje.

⁴³⁰ R. JELIĆ, 1960, 140. Danas je to selo nestalo, ali je sačuvan njegov trag u nazivu istoimenoga sela smještenoga južnije od današnjega Raštevića.

⁴³¹ S. ANTOLJAK, 1962, 89.

⁴³² Isto, 67. Danas je to selo nestalo. Međutim njegov položaj moguće je odrediti na temelju izvorne građe. Tako se u opisu današnjeg sela Suhovare iz 1362. godine spominje Stinica kao međaš s jugoistočne strane (T. SMICIKLAS, 1904, XIII., 247), gdje smatramo da treba tražiti i položaj toga sela.

⁴³³ R. JELIĆ, 1960, 504. Danas je to selo nestalo, a prema nama poznatim podacima granica toga sela iz 1389. godine bila je: s jugoistočne strane Kobiljeglavić, sa sjeverozapadne Radukovavas, a s jugozapadne Divin (PAZd, SZN, Magnifica comunita di Zara, B I., F I., nr. 74, fol. 5, od 3. XII. 1389.). Kako se u opisu sela Radukovavas Gušići spominju kao međaš s jugoistočne strane, a Zdahovo i Divin s jugozapadne, onda i položaj Gušića treba tražiti jugoistočno od današnjih Režana (vidi bilj. 98).

⁴³⁴ R. JELIĆ, 1960, 507. Danas je to selo nestalo, ali je moguće odrediti njegov približan položaj. Već u opisu granica sela Radukovavas iz 1503. godine ukazali smo na to da se kao međaši s jugozapadne strane navode selo Zdahovo i dijelovi sela Divin, s jugoistočne strane

Gušići, sa sjeverozapadne strane Trščani, te sa sjeveroistočne Kačina gorica, što nesumnjivo potkrijepljuje smještaj ovog sela oko današnjega Divina. To nam uostalom potvrđuju i podaci o njegovim granicama iz 1421. godine, gdje se navode: s jugoistočne strane Divin, s jugozapadne Stinica, sa sjeverozapadne Suhovare, dok se sa sjeveroistoka spominje neki nepoznati potok, za koji se pretpostavlja da bi bio potok Baščica (vidi PAŽd, SZN, Theodorus Prandino, B IV., F V./A 6, fol. 191, od 12. X. 1432.). Kako se u opisu sela Suhovara iz 1362. godine Zdahovo spominje kao međaš s jugoistočne strane (vidi T. SMIČIKLAS, 1904, XIII., 247), onda nema sumnje da Zdahovo treba tražiti oko današnje Bašnice, sjeverozapadno od Suhovara. O tome danas nestalome selu vidi R. JELIĆ, 1989, 149-151, Karta 1.

⁴³⁵ N. JAKŠIĆ, 1987, 126.

⁴³⁶ S. ANTOLJAK, 1962, 89. Danas nestalo selo čiji se položaj traži između Biljana i Grabrovcana (vidi N. JAKŠIĆ, 1984, 337-340; R. JELIĆ, 1989, 105-106, Karta 1).

⁴³⁷ S. ANTOLJAK, 1962, 89.

⁴³⁸ Isto, 90.

⁴³⁹ Isto, 61, 70.

⁴⁴⁰ Vidi bilj. 307-308.

⁴⁴¹ S. ANTOLJAK, 1962, 89. Danas je to selo nestalo, ali se njegov položaj traži s južne strane današnjih Biljana Gornjih (N. JAKŠIĆ, 1984, 336, sl. 3; R. JELIĆ, 1989, 103-104).

⁴⁴² S. ANTOLJAK, 1962, 82. Radi se o danas nestalom selu Kačina gorica.

⁴⁴³ Isto, 82.

⁴⁴⁴ Isto, 83.

⁴⁴⁵ Isto.

⁴⁴⁶ Isto. Danas je to selo nestalo, ali je sačuvan njegov trag u nazivu istoimenoga zaseoka Islama Grčkoga (R. JELIĆ, 1989, 124-126; N. JAKŠIĆ, 1984, sl. 3).

⁴⁴⁷ S. ANTOLJAK, 1962, 83.

⁴⁴⁸ R. JELIĆ, 1989, 108.

⁴⁴⁹ Vidi bilj. 309.

⁴⁵⁰ S. ANTOLJAK, 1962, 72.

⁴⁵¹ Isto, 84.

⁴⁵² Na istom mjestu.

⁴⁵³ Na istom mjestu.

⁴⁵⁴ Na istom mjestu.

⁴⁵⁵ S. ANTOLJAK, 1962, 85.

⁴⁵⁶ Na istom mjestu.

⁴⁵⁷ R. JELIĆ, 1989, 125.

⁴⁵⁸ Isto, 136.

⁴⁵⁹ S. ANTOLJAK, 1962, 85.

⁴⁶⁰ J. STIPIŠIĆ - M. ŠAMŠALOVIĆ, 1967, 149.

⁴⁶¹ U tome selu, koje se u 11. stoljeću navodi kao Naseri (modificirani naziv nekadašnjega antičkoga naziva za današnje Podgrade - *Asseria*), nalazimo jednoga Gušića imenom Nasemir koji daje svoj posjed samostanu Sv. Ivana (J. STIPIŠIĆ - M. ŠAMŠALOVIĆ, 1967, 154).

⁴⁶² R. JELIĆ, 1989, 127.

⁴⁶³ S. ANTOLJAK, 1978, 182.

⁴⁶⁴ Vidi bilj. 310.

⁴⁶⁵ S. ANTOLJAK, 1962, 65.

⁴⁶⁶ S. GUNJAČA, 1978, 396.

⁴⁶⁷ S. ANTOLJAK, 1962, 72.

⁴⁶⁸ Isto, 73.

⁴⁶⁹ Isto, 91.

⁴⁷⁰ Isto. Danas je to selo nestalo, ali je sačuvan njegov trag u nazivu sela Rupalj kod Posedarja (vidi R. JELIĆ, 1989, 137-139).

⁴⁷¹ S. ANTOLJAK, 1962, 91.

⁴⁷² Na istom mjestu.

⁴⁷³ Na istom mjestu.

⁴⁷⁴ S. ANTOLJAK, 1962, 90.

- 475 Isto, 91.
 476 Isto, 90.
 477 S. ANTOLJAK, 1962, 98.
 478 R. JELIĆ, 1989, 110.
 479 Isto, 107.
 480 Isto, 150.
 481 S. ANTOLJAK, 1962, 98.
 482 Isto, 96.
 483 Isto, 95.
 484 Isto, 98.
 485 S. ANTOLJAK, 1962, 91.
 486 T. SMIČIKLAS, 1904, II., 268.
 487 Isto, 179.
 488 V. KLAJČ, 1917, 1.
 489 Vidi bilj. 329.
 490 R. JELIĆ, 1989, 129.
 491 T. SMIČIKLAS, 1904, XIII., 108.
 492 P. ŠIMUNOVIĆ, 1986, 33.
 493 Isto, 86.
 494 T. SMIČIKLAS, 1904, V., 39.
 495 ISTI, XVI., 293.
 496 J. STIPIŠIĆ - M. ŠAMŠALOVIĆ, 1967, 151.
 497 T. SMIČIKLAS, 1904, II., 199-200.
 498 J. STIPIŠIĆ - M. ŠAMŠALOVIĆ, 1967, 149.
 499 T. RAUKAR, 1977, 106-109.
 500 Isto, 116-124.
 501 T. SMIČIKLAS, 1904, IV., 390.
 502 ISTI, 1904, XIII., 69-71.
 503 J. STIPIŠIĆ - M. ŠAMŠALOVIĆ, 1967, 149.
 504 Vidi bilj. 358.
 505 Vidi J. LUČIĆ, 1977, 104 i dalje.
 506 I. BEUC, 1985, 141.
 507 F. SMILJANIĆ, 1990, 332.
 508 Isto, 210-211.
 509 F. SMILJANIĆ, 1988, 144-145.
 510 O značenju toponima Luka vidi P. ŠIMUNOVIĆ, 1986, 235.
 511 F. SMILJANIĆ, 1990a, 334 i dalje.
 512 ISTI, 1996, 189.
 513 P. SKOK, 1954, 48.

LITERATURA:

- ANTOLJAK, S., 1962. - Izumiranje i nestanak hrvatskoga plemstva u okolici Zadra, *RIJAZUd*, 9.
 ANTOLJAK, S., 1979. - Vransko običajno pravo, *RFFZd*, 18.
 ANTOLJAK, S., 1980. - *Pacta ili concordia od 1102. godine*, Zagreb.
 ANTOLJAK, S., 1991. - Bukovica u srednjem vijeku, *RFFZd*, 30(17).
 ANTOLJAK, S., 1992. - Pobiranje marturine, crkvene desetine i vojščine u zadarskome distriktu, *Hrvati u prošlosti*, Split.
 ANTOLJAK, S., 1992a - Zadarski katastik 15. stoljeća, *Hrvati u prošlosti*, Split.
 ANZULOVIĆ, I., 1991. - Ubikacija posjeda benediktinskog samostana Svetoga Jurja Koprivskoga u Obrovcu, *RIJAZUd*, 33.

- BAČIĆ, S., 1989. - *Župa Perušić*, Split.
- BAČIĆ, S., 1991. - *Visovački franjevci u skradinskoj biskupiji*, Split.
- BAČIĆ, S., 1993. - *Franjevci u zadarskoj nadbiskupiji i ninskoj biskupiji*, Šibenik.
- BARADA, M., 1954. - Lapčani, *RJAZU*, 300.
- BEUC, I., 1895. - *Povijest institucija državne vlasti kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije*.
- BIANCHI, C. F., 1877. - *Zara cristiana*, 2, Zadar.
- BOGOVIĆ, M., 1982. - *Katolička crkva i pravoslavlje u Dalmaciji za mletačke vladavine*, Zagreb.
- BOGOVIĆ, M., 1988. - Pomicanje sjedišta Krbavske biskupije od Mateja do Šimuna Kožičića Benje (Pregled povijesti Krbavske ili Modruške biskupije), *Krbavska biskupija u srednjem vijeku*, Rijeka - Zagreb.
- BOJNIČIĆ, I. B., 1899. - Jakov bibrirski od plemena Šubić, *VZA*, 1.
- BUZOV, S., 1993. - Razgraničenje između bosanskog pašaluka i Mletačke Dalmacije nakon Kandijskog rata, *RISP*, 12.
- COLNAGO, J., 1928. - Srednjovječne kule i gradovi oko Novigrada i Karina, *SHP*, n.s., 1.
- CVITANOVIĆ, V., 1963. - Prilog poznavanju kulturne povijesti na zadarskome području (glagoljica), *RIJAZUZd*, 10.
- FARLATI, D., 1769. - *Illyricum sacrum*, IV., Venetiis.
- FILIPI, A. R., 1969. - Ninske crkve u dokumentima iz 1557. i 1603, *Povijest grada Nina*, Zadar, Institut JAZU u Zadru, posebna izdanja.
- GUNJAČA, S., 1950. - Repertorium actuum de Zandonatis olim publici et iurati notarii Jadre, *Starine JAZU*, 42.
- GUNJAČA, S., 1963. - Srednjovjekovni Dolac kod Novigrada, *SHP*, 3. s., 8-9.
- GUNJAČA, S., 1978. - *Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj historiji*, IV., Zagreb.
- GUŠIĆ, B., 1971. - Starohrvatsko naseljenje Ravnih Kotara, *RIJAZUZd*, 18.
- JAKŠIĆ, N., 1984. - Topografija pravca via Magna cesta vocata tendes per Lucam, *SHP*, 3. s., 14.
- JAKŠIĆ, N., 1985. - Privilegium episcopo nonensi in villa Islam, *ZR*, 4-5.
- JAKŠIĆ, N., 1986. - Draga Svetoga Krševana u Diklu o tisućljetnoj obljetnici osnutka samostana, *RFFZd*, 25(12).
- JAKŠIĆ, N., 1987. - Srednjovjekovno Kamenjane s crkvama Sv. Jurja i Sv. Luke - problem identifikacije i ubikacije, *SHP*, 3. s., 17.
- JELIĆ, L., 1899. - Povjesno-topografske crtice o biogradskome primorju, *VHAD*, n.s., 3.
- JELIĆ, R., 1960. - Grgur Mrganić, *RIJAZUZd*, 6-7.
- JELIĆ, R., 1971. - Selo Čakavci i knezovi Markovići od Šubića, *RIJAZUZd*, 21.
- JELIĆ, R., 1989. - Novigradski distrikt, *RIJAZUZd*, 31.
- KARLIĆ, P., 1912. - Statut lige kotara ninskog, *VHAD*, 12.
- KLAIĆ, N. - PETRICIOLI, I., 1978. - *Zadar u srednjem vijeku do 1409. godine*, Prošlost Zadra II., Zadar.
- KLAIĆ, N., 1981. - Još jednom o baščanskoj ploči kao izvoru za vladanje kralja Zvonimira, *VHARP*, 25.
- KLAIĆ, V., 1897. - Hrvatska plemena od XI do XV stoljeća, *RJAZU*, 130.

- KLAIĆ, V., 1904. - Građa za topografiju Ličko Krbavske županije u srednjem vijeku, *VHAD*, 6-7, Zagreb, 1903-04.
- KLAIĆ, V., 1917. - Acta keglevichiana annorum 1322-1527. Najstarije isprave porodice Keglevića do boja na Mohačkome polju, *MSHSM*, 42.
- KLARIĆ, M., 1935. - Obrovac srednjovječnih isprava (od X-XIV vijeka), *VHAD*, n.s., 16.
- KOLANOVIĆ, J., 1969. - Zbornik ninskih isprava od XIII do XVII stoljeća, *RIJAZUZd*, 16-17.
- LUČIĆ, J., 1977. - O vezama Ravnih kotara s prekovelebitskim područjem u srednjem vijeku, *Benkovački kraj kroz vjekove*, 1.
- LJUBIĆ, Š., 1876. - *Commissiones et relationes venetae*, 1, Zagreb.
- LJUBIĆ, Š., 1891. - Listine o odnošajih južnoga Slavenstva i Mletačke republike, IX, X, *MSHSM*, 1883-1891.
- MAGAŠ, D., 1995. - *Povjesno-zemljopisne osnove razvoja Nina i problem njegove suvremene valorizacije*, Monografije Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, 8.
- MARŠIĆ, D., 1993. - Prilog poznavanju limitacije agera antičkog Zadra, *RFFZd*, 32(19).
- MILETIĆ, Ž., 1993. - Rimska cestovna mreža između Arauzone i Tragurija, *RFFZd*, 31(18).
- MIRKOVIĆ, M., 1980. - Narodni život i običaji sezonskih stočara na Velebitu, *ZNŽOJS*, 48.
- MIRKOVIĆ, M., 1993. - *Descriptio Croatiae*, Zagreb.
- PERIČIĆ, E., 1969. - Nin u doba hrvatskih narodnih vladara i njegova statutarna autonomija, *RIJAZUZd*, 16-17.
- PETRICIOLI, I., 1969. - Zoranićeve deželje na jednoj suvremenoj karti, *ZR*, 5.
- PRAGA, G., 1939. - *Atti e diplomi di Nona (1289-1509)*, Archivio storico per la Dalmazia, Roma.
- RAUKAR, T., 1977. - *Zadar u XV stoljeću. Ekonomski i društveni razvoj*, Monografije, 8, Institut za hrvatsku povijest, Zagreb.
- RUNJE, P., 1990. - *Crtice o Sukošanu u srednjem vijeku. Prema izvorima*, Zagreb.
- SKOK, P., 1954. - Postanak hrvatskoga Zadra, *RIJAZUZd*, 1.
- SMIČIKLAS, T., 1904. - *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, II-XVIII, Zagreb, 1904-1990.
- SMILJANIĆ, F., 1988. - Teritorij i granice kninske županije u srednjem vijeku, *RFFZd*, 27(14).
- SMILJANIĆ, F., 1990. - Teritorij i granice Sidraške županije u srednjem vijeku, *Biogradski zbornik*, 1, Zadar.
- SMILJANIĆ, F., 1990a - Teritorijalno-administrativno uređenje Dalmatinske Hrvatske od X do XV stoljeća (s posebnim osvrtom na nastanak i razvoj županijskoga sustava). Disertacija. Zadar.
- SMILJANIĆ, F., 1996. - Prilog proučavanju županijskoga sustava Sklavinije Hrvatske, *Etnogeneza Hrvata* (ur. Neven Budak), Zagreb.
- STEINDORF, I., 1883. - Über der Echtheit des 1205. Von Andreas an die Stadt Nin verliehen Privilegs, *SForsch*, 42.

- STIPIŠIĆ, J. - ŠAMŠALOVIĆ, M., 1967. - *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, 1, Zagreb.
- STOŠIĆ, K., 1941. - *Sela šibenskog kotara*, Šibenik.
- ŠIMUNOVIĆ, P., 1986. - *Istočnojadranska toponimija*, Split, Logos.
- ŠIŠIĆ, F., 1905. - Kraljevske darovnice odnoseće na Hrvatsku, *VZA*, 7.
- ŠIŠIĆ, F., 1938. - Nekoliko isprava iz početka XV stoljeća, *SJAZU*, 39.
- TRALJIĆ, S. M., 1973. - Tursko-mletačka razgraničenja u Dalmaciji u XVI i XVII stoljeću, *RIJAZUZd*, 20.
- VALČIĆ, V., 1952. - Granice ninske županije, *RJAZU*, 288.
- ZLATOVIĆ, S., 1895. - Topografičke crtice o starohrvatskim županijama u Dalmaciji i starim gradovima na kopnu do Neretve, IV. Luka, *SHP*, 1.
- ZLATOVIĆ, S., 1895a - Topografičke crtice o starohrvatskim županijama u Dalmaciji i starim gradovima na kopnu do Neretve, IV. Luka, *SHP*, 4.
- ZJAČIĆ, M., 1959. - *Spisi zadarskih bilježnika Henrika i Creste Tarallo, 1279-1308.*, Zadar.

Franjo Smiljanić: TERRITORY AND BORDERS OF LUČKA ŽUPANIJA IN EARLY MIDDLE AGES

S u m m a r y

On the basis of the historical - topographic analyse of Nin church lands and information from Raymond's travelling in the first half of the 16th cent. through Nin's diocese, author sets aside one part of the diocese which was defined as Luka's archpresbiteriat in 1185 at the synod in Split. After the evidence of the original material author proofs the territory of Lučka županija (Luka's shire) to be that of Luka's archpresbiteriat. As the above mentioned Županija (Shire) was founded in time of king Ludovik (Louis the first) being called in the original texts as Velika Luka, author concludes that prior to this, Mala Luka (antonym of velika) must have existed too, rejecting any doubts of the existence of this shire in time delt in this text.

Author intentionally points out the name Luka to be connected to the lands of Croatian tribes which is a peculiarity while working on its territory. The lands of Croatian tribes could have been reconstructed due to the original material. That owner structure was the basis for organising the territory as a special shire. That's why, as author emphasis Luka's territory wasn't likely to become hereditary feud as it was the case with Bribir, Cetina, Sidraga or Knin's feud, but it was included as a whole in the territory of the same shire, being founded in time of Louis the first.

Author warns to be careful while using the name Luka because from the second half of the 14th cent. onward these term stands for another kind of shire organisation, that one which was connected to the founding and functioning of Louis's Luka or Velika Luka.

Moreover author claims that territory of Luka's shire wasn't organised as a separate district but as a term it was used in king's administration as one of the names for Louis's Luka.